

LIETUVOS ŠVIETIMO PLĖTOTĖS STRATEGINĖS NUOSTATOS

a i r ė s

2003-2012 metai

PROJEKTAS

P r o j e k t ą parengė Respublikos Prezidento *Valdo Adamkaus* sudaryta darbo grupė:

vyskupas *Jonas Boruta SJ*,

Pranas Gudynas,

Žibartas Jackūnas,

Justinas Karosas,

Darius Kuolys,

Meilė Lukšienė,

Romas Pakalnis,

Arūnas Plikšnys,

Romualdas Pusvaškis,

Valentinas Stundys,

Rimantas Sližys,

Rimantas Vaitkus,

Vaiva Vėbraitė.

Knygos leidybą remia Švietimo kaitos fondas

ŠVIETIMO
KAITOS
FONDAS

TURINYS

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA / SUMMARY	5
PRATARMĖ	6
I. ŠVIETIMO KAITA – DABARTIES BŪTINYBĖ	10
1. REFORMOS DEŠIMTMEČIO PATIRTIS	10
2. NAUJI IŠŠŪKIAI, NAUJOS GALIMYBĖS	21
3. ŠVIETIMAS IR STRATEGINĖS KRAŠTO REFORMOS	28
4. LIETUVA EUROPOS ŠVIETIMO ERDVĖJE	78
5. BENDRIEJI ŠVIETIMO PRINCIPAI IR PLĖTOTĖS NUOSTATOS	80
6. ŠVIETIMO SISTEMOS BEI JOS PLĖTOTĖS TIKSLAI IR UŽDAVINIAI	83
II. EFEKTYVI IR DARNI SISTEMA	88
1. POLITIKOS FORMAVIMAS IR VALDYMAS	89
2. EFEKTYVUS FINANSAVIMAS IR IŠTEKLIŲ NAUDOJIMAS	95
3. LANKSTI IR ATVIRA STRUKTŪRA	105
4. MODERNUS ŠVIETIMO TINKLAS	112
5. SAVARANKIŠKA IR ATVIRA MOKYKLA: ŠVIETIMO IR GYVENIMO PRAKTIKOS RYŠYS	118
III. PRIEINAMUMO, SOCIALINIO TEISINGUMO IR TEŠTINUMO LAIDAVIMAS	124
1. LYGIOS STARTO GALIMYBĖS	125
2. SOCIALIAI TEISINGOS MOKYMOŠI IR STUDIJŲ SĄLYGOS	127
3. MOKYMASIS VISĄ GYVENIMĄ: ŠVIETIMO FORMŲ ĮVAIROVĖ IR ATVIRUMAS	137
IV. KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS	141
1. ŠVIETIMO TURINIO KAITA: NAUJOS ASMENS KOMPETENCIJOS	142
2. MOKYTOJŲ RENGIMO IR DARBO ATNAUJINIMAS	153
3. ŠVIETIMO TYRIMŲ MODERNIZAVIMAS	161
4. MOKYKLŲ ATNAUJINIMAS IR ŠVIETIMO APRŪPINIMAS	164
5. PATIKIMAS KOKYBĖS VERTINIMAS IR VIEŠA ATSKAITOMYBĖ	168
V. STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO NUOSTATOS	173

CONTENTS

EXECUTIVE SUMMARY	5
INTRODUCTION	6
I. TRANSFORMATION OF EDUCATION: REALITY DETERMINED NECESSITY	10
1. TEN YEARS OF REFORM	10
2. NEW CHALLENGES – NEW OPPORTUNITIES	21
3. EDUCATION AND NATIONAL STRATEGIC REFORMS	28
4. LITHUANIA IN THE EUROPEAN EDUCATION AREA	78
5. GENERAL PRINCIPLES OF EDUCATION AND GUIDELINES FOR ITS DEVELOPMENT	80
6. AIMS AND TASKS OF EDUCATION SYSTEM AND ITS DEVELOPMENT	83
II. TOWARDS EFFECTIVE AND COHESIVE SYSTEM	88
1. POLICY DEVELOPMENT AND MANAGEMENT	89
2. RATIONAL FINANCING AND EFFECTIVE USE OF RESOURCES	95
3. OPEN AND FLEXIBLE STRUCTURE	105
4. MODERN EDUCATION NETWORK	112
5. INDEPENDENT AND OPEN SCHOOL: COHERENCE OF EDUCATION AND LIFE	118
III. ENSURING ACCESSIBILITY, SOCIAL JUSTICE AND CONTINUITY	124
1. EQUAL START OPPORTUNITIES	125
2. SOCIAL JUSTICE APPROACH TO LEARNING AND STUDYING CONDITIONS	127
3. LIFE-LONG LEARNING: DIVERSITY OF EDUCATION FORMS AND OPENNESS	137
IV. QUALITY ASSURANCE	141
1. TRANSFORMATION OF EDUCATION CONTENT: NEW COMPETENCES	142
2. TEACHER TRAINING AND MODERN APPROACH TO TEACHING	153
3. UPGRADING OF EDUCATION RESEARCH	161
4. SCHOOL RENOVATION AND ADEQUATE FUNDING OF EDUCATION	164
5. RELIABLE QUALITY ASSESSMENT AND PUBLIC ACCOUNTABILITY	168
V. STRATEGY IMPLEMENTATION PRINCIPLES	173

SUMMARY

A working group formed by President Valdas Adamkus of the Republic of Lithuania has drawn up the draft strategy for the development of the Lithuanian education system for 2003–2012. The draft document is aimed at equipping the educational reform in Lithuania with a practical approach and linking the educational reform to the major changes in the country and reforms in other areas.

The first part of the document focuses on transformations that have taken place in the Lithuanian educational system since 1990 and discusses the major present-day challenges (rapid transformation, information explosion, stratification of society) that education should help the Lithuanian society address as well as defines the main principles of national education and the tasks and goals of its development. The strategy sets for Lithuania an essential task to reform the educational system in a decade to ensure life-long learning and to create conditions for the establishment and development of knowledge society.

The second part of the draft document discusses the need to ensure an effective functioning of the Lithuanian education system under the conditions of open society and market economy. The strategy proposes to implement a major reform of the education system management and financing. In education management the document suggests pursuing a modern information monitoring system, introducing political analysis and strategic planning, ensuring the participation of society in forming the educational policy, and stepping up the independence of schools. The reform of education financing should create possibilities for educational establishments to adapt to free market economy and help them use the funds rationally and efficiently. Management and financing should serve the goals and tasks of education. The strategy also provides for reforming in a decade the educational structure to make it open and flexible, and establishing a modern educational network, which would create conditions for life-long learning for the people of Lithuania.

The third part of the document discusses the tasks designed to ensure overall accessibility and social justice in education. Ensuring favorable conditions and equal start opportunities for education to each and every child in Lithuania should become a national task. The strategy suggests expanding the services of pre-school education and making them equally accessible to the families of all social backgrounds, as well as establishing a system of pre-school education. The document provides for improvement of learning conditions in secondary schools for children of all academic abilities, social backgrounds and ethnic groups, and for creation of an effective system of credits and social scholarships for all people of Lithuania seeking higher education. An important factor in ensuring the broad accessibility to higher education will be the development of higher non-university education and creation of favorable learning conditions for the adult population of the country via the expansion of open distance learning.

The fourth part of the strategy document focuses on the necessary tasks of the reform to be implemented in order to ensure the quality of education. The document provides for a major updating of the content of general education, vocational training and studies, a reform of the systems of teacher training and qualification improvement, modernisation of educational research, renovation and appropriate procurement of schools, introduction of a reliable system of quality assessment, and ensuring public accountability of the education system to society.

The fifth part of the draft document discusses the implementation of the strategy for education development.

PRATARMĖ

Paprastai prileidžiame, kad auklėjimas baigiasi, kai jaunas žmogus subręsta už save atsakingu asmeniu. Tačiau iš esmės žmogaus rūpinimasis savimi pačiu niekada nesibaigia. Būdamas laisvas, žmogus visą laiką stovi prieš uždavinį kurti save patį. Todėl ir paties auklėjimo prasmė yra ne kas kita, kaip subrandinti žmogų šiam atsakingam savęs kūrimo uždaviniui.

Juozas Girnius

Tol mokomės, kol gyvi esame.

Lietuvių patarlė

Lietuvos švietimo pertvarka daugiau ar mažiau nuosekliai vyksta daugiau nei dešimtmetį. Pagrindines jos nuostatas žymi dar 1992 metais Kultūros ir švietimo ministerijos patvirtinta bei po metų Respublikos Seime apsvaistyta Lietuvos švietimo koncepcija. Koncepcijos nubrėžta krašto švietimo modernizavimo kryptis išlieka svarbi ir šiandien. Ji iki šiol palankiai vertinama tarptautinių ekspertų*.

Tačiau pastarųjų metų šalies socialinio, ūkinio, kultūrinio gyvenimo permainingos, atsivėrę nauji visuomenės raidos kontekstai ir iškilę nauji uždaviniai skatina išryškinti dabartinį švietimo vaidmenį, nužymėti tolesnės jo plėtotės tikslus bei būtinus pertvarkos darbus. Šiandien tolesnę švietimo raidą privalu glaudžiai susieti su brandžios pilietinės bendruomenės, gyvybingos tautos kultūros, žinių visuomenės, šiuolaikinės ekonomikos kūrimo uždaviniais.

Žinoma, ateities darbus planuoti visada rizikinga. Šie planai gali pasirodyti nepakankamai pagrįsti. Tačiau geriau ateitį projektuoti, negu vien laukti, kol ji ateis. Nebūtų išmintinga laukti

* „Lietuva pateikia geriausią pagrindinio dokumento – 1992 metų Lietuvos švietimo koncepcijos – kūrimo ir plėtros pavyzdį“. (*Reviews of National Policies for Education. Lithuania.* OECD, 2002, p. 15.)

2012 metų, kad galėtume suprasti, ką turėjome padaryti 2003-aisiais.

XXI amžiaus pradžioje Lietuvos visuomenės laukia nauji iššūkiai. Jie atveria ir naujas galimybes. Į iššūkius bus įmanoma deramai atsakyti, galimybėmis – plačiau pasinaudoti, tik einant spartaus ir kryptingo atsinaujinimo keliu. Dabarties pasaulyje toks kelias galimas, tik vertinant žmones kaip brangiausią turtą ir deramai į jį investuojant, tik remiantis švietimu kaip esminiu bendros ateities kūrimosi būdu. Todėl švietimas tolesnei krašto raidai įgyja ypatingos svarbos. Jis – pagrindinė šiandienos lietuvių **visuomenę modernizuojanti jėga**. Tik ja remdamasi Lietuva gebės konkuruoti tarptautinėje bendrijoje. Sykiu švietimas – **neatskiriama tautos kultūros dalis, tai tiltas tarp tautos praeities ir ateities**. Jis – pagrindinis šiuolaikinės visuomenės tapatybės saugotojas ir kūrėjas. Švietimas sergsti, kuria ir perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų. Dabarties pasaulyje švietimas tampa būtina kiekvieno žmogaus gyvenimo sėkmės prielaida.

Esminė švietimo paskirtis – suteikti asmeniui brandaus savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam tobulinti savo gebėjimus visą gyvenimą. Šiandien būtina asmens savarankiškumo sąlyga – jo dorinė branda ir įvairiapusė šiuolaikinė kompetencija, naujas kultūrinis, politinis ir ekonominis raštingumas. Ypatingos svarbos dabarties sąlygomis įgyja socialinė žmogaus kompetencija.

Ne mažiau svarbi švietimo paskirtis – ugdyti asmens bendruomeniškumą, jo gebėjimą derinti savo siekius su pilietinės bendruomenės siekais, ir taip kurti pamatus savarankiškam ir kūrybingam tautos gyvenimui.

Taigi Alberto Einsteino žodžiais galima tarti: „Švietimo tikslas – išlaisvinti asmenis, kurie veiktų ir mąstytų savarankiškai, tačiau svarbiausiu savo gyvenimo uždaviniu laikytų tarnavimą bendruomenei“.

Lietuvos švietimas įstengs savo visuomenines priedermes atlikti tik tuomet, kai jo raida lenks bendrąją visuomenės raidą. Todėl reikalinga, kad švietimas realiai taptų prioritetiškai valstybės ir visuomenės remiama veiklos sritimi.

Šiuo metu stokojame į dabarties iššūkius atsakančios **praktinės švietimo vizijos**, kuri sujungtų į visumą švietimo išpažįstamas vertybes, jo strateginius siekius su konkrečiais uždaviniais ir jų įgyvendinimo, kaitos valdymo mechanizmais.

Tokiomis nuostatomis remdamasis, Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus iškėlė tolesnės švietimo reformos ilgalaikės strategijos, „praktinės švietimo vizijos“ būtinybę ir sudarė darbo grupę šiam dokumentui parengti. Toks dokumentas ilgainiui turėtų tapti integralia bendros krašto raidos strategijos dalimi.

Strateginių švietimo gairių paskirtis – nužymėti Lietuvos švietimo politikos prioritetus, tikslus ir uždavinius, numatyti, kokiomis priemonėmis, kokiais ištekliais ir per kokį laiką Lietuva išplėtos efektyvią, darnią, visiems prieinamą ir mokymąsi visą gyvenimą laiduojančią švietimo sistemą, paversdama ją savo kultūrinės ir ūkinės galios šaltiniu, nacionalinio saugumo garantu.

Kurdama šį strategijos projektą darbo grupė siekė:

- aptarti pagrindinius reikalavimus, kuriuos švietimui kelia šiandieninė Lietuvos visuomenės bei pasaulio bendrijos raida,
- įvardyti esmines sprendimas švietimo problemas,
- nužymėti tolesnės švietimo pertvarkos gaires bei būtinus darbus.

Darbo grupė tikisi, kad, visuomenės apsvaistytas ir patobulintas, šis strateginis dokumentas bus patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo, pagrindinėms krašto politinėms jėgoms sutariant ir jį įgyvendinti įsipareigojant.

Toks **nacionalinis susitarimas** dėl švietimo strategijos Lietuvai ne mažiau svarbus ir reikalingas nei anksčiau Seime pasiektas sutarimas nacionalinio saugumo klausimais. Jis užtikrintų nuoseklią, kryptingą ir labiau prognozuojamą švietimo kaitą, suteiktų reformos darbams naują postūmį, padėtų į švietimo pertvarką aktyviau įsitraukti visuomenei.

Seimo patvirtinta švietimo plėtotės strategija sudarytų prielaidas koordinuoti tolesnę švietimo reformą su kitomis krašto socialinėmis bei ūkio reformomis, padėtų švietimui tapti išties esminiu Lietuvos modernizavimo veiksmu.

Rašant švietimo plėtotės gaires, remtasi Lietuvos švietimo koncepcija, tolesnę švietimo raidą projektuojančiais Europos Sąjungos, Europos Tarybos, UNESCO dokumentais, Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos parengtais atskirų švietimo sričių strateginiais projektais, Lietuvos mokslo ir technologijų baltąja knyga, Profesinio rengimo baltąja knyga, Lietuvos ūkio plėtros ilgalaikės strategijos projektu, Lietuvos nacionaline informacinės visuomenės plėtros strategija bei kitais Vyriausybės inicijuotais socialinių ir ekonominių reformų strateginiais dokumentais, Vakarų ir Vidurio Europos valstybių švietimo koncepcijomis, Pasaulio banko ir OECD ekspertų vertinimais bei konsultacijomis.

Dokumento rengėjams talkino Švietimo ir mokslo ministerijos, Mokyklų tobulinimo centro, Švietimo plėtotės centro, Švietimo informatikos ir prognozavimo centro, Atviros Lietuvos fondo specialistai. Darbą rėmė Švietimo kaitos fondas. Išskirtinė rengėjų padėka priklauso šio darbo talkininkams: Ričardui Ališauskui, Ramutei Bruzgelevičienei, Virginijai Būdienei, Vincencui Dieniui, Ritai Dukynaitei, Ingridai Krogertaitei, Edmundui Normantui, Eglei Pranckūnienei, Alvydui Puodžiukui, Daliai Survutaitei, Gintarui Vaskėlai ir Marinai Vildžiūnienei.

I. ŠVIETIMO KAITA – DABARTIES BŪTINYBĖ

Lietuva įžengė į itin sparčios kaitos, kupiną naujų iššūkių amžių. Jis kelia naujus reikalavimus ir asmeniui, ir visuomenei, kartu – ir juos ugdančiai švietimo sistemai. Globalizacija, informacijos sprogimas, sparti kaita, visuomenės išsiskaidymas – tai iššūkiai, kurie esmingai sureikšmina socialinį ir kultūrinį švietimo vaidmenį. Į juos visuomenė gali atsakyti, tik remdamasi šiuolaikine, nuolat atsinaujinančia, švietimo sistema. Taigi švietimo kaita – dabarties būtinybė. Švietimas privalo nuolat keistis, kad deramai atliktų savo paskirtį – tarnautų sparčiai kintančios visuomenės poreikiams. Kita vertus, švietimas turi nuolat stiprinti savo galias, kad sparčios kaitos sąlygomis padėtų visuomenei išlikti savimi, padėtų išsaugoti jos tapatybę.

1. REFORMOS DEŠIMTMEČIO PATIRTIS

Tokiu supratimu remiantis dar valstybės nepriklausomybės išvakarėse imta projektuoti Lietuvos švietimo reforma. Daugiau nei dešimtmetį vykstančios permainos esmingai pakeitė krašto švietimą. Šiandien yra pakankamai išryškėję ir sėkmingi, ir nepavykę kaitos darbai, ir stipriosios, ir silpnosios reformos pusės.

Švietimo reforma gana nuosekliai rėmėsi tvirtu konceptuali pagrindu: iš pradžių Tautinės mokyklos koncepcija (1988), vėliau – Lietuvos švietimo koncepcija (1992). **Jose buvo įtvirtintos naujos švietimo vertybinės nuostatos, nauji tikslai ir uždaviniai:** nuo totalitarinei santvarkai būdingos asmens ir visuomenės sampratos pereita prie demokratinės. Švietimas suvoktas kaip integrali tautos kultūros dalis, kaip tautos kultūrinę tapatybę saugantis ir kuriantis veiksnys. Švietimas imtas orientuoti į laisvą ir atsakingą asmenį, savarankišką pilietinę visuomenę. Stiprūs konceptualūs pagrindai leido užtikrinti reformos tęstinumą net ir esant nemažai politinės valdžios kaitai.

Vis dėlto reforma vykdyta nepakankamai koordinuotai, per lėtai ir per mažai reaguojant į sparčias pokomunistinės tikrovės permainas, laiko iššūkius, kintančius visuomenės poreikius. Atskirais atvejais kaita buvo per skubi, per daug stichiška, „pri-

mesta iš viršaus“, nepakankamai suvokta ir palaikyta mokyklų bendruomenių bei visuomenės. Reformos darbai vyko neturint monitoringo sistemos, jie nebuvo nuosekliau grindžiami moksliniais švietimo ir visuomenės tyrimais. Taip pavėluotai imtasi spręsti švietimo prieinamumo problemą, iškilusią dėl skurdo ir turinio visuomenės išsiskaidymo. Neįstengta pakankamai efektyviai atsakyti į atviros pilietinės visuomenės kūrimosi poreikius. Nesugebėta bent kiek lanksčiau prisitaikyti prie rinkos ekonomikos. Nepakankamai atsižvelgta į žinių visuomenės kūrimosi, mokymosi visą gyvenimą reikmes.

Švietimo reforma nuolat stokojo reikiamo finansavimo: valstybės ir savivaldybių skiriamų lėšų iš dalies pakako sistemos išlaikymui, bet ne jos esmingesniajam atnaujinimui. Per dešimtmetį stigo kryptingų ir pastovių investicijų į švietimo modernizavimą, į jo infrastruktūros atnaujinimą bei plėtrą.

Švietimo kaitos strategija per menkai buvo siejama su kitų ekonominių ir socialinių reformų strategijomis. Tam stigo ir aiškesnių kitų sričių plėtotės scenarijų, ir praktiškesnės valstybės raidos vizijos, ir kryptingos politinės valios. Stigo ir politinio elito bei visuomenės požiūrio į švietimą kaip į esminį krašto modernizavimo veiksnį, svarbų visų kitų reformų ilgalaikiai sėkmei.

Reforma nebuvo tolygi: kaita nevienodai palietė visus švietimo sektorius. Labiau buvo susitelkta į bendrąjį lavinimą ir ugdymo turinio keitimą. Nepajėgta esmingiau modernizuoti pedagogų rengimo, neišplėtota suaugusiųjų mokymosi sistema. Pavėluotai pradėta švietimo finansavimo reforma ir mokyklų tinklo pertvarka. Iki šiol tik iš dalies pertvarkytas švietimo valdymas. Apskritai reformos darbuose pritrūko sąveikos tarp atskirų švietimo grandžių: tarp bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo, tarp šių grandžių ir aukštojo mokslo, tarp aukštojo mokslo ir tęstinio suaugusiųjų mokymosi.

A. Reforma padarė švietimo sistemą lankstesnę ir atviresnę.

Įvykusi struktūrinė kaita leido švietimui bent iš dalies atsakyti į padidėjusius visuomenės poreikius. Sukurta dešimtmetė pagrindinė mokykla ir profiliuotas vidurinis ugdymas padėjo švietimo tinkle išlaikyti kur kas daugiau jaunuolių. Išplėtotas gimnazi-

jų tinklas sudarė geresnes sąlygas siekti išsilavinimo mokymosi motyvacijos nestokojančiam jaunimui. Imtas diegti jaunimo mokyklų modelis atitiko tradicinėje mokykloje nepritampančių vaikų reikmes. Suformuota keturių pakopų profesinių mokyklų sistema, pradėtas kurti kolegijų tinklas mėgina prisitaikyti prie darbo rinkos ir šalies ūkio pokyčių. Universitetinėse aukštosiose mokyklose įtvirtinta dvipakopė studijų sistema. Aukštojo mokslo įstatymas įteisino aukštųjų mokyklų darbo ir visuomenės bei šalies ūkio poreikių derinimo mechanizmus. Įdiegti valstybiniai brandos egzaminai iš dalies pagerino bendrojo lavinimo ir aukštojo mokslo sąveiką, padarė skaidresnį priėmimą į aukštąsias mokyklas.

Valdymo pokyčiai leido susiformuoti dalinei bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų savivaldai bei plačiai aukštųjų mokyklų autonomijai. Šie pokyčiai sukūrė prielaidas švietimo politiką nuosekliau grįsti socialinių partnerių sąveika. Taip pat sudarytos tam tikros prielaidos regioninei švietimo politikai rasti. Numatyta švietimo finansavimo reforma (perėjimas prie „mokinio krepšelio“ bendrajame lavinime) bei pradėtas mokyklų tinklo pertvarkymas ateityje turėtų padėti švietimui geriau prisitaikyti prie laisvos rinkos mechanizmų.

Vis dėlto esama švietimo sistema dar nėra pakankamai darni ir efektyvi. Išliko problemiška tiek išorinė (švietimo ir kitų visuomenės gyvenimo sričių, dabartinių visuomenės poreikių), tiek ir vidinė (atskirų švietimo grandžių) dermė. Dar neišplėtotą reali mokyklų savivalda, neatrasta efektyvi pusiausvyra tarp vietos ir centro politinių sprendimų. Aiškiai neapibrėžta institucijų atsakomybė už švietimo kokybę, prieinamumą ir rezultatus. Lieka pakankamai neišplėtotą sąveika tarp pagrindinės mokyklos ir gimnazijų. Nepasiekta glaudesnė bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo sanglauda: nesukurtas technologinių gimnazijų tinklas. Net ir įdiegus valstybinių brandos egzaminų sistemą, vis dar stinga perimamumo tarp bendrojo lavinimo ir aukštojo mokslo. Per menkai integruota specialistų rengimo sistema: silpna sanglauda tarp profesinių mokyklų, kolegijų ir universitetų, silpni tarpuniversitetiniai ryšiai. Specialistų rengimo sistema praktiškai liko nepritaikyta mokymosi visą gyvenimą reikmėms. Aukštajam mokslui nepavyko įveikti savisaugos nulemtu uždaru ir plačiau atsi-

verti visuomenės bei šalies ūkio poreikiams. Visų grandžių institucinis švietimas išlieka per daug uždaras: menkai pajėgiama edukaciniams tikslams išnaudoti esamą informacinę erdvę. Per dešimtmetį neįveiktos kelios kartinės švietimo problemos – neefektyvus valdymas, atgyvenusi finansavimo sistema, neracionalus išteklių naudojimas, nepakankamai modernus institucijų tinklas. Jos tampa rimtomis tolesnės švietimo plėtotės kliūtimis.

B. Reforma pagerino teikiamo išsilavinimo kokybę.

Per dešimtmetį, orientuojantis į naujus tikslus ir remiantis demokratinio gyvenimo vertybėmis, atnaujintas bendrojo ugdymo, profesinio rengimo ir studijų turinys. Įdiegtos naujos programos, mokyklos aprūpintos naujais vadovėliais ir studijų šaltiniais. Bendrajame lavinime pereita prie bendrųjų programų ir standartų: mokykloms ir mokytojams sudarytos galimybės individualizuoti ugdymo turinį. Sustiprintas ir išplėstas užsienio kalbų mokymasis. Įvesti nauji humanitariniai ir socialiniai bendrojo lavinimo dalykai: privalomi – dorinis ugdymas, pilietinės visuomenės pagrindai, pasirenkami – ekonomika, filosofija, psichologija bei kiti. Sukurta valstybinių brandos egzaminų sistema suteikė orientyrus bendrajam lavinimui ir tapo svarbiu ugdymo turinio politikos veiksmu. Įdiegtas visuotinis mokytojų atestavimasis sudarė galimybes atnaujinti dirbančių mokytojų kvalifikaciją.

Vis dėlto švietimo kokybė išlieka nepakankama: ugdymo ir studijų turinys per menkai orientuotas į naujų, atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančiam žmogui būtinų, gebėjimų ir kompetencijų lavinimą. Bendrajame lavinime dar nesubalansuoti mokymosi krūviai, neatlikta racionali turinio atranka. Nesukurta šiuolaikinė mokinių pasiekimų vertinimo sistema. Daugeliu atvejų išlieka tradicinė ugdymo ir jo rezultatų vertinimo orientacija į žinias, o ne į gebėjimus. Per silpnas turinio ryšys su gyvenimo praktika. Per mažas mokyklos dėmesys šiuolaikiniam socialiniam, ekonominiam, pilietiniam, informaciniam raštingumui bei bendriesiems gebėjimams: kritiniam mąstymui ir problemų sprendimui, kūrybingumui, konstruktyviai savarankiškai bei bendrai veiklai. Valstybinių egzaminų sistema dar netapo pakankamai efektyviu kokybės tobulinimo, turinio modernizavimo varikliu. Ypač opi išlieka mokytojų profesinės kvalifikacijos ir kom-

petencijos problema. Pedagogų rengimo sistema iki šiol nesuderinta su mokykloje vykstančia kaita. Per dešimtmetį stigo bent kiek geresnio mokyklų aprūpinimo. Tad daugelio mokyklų materialinė būklė tapo skurdesnė nei buvo reformos pradžioje. Itin lėtai vyksta techninės bazės atnaujinimas. Gerokai pavėluotai pradėtas visuotinesnis mokyklų renovavimas ir kompiuterizavimas. Šioje srityje smarkiai atsilikta nuo bendrų Europos švietimo tendencijų.

C. Reforma išplėtė mokymosi galimybes, iš dalies padidino švietimo prieinamumą.

Tam įtakos turėjo ir struktūriniai švietimo pokyčiai (sukurta dešimtmetė pagrindinė mokykla, pradėtas plėtoti jaunimo mokyklų tinklas, atsiradusios kolegijos, nauji universitetai, imta kurti suaugusiųjų švietimo sistema, pradėjęs formotis privatus švietimo sektorius), ir mokiniams bei studentams teikta socialinė parama (nemokamas dalies mokinių maitinimas bendrojo lavinimo mokyklose, nemokamas vežiojimas į mokyklas, stipendijos profesinėse ir aukštosiose mokyklose, iš dalies nemokamas mokslas universitetuose).

Vis dėlto liko nesukurta teisinga, kiekvienam prieinama, o juo labiau mokymąsi visą gyvenimą laiduojanti švietimo sistema. Per dešimtmetį nesudarytas valstybinis vaikų iki 16 metų registras. Tad nėra ir tikslios mokyklos nelankančių vaikų apskaitos. Nėra veiksmingų socialinių programų, skirtų tokiems vaikams atvedinti į mokyklas. Valstybė neužtikrina lygių mokymosi starto galimybių: nesukurta priešmokyklinio ugdymo sistema, o ikimokyklinio ugdymo paslaugos nepasiekia socialiai apleistų vaikų: šiems jos labiausiai reikalingos. Nėra efektyvi valstybinė socialinės paramos šeimai ir vaikams sistema: parama nėra susieta su tėvų pareiga rūpintis vaikų lavinimu, ir apskritai parama daugiau skatina vaikų globą, nei jų auginimą šeimoje. Nėra pakankamai užtikrintas vaikų saugumas mokyklose. Tik pastaruoju metu į mokyklas įvedami socialinių pedagogų etatai. Per lėtai į bendrąją švietimo sistemą integruojami negalios ištikti vaikai. Per dešimtmetį nepajėgta sukurti efektyvaus studijų kreditavimo. Neišplėtota suaugusiųjų mokymosi sis-

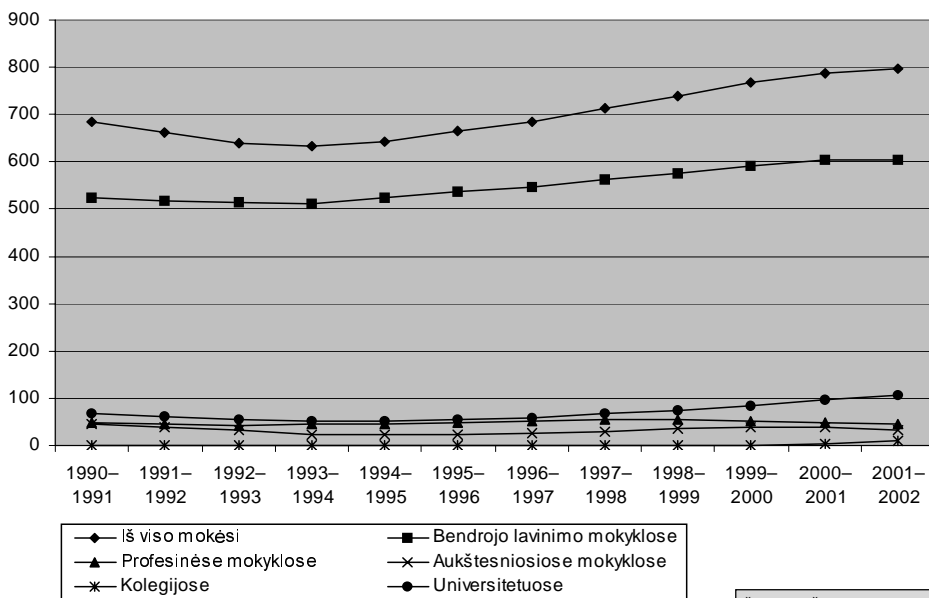
tema, nesuformuotas tokios sistemos institucinis, technologinis, mokestinis, socialinis pamatas.

Taigi per reformos metus švietime įvyko esminių pokyčių. Padaryti kaitos darbai ir nuolat kintantis jų kontekstas šiandien reikalauja naujų sprendimų, naujų pokyčių. Kita vertus, tolesnė švietimo kaita turi ne tik remtis sėkmingais reformos darbais, bet ir užlopyti ligšiolines jos spragas.

Šiandien būtina, įvertinus naujus laiko iššūkius bei visuomenės atsinaujinimo reikmes, peržiūrėti švietimo nuostatas, jo plėtotes tikslus bei uždavinius. Tai – šių Švietimo plėtotes strategi- nių nuostatų paskirtis.

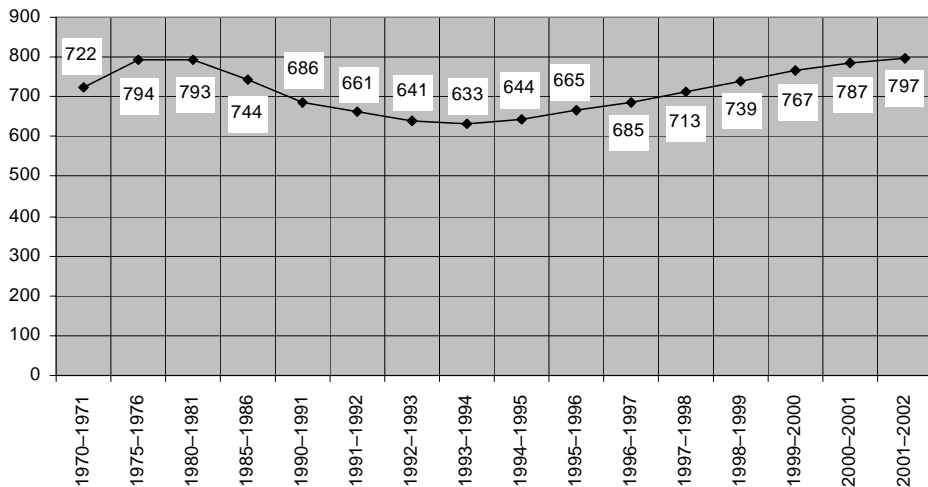
Modeliuojant tolesnį reformos etapą ne mažiau svarbu įvertinti esamus ir galimus krašto intelektualinius, administracinius, finansinius pajėgumus bei numatyti jų stiprinimo priemones, nu- žymėti konkrečius reformos darbus, jų atlikimo būdus ir termi- nus. Tai turės padaryti Vyriausybės parengta Švietimo plėtotes strategi- nių nuostatų įgyvendinimo programa.

Nr. 1
Mokslus einančio jaunimo skaičius mokyklose, tūkst.

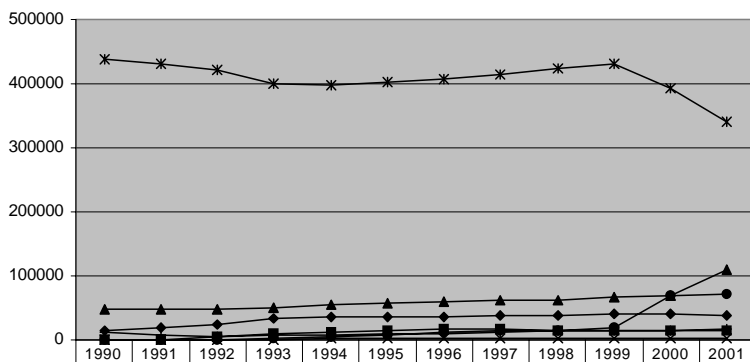
Šaltinis: „Švietimas“, 2002, Statistikos departamentas

Nr. 2
Mokslus einančio jaunimo skaičiaus kitimas, tūkst.

Šaltinis: „Švietimas“, 2002, Statistikos departamentas

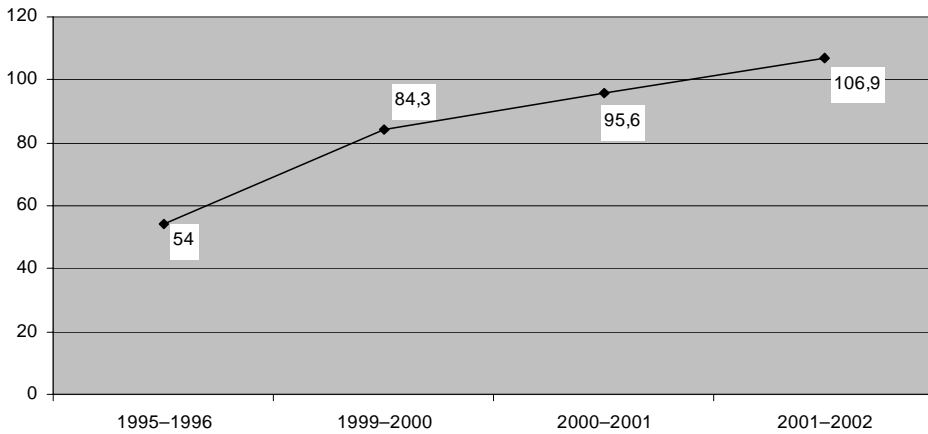
Nr. 3
Mokinių skaičius atskirų tipų mokyklose 1990–2001 m.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
◆ Pradinėse mokyklose	14857	19479	23992	33589	36134	36431	36624	37423	39214	40285	40015	38909
■ Darželiuose-mokyklose	0	0	4008	9723	13087	14873	16495	16121	15386	14952	14472	13145
▲ Pagrindinėse mokyklose	48788	48124	48667	50900	54436	56194	58454	60923	62184	67075	68749	109079
× Jaunimo mokyklose (klačėse)	0	0	0	266	1306	2496	2117	2078	2191	2659	2601	2379
* Vidurinėse mokyklose	438095	432089	420697	400157	398385	401339	406789	414507	424853	431012	392437	340813
● Gimnazijose	0	0	0	1752	5539	8326	11001	13990	14332	18503	68020	72052
+ Suaugusiųjų mokyklose	11248	7264	5873	6019	6915	8679	10531	11835	13399	14922	15428	16098

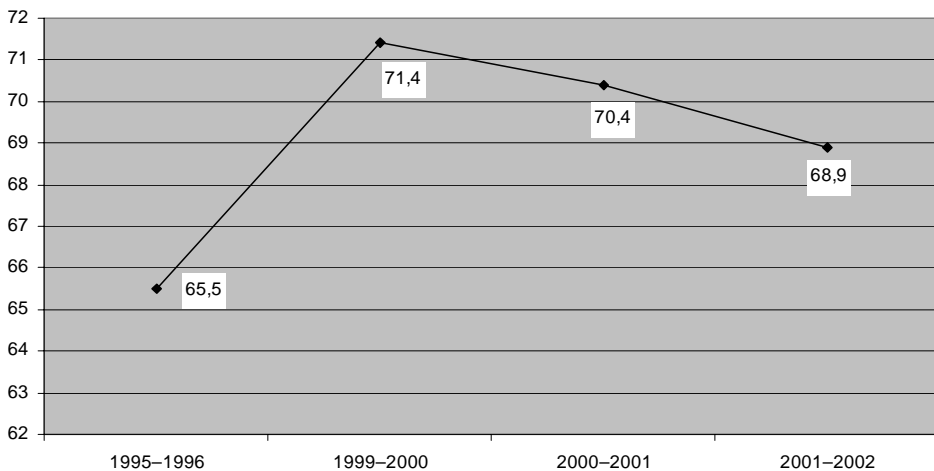
Šaltinis: Statistikos departamentas

Nr. 4
Studentų skaičiaus universitetuose kitimas, tūkst.

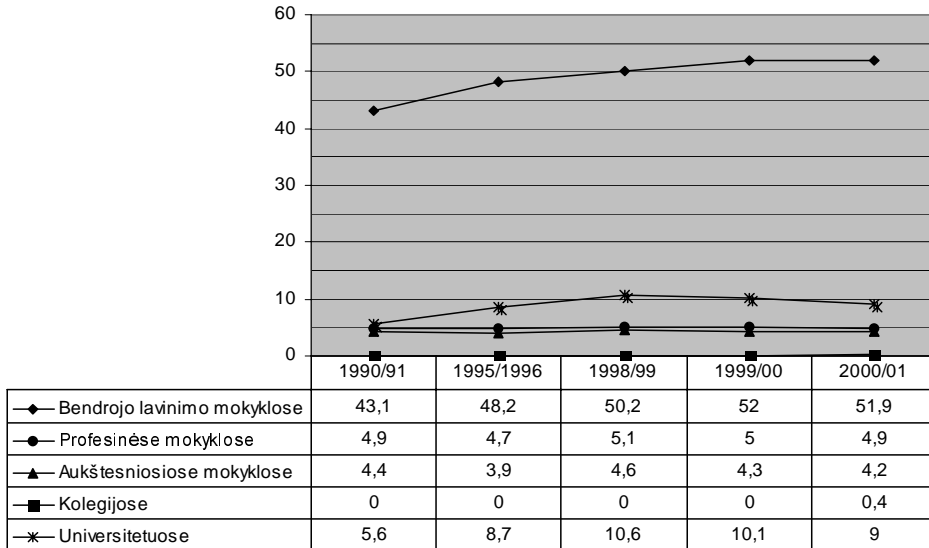
Šaltinis: „Švietimas“, 2002, Statistikos departamentas

Nr. 5
Pedagoginių darbuotojų skaičiaus kitimas, tūkst.

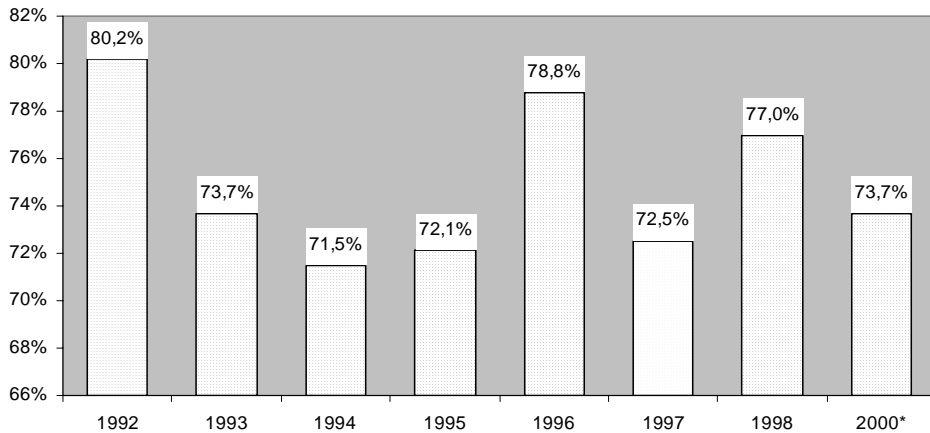
Šaltinis: „Švietimas“, 2002, Statistikos departamentas

Nr. 6
Pedagoginių darbuotojų, tūkst. 1990–2001 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas

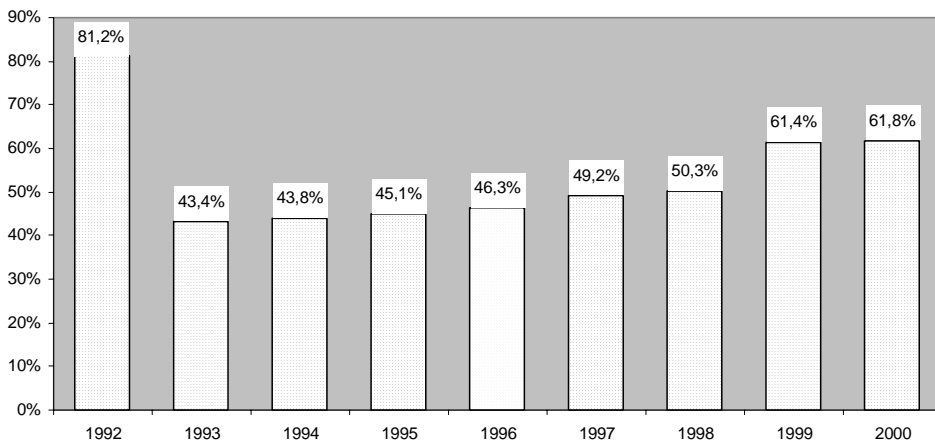
Nr. 7
Mokinių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą, dalis, palyginti su 15 metų amžiaus gyventojų skaičiumi

* 2000 m. palyginti su 16 metų amžiaus gyventojų skaičiumi

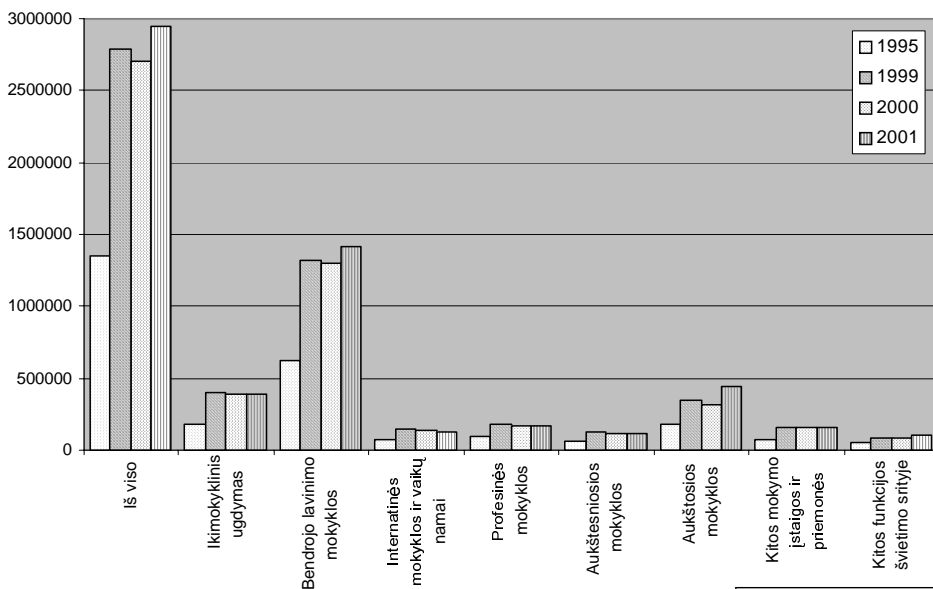
Šaltinis: „Švietimas“, 2002, Statistikos departamentas

Nr. 8
Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą, dalis,
palyginti su 18 metų amžiaus gyventojų skaičiumi

Šaltinis: „Švietimas“, 2002, Statistikos departamentas

Nr. 9
Lietuvos Respublikos nacionalinio biudžeto išlaidos švietimui, tūkst. Lt

Šaltinis: „Švietimas“, 2002, Statistikos departamentas

2. NAUJI IŠŠŪKIAI, NAUJOS GALIMYBĖS

Vienas svarbiausių švietimo siekių – padėti asmeniui ir visuomenei atsakyti į esminius dabarties iššūkius, padėti kuo plačiau pasinaudoti atsiveriančiomis naujomis galimybėmis. Juk kiekvienas iš dabarties iššūkių suteikia Lietuvai ir naujų galimybių. Kita vertus, kelia ir naujų pavojų.

Lietuva tampa globalaus pasaulio ūkio, bendros informacinės, technologinės ir kultūrinės erdvės dalimi. Ji įsijungia į Vakarų demokratijos pasaulį, prisiimdama ir bendrą atsakomybę už jo vertybių išsaugojimą, tradicijų plėtotę ir atsinaujinimą.

Gyvenimas atviroje ūkio bei kultūros erdvėje kelia globalaus ir lokalaus įtampą, daro svarbų asmens bei visuomenės tapatybės klausimą. Sykiu dabarties iššūkių akivaizdoje itin opi tampa asmens integralumo, jo gyvenimo darnos ir prasmingumo problema. Tad darosi ypač svarbios švietimo pastangos humanizuoti žmonių gyvenimą, padėti kelti ir ieškoti atsakymų į gyvenimo prasmes ir paskirties klausimus. **Šiame šimtmetyje žmonėms reikės ne tik mokytis pažinti, mokytis veikti, bet ir mokytis gyventi kartu, mokytis būti (Jacques Delors).**

A. Laisvė.

Tai istorinis lietuvių visuomenės laimėjimas, iš esmės pakeitęs tautos gyvenimo sąlygas, atvėręs plačias galimybes žmonių kūrybinių galių plėtotei. Sykiu tai didžiausias nepriklausomybės metais visuomenės prisiimtas ir iki šiolei neatsakytas iššūkis. Perėjimas iš totalitarinės valstybės reglamentuoto į savarankišką asmens bei visuomenės gyvenimą neatskiriamas nuo radiklios gyvenimo supratimo, gyvenimo būdo, gyvenimo sanklodos kaitos. Ši kaita lydima moralinių, ekonominių, socialinių krizių. Lietuvių visuomenė atmetė prievartinę, asmens laisvę pamynusią tvarką, bet dar nepajėgė susikurti patikimos, moraliniais žmonių įsipareigojimais, moraline sutartimi pagrįstos demokratinės tvarkos. Vis dar išlieka neįveiktas atotrūkis tarp valdžios ir piliečių.

Švietimo atsakas į laisvės iššūkį – laisvam ir atsakingam asmeniui gyvenimui būtinų įgūdžių, gebėjimų ir kompetencijų ug-

dymas, aktyvaus pilietiškumo brandinimas, orientavimasis į atviros, ideologinio monopolio neturinčios pilietinės visuomenės poreikius ir rinkos ekonomiką. Viena vertus, daug sparčiau šian dien turi keistis pati švietimo sistema, kad atitiktų atvirą politinę sistemą ir įstengtų veikti efektyviai rinkos ekonomikos sąlygomis. Kita vertus, būtina švietimui daug nuosekliau nei iki šiol kelti naujus tikslus ir uždavinius: jis turi padėti asmeniui ir visuomenei įgyti demokratinei gyvensenai būtinų savybių – tvirtų vertybinių nuostatų, žinių, įgūdžių ir gebėjimų. Jis turi ugdyti asmens savarankiškumą ir atsakomybę, asmens bendruomeniškumą ir pilietiškumą.

Juk „prisitaikymas“ prie atviros politinės sistemos ir rinkos ūkio jokia būdu nėra tik susitaikymas su nauja gyvenimo tikrove. Tai visų pirma kryptingos pastangos įprasminti asmens ir visuomenės gyvenimą šioje tikrovėje.

Švietimas turi puoselėti ne deklaratyvų, bet veiklų patriotizmą, stiprinti žmonių ryšius, grindžiamus asmeninių apsisprendimų ir išsipareigojimų etika. Jis turi tvirtinti moralinius demokratijos pamatus. Jis privalo padėti susikurti polilogiškai ir solidariai pilietinei visuomenei, siejamai bendrų vertybių, idealų ir siekių.

Šių tikslų siekiančiam švietimui būtina orientuotis į savarankišką mokytoją, į savarankišką ir atsakingą mokyklos bendruomenę. Tokios bendruomenės nariai, gyvendami atvirų galimybių erdvėje, turi mokytis suvokti pamatines žmonių, tautos, šeimos, asmens vertybes, jas brandinti, joms išsipareigoti, jomis grįsti savo veiksmus susidūrę su kasdienėmis dorinėmis dilemomis.

Taigi atsakydamas į laisvės iššūkį, švietimas turi tapti ne paklusnų valstybės išlaikytinį ugdančia, bet žmogų išlaisvinančia ir atsakingai laisvei brandinančia jėga.

B. Globalizacija.

Tai iššūkis asmens integralumui ir jo tapatybei. Tai esminis iššūkis ir tautos savivokai, ir jos egzistencijai apskritai. Lietuva neišvengiamai įsitraukia į pasaulio rinką. Ji jau naudojasi ir ateityje vis labiau naudosis globalizacijos teikiamais privalumais. Sykiu Lietuva turi gebėti globalioje erdvėje, bendroje pasaulio rinkoje

bendradarbiauti ir konkuruoti. Tai verčia iš esmės peržiūrėti visuomenės raidos prioritetus, persiorientuoti nuo tradicinių ūkio šakų prie naujų, mokslu, pažangiomis technologijomis ir inovacijomis grindžiamų, plėtotės.

Atskiros Lietuvos ūkio sritys ligi šiolei sietos su tautos gyvenimo būdu, su jos tapatybe. Tad jos kartais ginamos kaip tautos gyvensenos pagrindas, jos išlikimo sąlyga globalizacijos akivaizdoje. Tokia kritiško žvilgsnio stokojanti gynyba gali Lietuvą paversti Europos ūkio ir kultūros periferija.

Bendras pasaulio ūkis, jį lydinti unifikuoti vartotojiška kultūra turi stiprios tautines kultūras naikinančios galios. Jai pasipriešinti įmanoma ne užsidarant esamose tautos kultūros formose, bet aktyviai įsitraukiant į pasaulio kultūrų polilogą, konkuruojant tarptautinėje rinkoje ir joje ginant krašto kultūrinį bei ekonominį savarankiškumą, nuolat kuriant šiuolaikinę tautos tapatybę. Globalizacijos keliamus pavojus Lietuvai padės sėkmingiau įveikti ir integracija į daugiakultūrę „tėvynių Europa“, į pažangią Europos Sąjungos ekonominę erdvę. Europos Sąjungos šalių politika iš esmės atitinka strateginius Lietuvos siekius išsaugoti tautinę tapatybę, plėtoti tautos kultūrą.

Taigi švietimo atsakas į globalizacijos iššūkį – **asmens integralumo stiprinimas, asmens bei visuomenės tapatybės saugojimas ir kūrimas, šiuolaikinei tarptautinei konkurencijai būtinų asmens ir visuomenės galių plėtojimas, pasauliui atviro patriotizmo ugdymas**. Viena vertus, tokiam atsakui reikalinga daug nuoseklesnė švietimo orientacija į šiuolaikinę ekonomiką – į naujas asmens kvalifikacijas ir naujas technologijas. Kita vertus, **būtina stiprinti kūrybinį, interpretacinį švietimo, kartu asmens ir visuomenės, santykį su Lietuvos kultūrine ir pilietine tradicija, stiprinti visuomenę integruojantį gyvos tradicijos vaidmenį**. Švietimas turėtų nuosekliai remtis krašto kultūrine ir pilietine tradicija, ją perteikti, interpretuoti ir plėtoti. Vien šiuolaikinių technologijų plėtra neužtikrina tautos išlikimo. **Lietuva gali tapti ir išlikti savimi tik per kultūrą**. Šiandien autentiškas ir kūrybingas gali būti ne tiek asmens įsipareigojimas uždaram, kiek pasauliui atviram, moderniam, kritiškai save vertinti ge-

bančiam lietuviškumui. Taigi švietimas globalizacijos sąlygomis turi ugdyti dinamišką „modernią lietuvybę“, šiuolaikišką asmens tautiškumą ir tautinę savigarbą. Sykiu jis turi puoselėti pagarbą kitoms kultūroms ir civilizacijoms, kitų kultūrų ir tautų asmenims. Švietimas turi mokyti pažinti save, pažįstant dabarties pasaulio civilizacijų įvairovę. Jis turi mokyti būti ir išlikti savimi šioje įvairovėje.

C. Informacijos sproginimas.

Lietuvos visuomenė palaipsniui iš pramoninio ir agrarinio perėina į žinių amžių. Šis perėjimas neišvengiamai susijęs su sudėtinga gyvenimo būdo, žmonių santykių kaita. Ne materialinių vertybių gausinimas, bet intelektualinė kūryba ir žiniomis grindžiama veikla jau veda ir vis aktyviau ves į priekį dabartinę visuomenę.

Informacijos gausa, greita jos apykaita žmonėms atveria naujų galimybių, sykiu suteikia nepatirtų išmėginimų. Kasdienės informacijos perteklius nuolat provokuoja asmens įgytą patirtį, jo įsitikinimus, jo vertybines nuostatas.

Informacijos sproginimas ir jį lydinti globali komunikacija sukuria dabarties pasaulyje naujos kokybės atvirą konkurencinę aplinką, kurioje žinios, informacinė kompetencija suteikia pagrindinį pranašumą.

Netolygus pasaulinės žinių bendruomenės kūrimasis kelia informacinės, sykiu ir socialinės bei kultūrinės, atskirties pavojų: atskiri regionai, socialinės grupės gali likti išskirti iš bendros informacinės erdvės, iš žinių visuomenės ir žinių ekonomikos raidos.

Kartu gyvenimas žiniomis grindžiamoje visuomenėje reikalauja atitinkamos asmens kultūrinės bei pilietinės kompetencijos, naujų įgūdžių ir gebėjimų. Visų pirma – informacinių įgūdžių, gebėjimų žinias savarankiškai susirasti, atsirinkti, kritiškai vertinti, analizuoti, struktūrinti, konceptualizuoti ir praktiškai naudoti. Šių gebėjimų stokojanti visuomenė informacijos sproginimo akivaizdoje pristinga jėgų įveikti informacinį triukšmą, yra gniuždoma neigatyvios informacijos, patiria stiprią vertybių, pasaulėžiūros krizę. **Be reikiamos kultūrinės žmonių brandos in-**

formacijos gausa ir šiuolaikinės informacinės technologijos gali virsti nauja asmens priklausomybės, jo savarankiškumo ir kūrybinių galių ribojimo forma. Filosofo Hanso Georgo Gadamerio pastebėjimu, „informacijos perteklius nepalieka laiko galvojimui“, jis stumia mus į „rafinuotą vergovę“: „esame vergai, manydami esą šeimininkai“. Tad žinių amžiuje žmonės turėtų mokytis pažinti, visų pirma – „išmokti jausti savo ir savo žinojimo ribas“.

Informacijos sprogymas leidžia esmingai išplėsti edukacinę erdvę. Sykiu jis keičia mokyklos vaidmenį. Žinių visuomenėje mokykla įstengia perteikti tik nedidelę dalį visos asmenį pasiekiančios informacijos. Taigi ji privalo orientuotis nebe į žinių perteikimą, bet į mokymą žinias vertinti, pasirinkti, sisteminti, taikyti praktikoje. Mokykla, joje dirbantys mokytojai turi būti moderatoriai, tarpininkai tarp mokinių ir juos supančios informacinės aplinkos. Atviros mokyklos uždavinys – padėti asmeniui naudotis informacine aplinka kaip mokymosi šaltiniu.

Švietimo atsakas į informacijos sprogyimo iššūkį – informacinių įgūdžių, gebėjimų pažinti, mokytis ir orientuotis žinių erdvėje, šiuolaikinės kultūrinės kompetencijos ugdymas, šiuolaikinių informacinių technologijų ir informacijos prieinamumo užtikrinimas visiems visuomenės nariams, sykiu – mokytojo ir mokyklos vaidmens keitimas.

D. Sparti kaita.

Daugiau nei prieš dešimtmetį prasidėjęs, prieštaravimų kupinas perėjimas iš uždaros į atvirą visuomenę, iš komandinės – į rinkos ekonomiką, įsijungimas į dinamišką Vakarų demokratijos pasaulį, pasistūmėjimas nuo pramoninės prie žinių visuomenės, globalizacija, informacijos sprogymas nulemia ypač sparčią šiuolaikinio gyvenimo kaitą.

Struktūriniai Lietuvos visuomenės pokyčiai šiandien yra spartesni už visuomenės savimonės kaitą. Jie lenkia kultūrinę visuomenės brandą. Tai kelia grėsmę įprastam gyvenimo pastovumui, sukelia nesaugumo jausmą.

Tradicinių institucijų – šeimos, mokyklos, bažnyčios – anksčiau kartų kartoms perduodamos nekintamos tiesos dabar susi-

duria su itin greitai kintančia tikrove, yra nuolat šios tikrovės išmėginamos. Sparti kaita – tai iššūkis kartų santykiams: nebegalima ugdyti vaikų taip, kaip buvo ugdomi jų tėvai.

Asmeniui šiandien jau nebeužtenka kartą įgytos kvalifikacijos, sykią priimto socialinio vaidmens. Taigi dabarties žmogui būtini gebėjimai prie kaitos prisitaikyti, sykiu – neprarasti vidinės pusiausvyros ir savo tapatybės. Jam reikalingi imlumo, atsinaujinimo įgūdžiai. Jam būtina per visą gyvenimą išsaugoti naujovėms atvirą „dvasios jaunatvę“ (Stasys Šalkauskis).

Sparčios kaitos, greito informacijos senėjimo ir jos atsinaujinimo sąlygomis asmeniui tenka mokytis nuolat: įgyti vis naujų socialinių ir profesinių kompetencijų, atnaujinti turimą ar įsigyti naują kvalifikaciją. Jau nebeįmanoma „kartą išmokti visam gyvenimui“.

Taigi žinių visuomenė neišvengiamai yra ir mokymosi visuomenė. Tai visuomenė, kurios didžioji dauguma narių mokosi visą gyvenimą. Tokios visuomenės raida reikalauja esminių struktūrinių švietimo pokyčių – švietimo sąrangos kaitos. **Pramoninė visuomenė rėmėsi instituciniu švietimu, sparčią kaitą išgyvenančios žinių visuomenės poreikius gali atitikti tik atvirų formų švietimas, sudarantis žmonėms galimybes mokytis visą gyvenimą.** Ne mažiau svarbu, kad visos švietimo grandys, nuo bendrojo lavinimo iki aukštojo mokslo, atsivertų gyvenimo praktikai. Šalies švietimui reikalinga efektyvi centralizavimo ir decentralizavimo dermė, kad jis įstengtų laiku reaguoti į tarptautinius socialinius, ekonominius bei darbo rinkos pokyčius ir kartu gebėtų atitikti kintančius regionų ir vietos bendruomenių poreikius.

„Sėkmingą perėjimą prie žiniomis pagrįsto ūkio ir visuomenės turi lydėti perėjimas prie mokymosi visą gyvenimą“ (Europos Tarybos 2000 metų kovą Lisabonoje prieita išvada). Taigi sparčios kaitos amžius, žinių amžius verčia keistis pačią mokymosi kultūrą. **Tęstinis mokymasis, mokymasis visą gyvenimą tampa pagrindine atsinaujinančio švietimo paradigma.**

Švietimo atsakas į sparčios kaitos iššūkį – jo struktūrinis persitvarkymas, atsivėrimas gyvenimo praktikai, atvirų formų, leidžiančių mokytis visą gyvenimą kiekvienam visuomenės na-

riui, išplėtojimas, sykiu – asmens gebėjimų bei įgūdžių nuolat mokytis ir veikti kaitos sąlygomis ugdymas.

E. Visuomenės išsiskaidymas.

Pokomunistinės Lietuvos visuomenės raida nėra tolygi. Perėjimą prie rinkos ekonomikos ir pilietinės visuomenės lydi stiprios socialinės, kultūrinės, politinės įtampos. Visuomenė skaidosi turtniais, ideologiniais, kultūriniais pagrindais. Laisvė, globalizacija, informacijos sprogimas ši skaidymąsi dar labiau spartina. Kartu itin lėtai formuojasi vidurinis Lietuvos visuomenės sluoksnis. Jis tebėra silpnas. Tuo metu skirtumai tarp pasiturinčiųjų ir skurstančiųjų didėja. Šalyje atsiranda atskirų „skurdo bendruomenių“. Jų nariai pasmerkami socialiniam izoliavimuisi ir nuopoliui. Atskirais atvejais stiprėja atskirų visuomenės sluoksnių tarpusavio priešiškus, „grupinė panieka“. Socialiniai skirtumai lemia skirtingas jaunimo gyvenimo galimybes. Skurdas daro įtaką menkam išsilavinimui. Menkas išsilavinimas didina skurdą.

Visuomenės išsiskaidymas tiesiogiai veikia švietimo sistemą. Ji nebepajėgia užtikrinti lygių prieinamumo galimybių, neatspiria pasiturinčių šeimų skatinamoms elitiškumo pagundoms, atskirais atvejais pamina teisingumo principą.

Taigi būtina, kad švietimas atsigręžtų į skurdžioje aplinkoje gyvenančius asmenis, suteiktų jiems lygų mokymosi startą, padėtų įgyti šiandienos gyvenimui būtinų socialinių įgūdžių, gebėjimų ir kompetencijų.

Švietimo atsakas į visuomenės išsiskaidymo iššūkį – socialinio teisingumo, lygaus mokymosi starto ir prieinamumo užtikrinimas, socialinių mokymosi ir studijų sąlygų jų stokojančiams asmenims sudarymas, įvairiems asmenų poreikiams pritaikytų mokymosi formų išplėtojimas, sykiu – socialinių įgūdžių ir gebėjimų, pilietinio solidarumo ir bendruomeniškumo, žmogiškos atjautos ugdymas, vaikų ir jaunuolių mokymas „būti kartu“. Švietimas turi suteikti galių kiekvienam asmeniui įsitvirtinti šiandienos visuomenėje. Jam tenka ypač svarbus vaidmuo mažinant skurdą ir užkertant jam kelią, atkuriant pokomunistinėje visuomenėje teisingumą ir žmonių solidarumą.

3. ŠVIETIMAS IR STRATEGINĖS KRAŠTO REFORMOS

Į dabarties iššūkius Lietuvos valstybė gebės atsakyti tik derinama švietimo ir kitų ūkio bei socialinių sričių plėtros politikas, efektyviai koordinuodama švietimo, ūkio ir socialines reformas.

Lietuvos modernizavimo kelias sietinas su **darnia, subalansuota, plėtra – tarpusavyje derinama ūkio, aplinkos, kultūros bei „žmogiškųjų išteklių“ plėtote**. Tokia plėtra – esminė šiuolaikinio ūkio stiprinimo bei visuomenės gerovės sąlyga. Ji grindžiama supratimu, kad ūkio augimui ir gyvenimo kokybei turi įtakos įvairūs socialiniai veiksniai, kad vienu sričių plėtotės politika neišvengiamai priklauso nuo kitų sričių politikos, kad valstybės įtaka plėtrai yra svarbi.

Taigi tiek ūkio, tiek socialinė Lietuvos plėtra sietina su tolesne švietimo reforma. Kita vertus, švietimo kaita gali būti sėkminga tik tuomet, jei ji nuolatos bus derinama su kitomis strateginėmis krašto reformomis, jei šios reformos atsižvelgs į švietimo poreikius ir siekius. Toks derinimas įmanomas, valstybei turint pakankamai aiškia savo raidos strategiją ir veikiančius jos įgyvendinimo politinius bei administracinius mechanizmus.

Ilgą laiką dėl neišplėto politinių jėgų tarpusavyje bei jų ir visuomenės dialogo, dėl senojo administravimo stiliaus inercijos, dažnu atveju ir dėl politinės valios stokos bendrieji Lietuvos raidos strategijos kontūrai nebuvo aiškiau brėžiami. Labiau juos išryškinti mėginama tik pastaruoju metu: kuriamos atskirų sričių ilgalaikės raidos programos ir strategijos, pradėti rengti regioniniai plėtros planai bei Nacionalinis plėtros planas. Vyriausybė stengiasi pereiti prie strateginio planavimo ir programinio finansavimo.

Vis dėlto šiems darbams dar stinga nuoseklumo, koordinacijos ir aiškių prioritetų. Išlieka per menka sąveika tarp atskirų socialinių ir ūkinių reformų, jos per mažai siejamos su nacionalinio biudžeto ir mokesčių politikos pertvarka.

Šiandien valstybei reikalingas nuoseklus strateginis krašto raidos planavimas, reikalingi į ateitį orientuoti politiniai sprendimai, pagrįsti politikos analize ir nuolatiniu pilietiniu dialogu. Reikalingi patikimi tokių sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo mechanizmai – tiek vietos, tiek regiono, tiek valstybės lygmeniu.

Kita vertus, šiuolaikiniam strateginiam planavimui būtinas švietimo matmuo.

Siekiant ir regioninės, ir valstybinės politikos efektyvumo reikia tarpusavyje derinti tolesnę švietimo kaitą ir atskirų sričių plėtotės strategijas.

A. Ūkio plėtra ir užimtumo politika.

Švietimo sistema šiandien turi prisiderinti tiek prie įvykusių šalies ūkio pokyčių, tiek prie pagrindinių ūkio plėtros siekių ir būsimų jo raidos tendencijų.

Per dešimtmetį Lietuvos ūkyje įsivyravo laisvos rinkos santykiai, ūkio struktūra tapo panaši į Europos Sąjungos šalių struktūrą: 2000 metais paslaugų sektorius sukūrė 63 nuošimčius bendrojo vidaus produkto (BVP) (1991 metais – 29,5), pramonė ir prekyba – 29,5 nuošimčio (1991 metais – 44,4), žemės ūkis – 7,5 nuošimčio (1991 metais – 21). Per šį laiką praktiškai įvyko ir Lietuvos ūkio privatizavimas: daugiau nei 70 nuošimčių BVP sukuriama privačiame sektoriuje.

Tokias ūkio permainas lydėjo didėjantis nedarbas: 2000 metų pabaigoje jis siekė 16,4 nuošimčio, darbo biržoje registruotas nedarbas – 12,6 nuošimčio (204 900 asmenų). Nedarbas tapo struktūrinis. Darbo rinkoje vis ryškesnis neatitikimas tarp pasiūlos ir paklausos: Lietuvos darbdaviai pasigenda aukštos kvalifikacijos darbuotojų, darbo nesugeba rasti mažesnio išsilavinimo žmonės.

Krašte liko neišplėtotas smulkus ir vidutinis verslas: 2000 metų pabaigoje tūkstančiui gyventojų teko tik 15 smulkių ir vidutinių įmonių (daugelyje ES šalių šis rodiklis siekia 50–60 įmonių). Išlieka menkas pramonės konkurencingumas. Aukštomis technologijomis paremta gamyba sudaro tik 4 nuošimčius visos pramonės gamybos. **Taigi užimtumo didinimas, konkurencingumo stiprinimas, smulkaus ir vidutinio verslo išplėtojimas – artimiausi ūkio plėtros uždaviniai.** Jie reikšmingi ir tolesnei švietimo kaitai.

Sykiu **Lietuva orientuojasi į modernų, žiniomis grindžiamą ūkį.** Tokią šalies kryptį brėžia 2002 metais parengtas Lietuvos ūkio plėtros ilgalaikės strategijos projektas, skelbiantis, kad „**žiniomis besiremianti (žiniomis varoma) ekonomika tampa prioritetiniu Lietuvos siekiu**“.

Kelias į žiniomis grindžiamą ūkį turi būti siejamas su kryptingomis investicijomis į „žmogiškuosius išteklius“, taigi – su švieti-

mo plėtote. Ūkiui modernizuoti reikalinga daug glaudesnė nei iki šiol verslo ir mokslo bei studijų sąveika. Ji grįstina šiuolaikiniu inovacijų modeliu. Vienas iš praktinių tokios sąveikos būdų – žinių ekonomikos branduoliai. Jų kūrimas ir plėtotė būtini Lietuvos ūkio technologiniam atsinaujinimui.

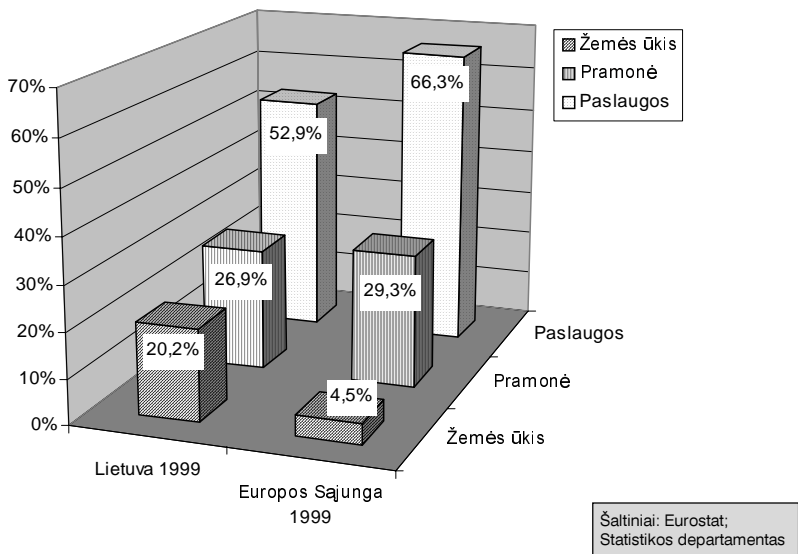
Modernus ūkis remsis mokymosi santykiais: tokie santykiai turi rasti ne tik švietimo, bet ir gamybos bei paslaugų srityse. Kol kas tik apie 10 nuošimčių šalies įmonių skiria lėšų savo darbuotojų kvalifikacijai tobulinti. Esama mokesčių sistema neskaatina verslo investuoti į „žmogiškųjų išteklių“ plėtrą.

Lietuvos ūkio modernizavimas reikalauja aukštesnio ir kokybiškesnio žmonių išsilavinimo. Ir ne tik. Šiuolaikinis ūkis esmingai keis šalies užimtumo politiką.

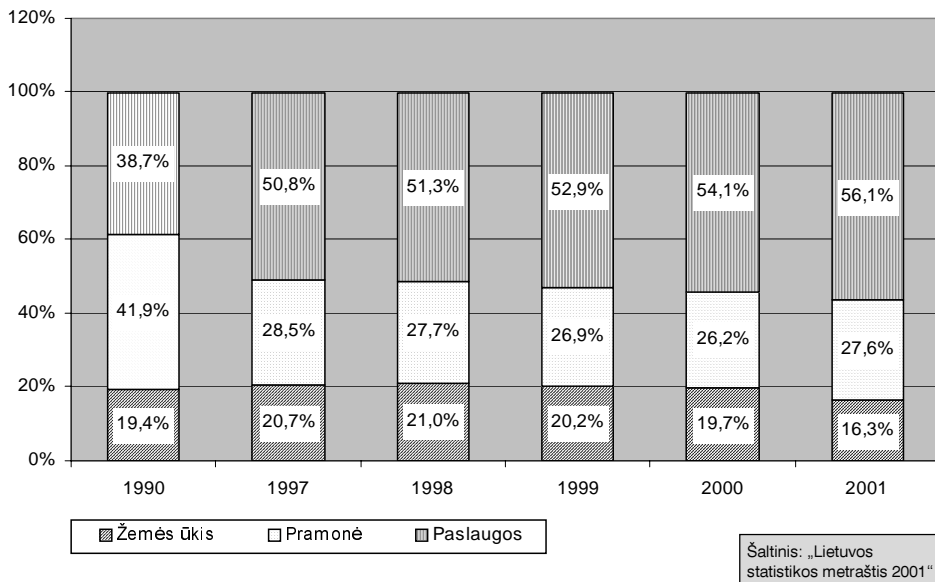
Neišvengiamai mažės gamyboje, bet daugės paslaugų srityje dirbančių žmonių. Būsimum užimtumo pokyčius žymi Lietuvos ir Europos Sąjungos šalių esamų užimtumo struktūrų palyginimai. 1999 metais Lietuvos žemės ūkyje dirbo 20,2, pramonėje – 26,9, paslaugų srityje – 52,9 nuošimčio visų dirbančiųjų. Tuo metu Europos Sąjungos valstybėse žemės ūkyje dirbo 4,5, pramonėje – 29,3, paslaugų srityje – 66,3 nuošimčio dirbančiųjų.

Kita vertus, visose veiklos srityse turėtų mažėti rankų darbo ir didėti intelektualinio darbo dalis. Sykiu augs ir reikalavimai dirbančiųjų intelektualiniam pasirengimui. Sąlyginai įmanoma sugretinti Lietuvos ir Europos Sąjungos šalių užimtumo struktūras pagal kvalifikacijų lygmenis. 1999 metais asmenys su aukštuoju išsilavinimu sudarė apie 20 nuošimčių, su aukštesniuoju – apie 5, su specialiuoju viduriniu – apie 20, su viduriniu ir profesiniu – apie 17, su viduriniu be profesinio – apie 21, su pagrindiniu ir profesiniu – apie 5, su pagrindiniu be profesinio – apie 8 nuošimčius visų Lietuvos dirbančiųjų. Likę 4 nuošimčiai neturėjo nei pagrindinio išsilavinimo, nei profesijos. Tuo metu Europos Sąjungos šalyse aukštos kvalifikacijos protinio darbo atstovai (atitiktų aukštąjį išsilavinimą turinčius) sudaro apie 35 nuošimčius, vidutinės kvalifikacijos protinio darbo atstovai (atitiktų aukštesnįjį išsilavinimą turinčius) – apie 13,5 nuošimčio, kvalifikuoti protinio darbo atstovai (atitiktų vidurinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją turinčius) – apie 13,5, kvalifikuoti rankų darbo atstovai – apie 28, žemos kvalifikacijos darbuotojai – apie 10 nuošimčių visų dirbančiųjų.

Nr. 12
Užimtumas pagal sritis Europos Sąjungos šalyse ir Lietuvoje

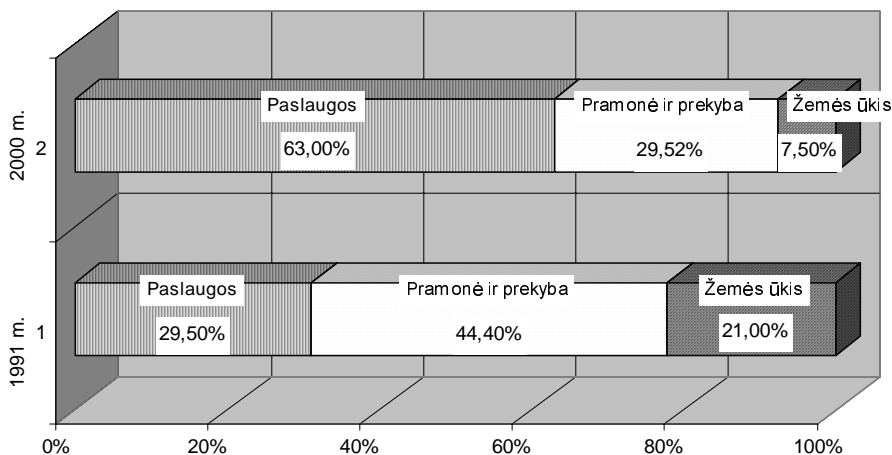

Nr. 13
Užimtumo pokytis pagal sritis Lietuvoje

Nr. 14

Lietuvos ūkio struktūros sandara pagal sukurtą BVP

Šaltinis: Statistikos departamentas

Šiuolaikinė darbo rinka yra sparčiai kintanti. Joje nebeįmanoma išsiversti su vienąkart įgyta ir nebeatnaujinama kvalifikacija. Todėl asmeniui itin svarbūs tampa bendrieji gebėjimai bei mokėjimas nuolat mokytis. Dabarties sąlygomis švietimui būtina orientotis į asmenį, sugebantį ne tik atrasti, bet ir savarankiškai susikurti darbo vietą. Taigi jis turi kryptingai ugdyti žmogaus verslumą. Kita vertus, smulkiu ar vidutiniu verslu užsiimančiam asmeniui yra reikalingos nebe vienos, o kelių veiklos sričių kompetencijos.

Sparčiai kintančioje darbo rinkoje žmogus jausis saugus, jei bet kada galės pasinaudoti išplėta profesinio informavimo ir konsultavimo sistema. Kol kas Lietuvoje esama vien tokios sistemos fragmentų. Tik apie 20 nuošimčių jaunuolių pasirenka kvalifikaciją, prieš tai pasikonsultavę su specialistais.

Lietuvos švietimo sistema turi tapti lanksti ir atvira, kad įstengtų vienu metu prisiderinti tiek prie regioninių darbo rinkų, tiek prie šalies bei tarptautinio darbo pasaulio.

Vienas iš švietimo uždavinių – padėti asmeniui sėkmingai veikti šiuolaikiniame darbo pasaulyje. Šiandien švietimas turi didinti gyventojų užimtumą, skatinti šalies ūkio modernizavimą ir nuoseklią jo plėtrą.

Siekiant švietimo, ūkio plėtros ir užimtumo politikų sąveikos dėka paspartinti krašto socialinę ir ūkinę pažangą, reikia:

- orientuoti visų lygių švietimą į dabartinei darbo rinkai būtinų bendrųjų asmens vertybinių nuostatų ir gebėjimų (sąžiningumo, savarankiškumo, bendradarbiavimo, iniciatyvumo, kūrybiškumo, mokėjimo mokyti) ugdymą;
- papildyti visų pakopų bendrąjį lavinimą ekonominio raštingumo bei verslumo ugdymu;
- sukurti vientisą profesinio informavimo ir konsultavimo sistemą, padaryti ją prieinamą kiekvienam Lietuvos gyventojui;
- sukurti specialistų rengimo ir darbo rinkos nuolatinio derinimo sistemą, įdiegiant permanentinius kvalifikacijų poreikio tyrimus, numatant mokymo ir studijų programų bei kryptių atnaujinimo ir kaitos mechanizmus, įvedant kvalifikacinių egzaminų už mokyklos durų praktiką, sudarant platesnes galimybes socialiniams partneriams dalyvauti mokyklų valdyje, suformuojant efektyvius regioninių darbo biržų, vietos darbdavių ir švietimo institucijų bendradarbiavimo modelius;
- racionalizuoti bei sutrumpinti nuoseklųjį profesinės kvalifikacijos įsigijimo kelią, susiejant jį su praktine veikla ir su moduline nuolatinio kvalifikacijos tobulinimo sistema;
- išplėtoti kiekvienam gyventojui prieinamą suaugusiųjų švietimo formų įvairovę, apimančią tiek profesinių bei aukštųjų mokyklų teikiamas formalias švietimo paslaugas, tiek ir neformalų bei informalių mokymąsi įvairiose veiklos srityse;
- sukurti įvairiais keliais ir įvairiose veiklos srityse įgyjamų kvalifikacijų pripažinimo sistemą;
- užtikrinti išsilavinimo ir kvalifikacijų skaidrumą, palyginamumą bei tarptautinį pripažinimą ir šitaip padėti Lietuvos žmonėms integruotis į tarptautinę darbo rinką;
- sukurti mokesčių sistemą, kuri, viena vertus, skatintų įmones investuoti į darbuotojų mokymąsi ir gamybos bei paslaugų srityse vykdomus mokslinius tyrimus, antra vertus, skatintų asmenis investuoti į savo ir vaikų išsilavinimą bei nuolatinį mokymąsi.

B. Socialinės politikos kaita: šeimų stiprinimas ir skurdo mažinimas.

Greta pensijų reformos socialinės paramos pertvarka, orientuota į šeimų stiprinimą bei vaikų teisių apsaugą, ir skurdo maži-

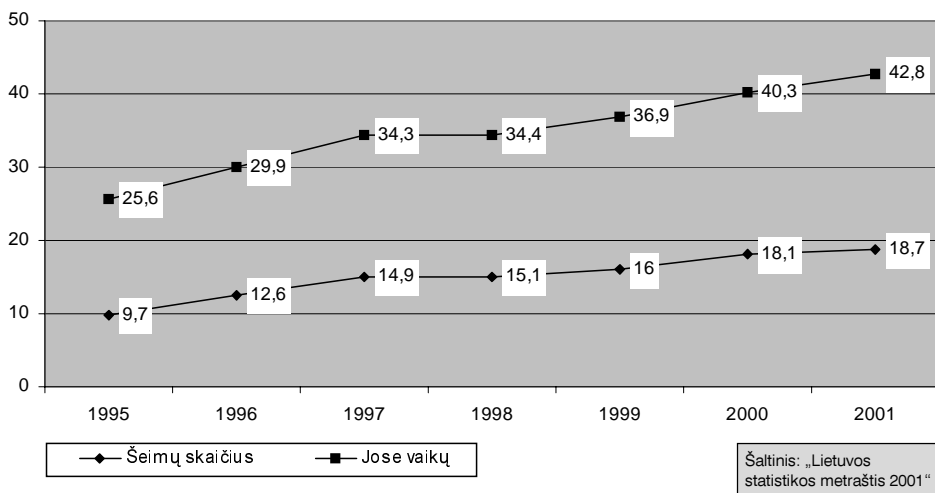
nimas yra vieni svarbiausių dabartinės socialinės politikos uždavinių. Menkas išsilavinimas ir nedarbas – pagrindinės skurdo priežastys. Tad skurdui įveikti reikalinga itin glaudi švietimo ir socialinės politikos sąveika.

2000 metais žemiau santykinės skurdo ribos (ši riba tuomet sudarė 260 litų vienam ekvivalenčiam vartotojui) gyveno 16 nuošimčių gyventojų – apie 560 tūkstančių žmonių, iš jų – 173 tūkstančiai vaikų iki 18 metų. Vaikai 2000 metais sudarė 26 nuošimčius visų Lietuvos gyventojų, bet net 31 nuošimtį visų skurstančiųjų. **Labiausiai skursta vaikus auginančios šeimos.**

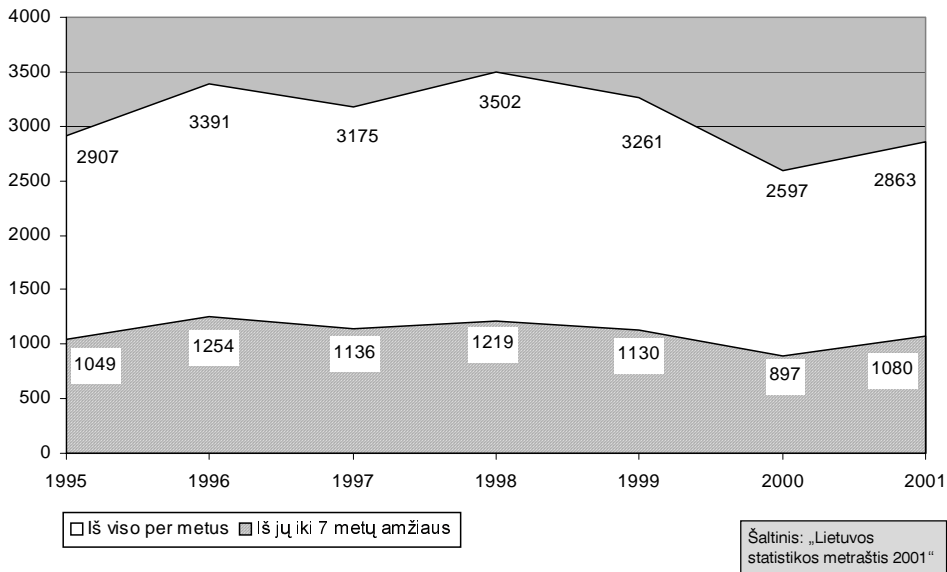
Vaikų teisių apsauga šiuo metu nėra efektyvi. Lietuvoje kasmet daugėja globotinių vaikų. 2001 metų pradžioje registruota 13,5 tūkstančio našlaičių ir netekusių tėvų globos vaikų. Trims ketvirtadaliams šių vaikų globos prireikė dėl tėvų nuopuolio. 56 nuošimčiai visų šalyje globojamų vaikų yra globojami šeimose: kasmet 43 milijonai litų yra išmokami daugiau nei 8 tūkstančiams jų globėjų. 41 nuošimtis vaikų globojamas globos įstaigose. Likę 3 nuošimčiai vaikų globojami šeimyniniuose globos namuose. Be to, vaikų teisių apsaugos tarnybų įskaiton yra įtraukta **42,8 tūkstančio vaikų, augančių socialiai problemiškoje šeimose.** Jiems taip pat reikalinga socialinė pagalba.

Nr. 15

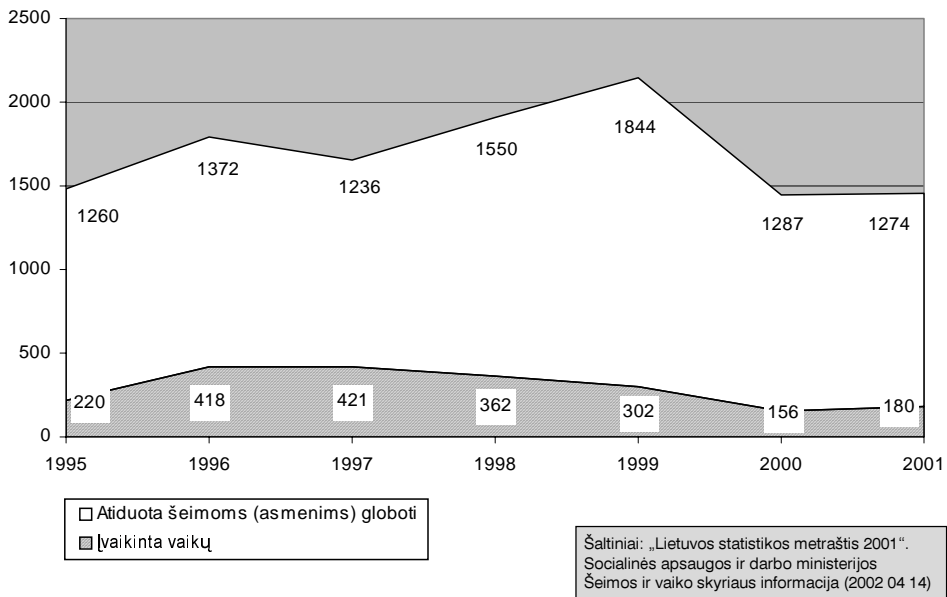
Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius, tūkst.

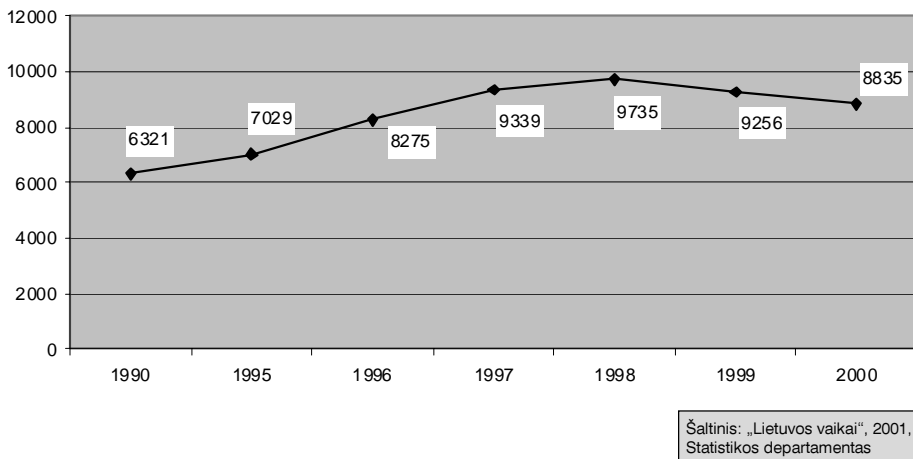
Nr. 16
Tėvų globos netekusių vaikų skaičiaus kaita

Nr. 17
Asmenų globojamų ir įvaikintų vaikų skaičiaus kaita

Nr. 18
Vaikų skaičius globos įstaigose

Socialinės paramos politikai šiandien keltinas strateginis tikslas – stiprinti šeimą, kartu stiprinant ir vaikų saugumą. Į šį tikslą visų pirma turi būti orientuota socialinės paramos pertvarka. Į šeimą šiandien privalo atsigręžti ir švietimo sistema. Šeima ir mokykla kuria bendrą vaiko, jaunuolio edukacinę erdvę. Siekdamos bendrų ugdymo tikslų, jos turi padėti viena kitai, stiprinti viena kitą.

Socialinės ir švietimo politikos sąveika būtina siekiant sumažinti skurdą. Tik sukūrus „taiklesnę“, efektyvesnę socialinės paramos sistemą, įmanoma laiduoti visuotinį švietimo prieinamumą. Tik užtikrinus visuotinį švietimo prieinamumą, įmanoma sustabdyti uždarą skurdo didėjimo ratą, kai skurstančių šeimų vaikai dėl išsilavinimo stokos pasmerkami tolesniam skurdui.

Socialinė parama šiuo metu nėra „taikli“: ji „išbarstoma“ daugeliui, bet ne visada pasiekia labiausiai šios paramos reikalingus asmenis. Kita vertus, socialinė parama šeimai ir vaikams nėra pakankamai susieta su esmine tėvų ir globėjų pareiga rūpintis savo vaikų ugdymu, nėra susieta su investicijomis į vaikų ateitį – su jų išsilavinimo garantijomis.

Socialinė parama kol kas per menkai derinama su aktyvio-

mis darbo rinkos priemonėmis: ji nepakankamai skatina darbo neturinčius asmenis ieškoti darbo, įsigyti profesinę kvalifikaciją ar atnaujinti turimą.

Skurdo mažinimo politika bus efektyvi ir pasieks ilgalaikių rezultatų tik tuomet, kai ji nuosekliai bus grindžiama švietimo priemonėmis: darbo neturinčių asmenų profesiniu mokymu ir konsultavimu, skurdą patiriančių vaikų ir jaunuolių kokybišku ugdymu ir lavinimu.

Taigi vienas iš švietimo plėtros uždavinių – padidinti socialinę visuomenės saugumą. To siekiant, reikia suderinti švietimo, vidaus ir socialinės politikos žingsnius:

- darbo neturintiems asmenims skiriamą socialinę paramą (ar šios paramos didžiąją dalį) tiesiogiai susieti su pareiga mokytis arba dirbti visuomenei naudingą darbą;
- išplėtoti šeimų pedagoginės ir psichologinės pagalbos, jų švietimo ir konsultavimo sistemą, prie esamų švietimo institucijų sukuriant neformalių „tėvų mokyklų“ tinklą (atskirais atvejais mokymasis tokiose mokyklose gali būti privalomas ir siejamas su socialinės paramos išmokomis ar tėvų teisių į vaiką išsaugojimu);
- sustiprinti tėvų dalyvavimą bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų valdyme;
- „taiklia“ pinigine paramą šeimai susieti su tėvų pareiga rūpintis vaikų ugdymu;
- dalį socialinės paramos vaikams teikti per ugdymo ir mokslo įstaigas, sykiu užtikrinant socialiai apleistų vaikų privalomą ikimokyklinį, priešmokyklinį, pradinį ir pagrindinį ugdymą, padedant jiems įsigyti bendrąjį vidurinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją (to siekiant, mokėti socialines stipendijas ne tik profesinių mokyklų, bet ir gimnazijų moksleiviams);
- įgyvendinti kompleksinę „gatvės vaikų“ sugrąžinimo į mokyklas programą;
- socialinės politikos priemonėmis skatinti ne tik vaikų globą, bet ir jų įvaikinimą bei auginimą natūraliose šeimose;
- įgyvendinti ilgalaikes vaikų sugrąžinimo į biologinę šeimą programas.

C. Kaimo plėtra.

Švietimo kaita sietina su esminėmis Lietuvos kaimo pertvaromis. 2000 metais kaime gyveno 31,9 nuošimčio krašto gyventojų, žemės ūkyje dirbo 19,6 nuošimčio visų Lietuvos dirbančiųjų. Šie skaičiai per dešimtmetį mažai keitėsi. Tuo metu žemės ūkio sukuriama bendrojo vidaus produkto (BVP) dalis sparčiai mažėjo: 1991 metais ji siekė 21 nuošimtį, 2000 metais – tik 7,5 nuošimčio. Per nepriklausomybės dešimtmetį padaugėjo kaime ir sumažėjo mieste gyvenančio jaunimo. 1990 metais kaime gyveno 220 tūkstančių 16–29 metų jaunuolių, 2000 metais – jau 227,3 tūkstančio. Daugumos kaimo vaikų tėvai turėjo menkesnį išsilavinimą nei jų bendraamžiai mieste: tai neigiamai veikia ir vaikų apsisprendimą siekti mokslo. Kaimo vaikams sunkiau prieinamas ikimokyklinis ugdymas ir kokybiškas bendrasis lavinimas. Jiems sunkiau pasirengti mokyklai. 1998 metais kaime ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankė 12 nuošimčių šio amžiaus vaikų, mieste – 52 nuošimčiai. Tais metais informatikos kabinetų turėjo 70 nuošimčių kaimo vidurinių ir 9 nuošimčiai pagrindinių mokyklų, mieste tokiais kabinetais aprūpinta 90 nuošimčių vidurinių ir 31 nuošimtis pagrindinių mokyklų. Mokytojai, turintys aukštąjį išsilavinimą, kaime sudarė 77 nuošimčius, mieste – 90 nuošimčių. Kaimo profesinės ir aukštesniosios mokyklos, priklausiusios uždarai Žemės ūkio ministerijos sistemai, per visą dešimtmetį be didesnių išimčių buvo orientuotos į žemės ūkio specialistų rengimą. Iki šiol kaimo vietovėse nesuformuotas nei racionalus bendrojo lavinimo mokyklų, nei efektyvus suaugusiųjų švietimo tinklas.

Šiandien keliami pagrindiniai kaimo plėtros siekiai: konkurencingų žemės ūkių sukūrimas, verslų įvairovės išplėtojimas.

Švietimo ir kaimo politikos sąveikos uždavinys – paspartinti Lietuvos kaimo modernizavimą, įtakoti struktūrines kaimo permainas, padėti kaimo žmonėms sėkmingiau kurtis socialinę gerovę. To siekiant, reikia:

- visų pirma kaime įdiegti visuotinio priešmokyklinio ugdymo sistemą;
- sustiprinti ir modernizuoti kaimo pradines bei pagrindines bendrojo lavinimo mokyklas;

- iš esmės pertvarkyti žemės ūkio mokyklas – jų pagrindu sukurti technologinių gimnazijų ir įvairių pakraipų profesinių mokyklų tinklą;
- išplėtoti kaime suaugusiųjų švietimo – bendrojo lavinimo, profesinio mokymo, kvalifikacijos tobulinimo, profesinio informavimo ir konsultavimo sistemą;
- sudaryti kaimo vaikams sąlygas mokytis gimnazijose ir profesinėse mokyklose, studijuoti kolegijose ir universitetuose;
- visų tipų kaimo mokyklas išplėtoti kaip vietos bendruomenėms atvirus kultūros, informavimo ir konsultavimo, atskirais atvejais – ir turizmo, centrus;
- kaimo mokyklų pertvarkai panaudoti struktūrinius Europos Sąjungos fondus.

D. Visuomenės sveikatos politika: sveikatingumo stiprinimas.

Lietuvai šiandien būtina imtis modernios visuomenės sveikatos politikos (*Public Health Policy*). Tokia politika turėtų orientuotis į visuomenės sveikatingumo skatinimą ir ugdymą. Ji nėra įmanoma be glaudžios švietimo ir sveikatos apsaugos sistemų sąveikos.

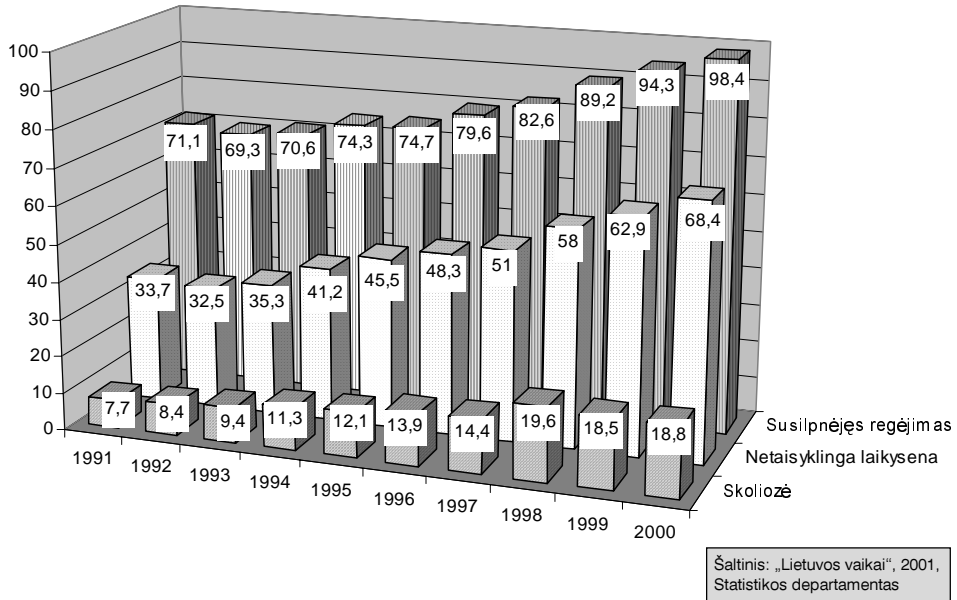
Žmonių sveikatą įtakoja ne tik žinios, bet ir vertybinės nuostatos bei kasdienio gyvenimo įgūdžiai. Tad švietimo priedermė – iškelti žmogaus sveikatos svarbą tarp bendrųjų vertybių, kryptingai ugdyti asmens nuostatas ir įgūdžius, padedančius sveikatą tausoti ir stiprinti.

Pastaruoju metu nemažėja vaikų sergamumas. Sparčiai plinta narkotikų ir kitų psichotropinių medžiagų vartojimas. Tarptautinio ESPAD tyrimo duomenimis, nuo 1995 iki 1999 metų beveik penkis kartus padaugėjo 15–16 metų mokinių, bent kartą vartusių narkotikus.

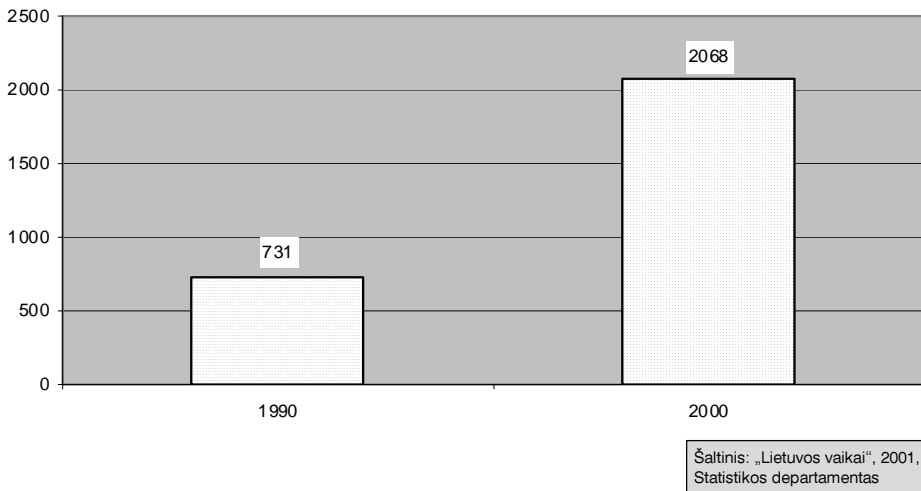
Nusilpusią visuomenės dvasinę sveikatą liudija savižudybių ir smurtavimo gausa.

Kita vertus, tiek vaikų, tiek suaugusiųjų profilaktinei sveikatos priežiūrai šiandien vis labiau trūksta sisteminio dėmesio. Stinga efektyvios „priklausomybės ligų“ prevencijos. Stinga efektyvesnių visuomenės dvasinės sveikatos stiprinimo priemonių. Todėl artimiausiu metu reikalinga imtis kryptingos visuomenės sveikatos politikos.

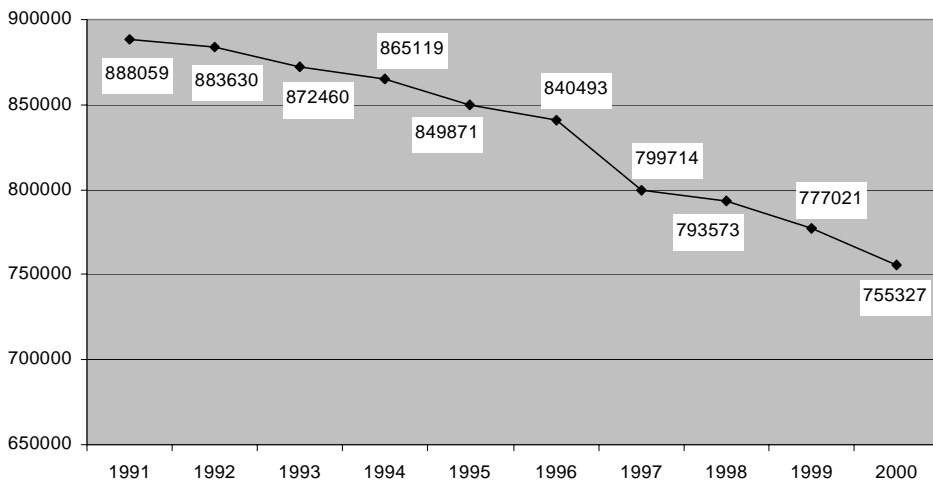
Nr. 19
0–15 metų amžiaus vaikų profilaktinių patikrinimų rezultatai (1000 vaikų tenka)

Nr. 20
0–14 metų amžiaus vaikų sergamumas (1000 vaikų teko susirgimų)

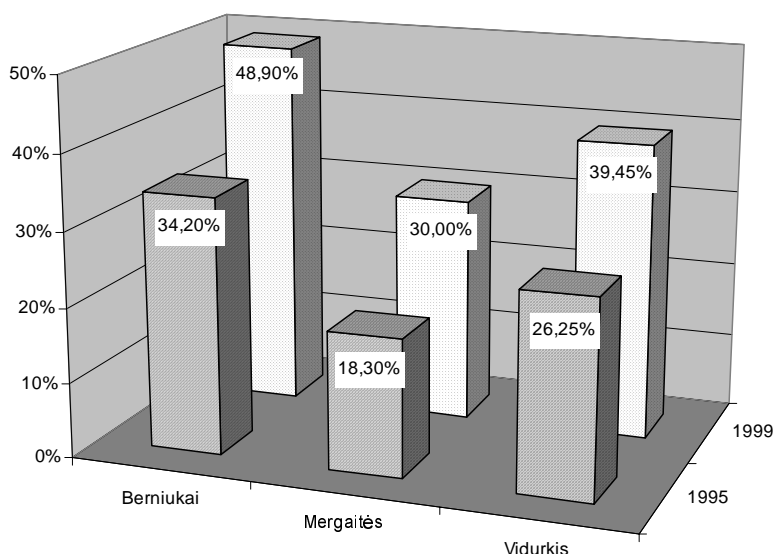

Nr. 21
Profilaktiškai apžiūrėtų vaikų skaičius (0–15 metų amžiaus)

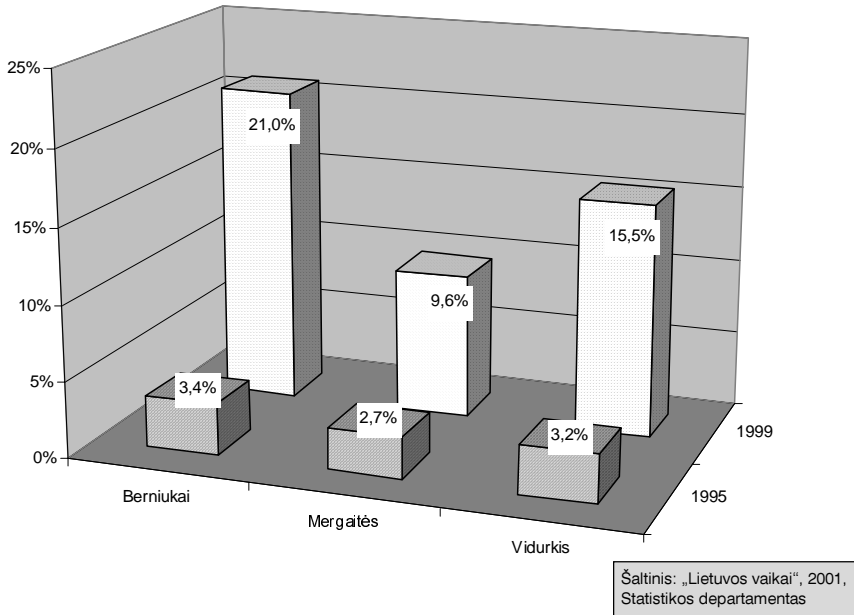
Šaltinis: duomenys iš Valstybinio psichikos sveikatos centro (2002 04 22)

Nr. 22
Rūkantys 15–16 metų amžiaus mokiniai

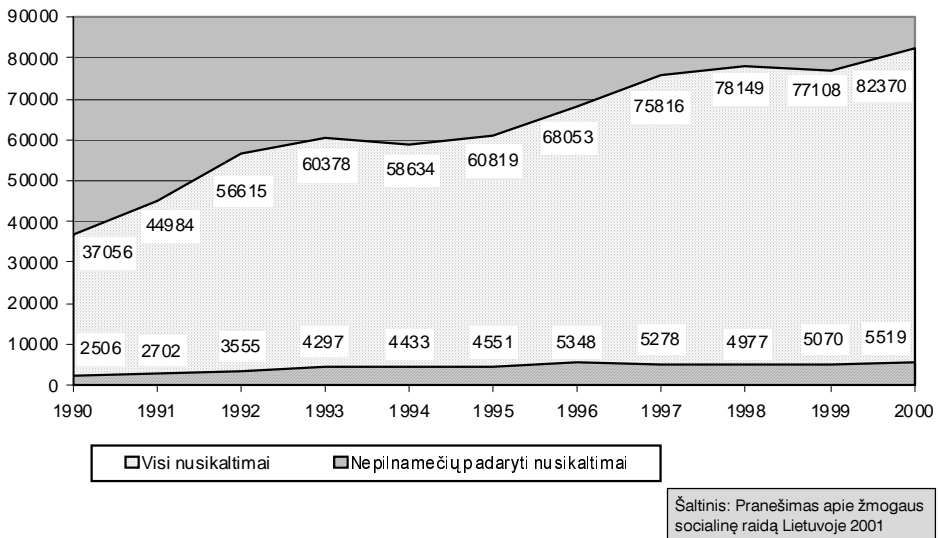

Šaltinis: „Lietuvos vaikai“, 2001, Statistikos departamentas

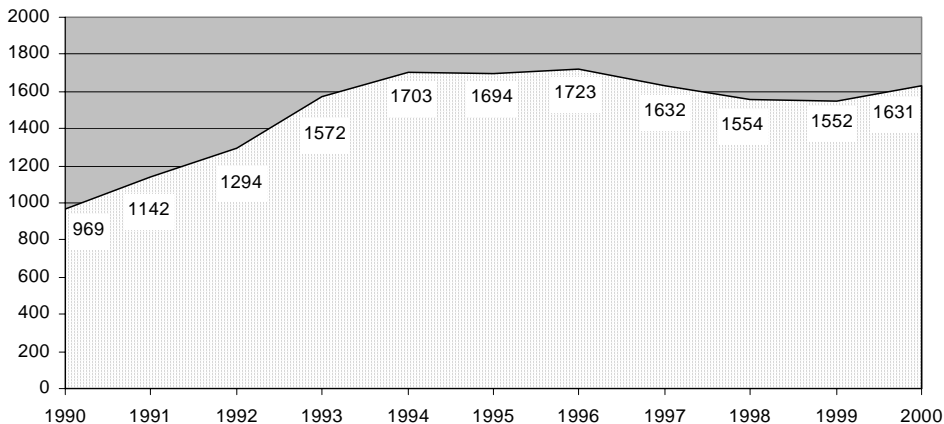
Nr. 23
Bent kartą narkotikus vartoję 15–16 metų amžiaus mokiniai

Nr. 24
Visi registruoti nusikaltimai ir nepilnamečių padarytų nusikaltimų dalis

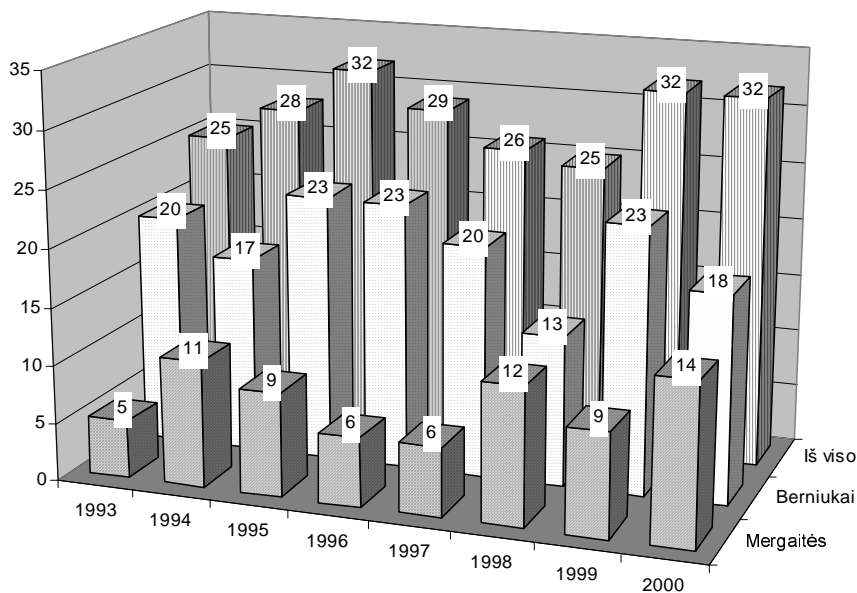

Nr. 25
Lietuvos gyventojų savižudybių skaičiaus kitimas

Šaltinis: „Demografijos metraštis 1999“, Statistikos departamentas

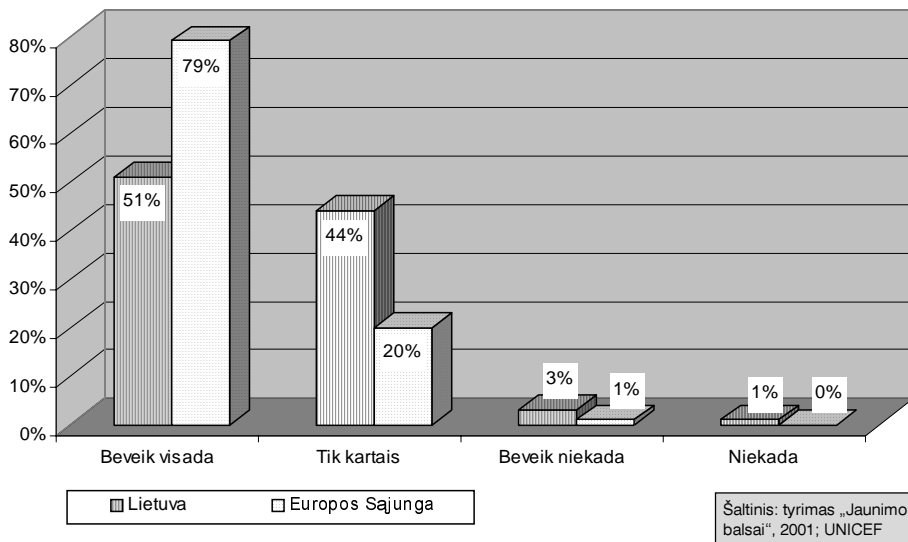
Nr. 26
10–17 metų amžiaus vaikų savižudybių skaičius

Šaltiniai: „Lietuvos gyventojų sveikata ir sveikatos priežiūros įstaigų veikla“, 2000 m.; Statistikos departamentas

Nr. 27

Kaip dažnai vaikai jaučiasi laimingi

Švietimo ir sveikatos politikos sąveikos uždavinys – sustiprinti bendrąjį visuomenės sveikatingumą. To siekiant reikia:

- visose švietimo grandyse ugdyti nuostatą, kad sveikata yra brangintina gyvenimo vertybė, kad žmogus už sveiką gyvenimą yra pats asmeniškai atsakingas;
- užtikrinti visapusišką profilaktinę visų vaikų ir jaunuolių sveikatos priežiūrą mokyklose arba pirminės sveikatos priežiūros institucijose;
- suteikti sveikos gyvenamos ir lytinės sveikatos pagrindus visiems bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams, tokiam darbui kryptingai rengiant mokytojus, nuosekliai kuriant visuotinį „sveikų ir saugių mokyklų“ tinklą;
- sukurti veiksmingą tarpžinybinę narkotikų ir psichotropinių medžiagų vartojimo prevencijos sistemą;
- visose mokyklose įgyvendinti ilgalaikes narkomanijos ir savižudybių prevencijos, psichinės sveikatos tausojimo ir stiprinimo programas;
- remiantis žiniasklaida bei kitomis informalaus ir neformalaus švietimo priemonėmis išplėtoti visuotinio suaugusiųjų sveikatingumo ugdymo sistemą;

- išplėtoti neformalias vaikų ir suaugusiųjų kūno kultūros bei sporto, aktyvaus laisvalaikio formas, tam maksimaliai panaudojant mokyklų sporto sales ir aikštynus;
- išplėtoti sisteminius visuomenės, sykiu vaikų ir jaunimo, sveikatos mokslinius tyrimus, jais remiantis kurti ir įgyvendinti konkrečias visuomenės sveikatos politikos programas.

E. Kultūros plėtotė ir žinių visuomenės kūrimas.

Tolesnei Lietuvos socialinei ir ūkinei raidai vis didesnės reikšmės turės šiuolaikinė kultūros politika, kryptingiau nei iki šiol orientuota į visuomenės ir jos narių kūrybiškumo puoselėjimą, tautos bei krašto tapatybės išsaugojimą ir kūrimą.

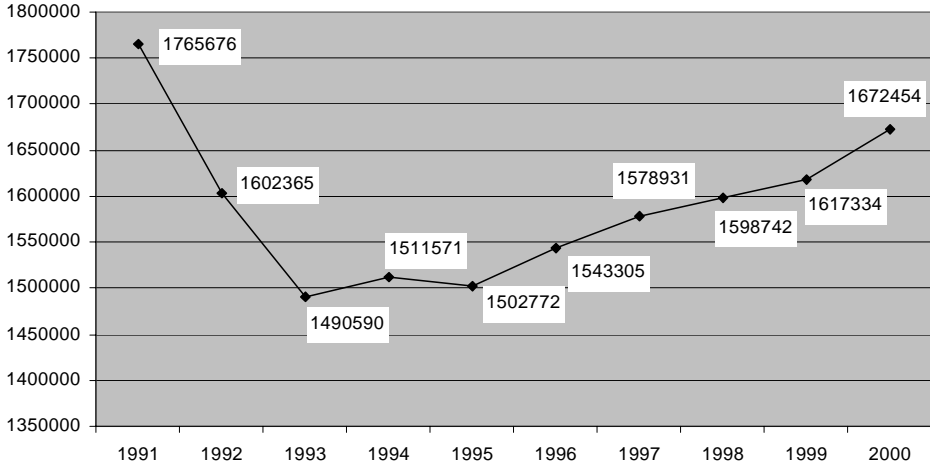
Lietuvos kultūra jau šiandien, o ateityje vis labiau bus plėtojama žinių visuomenės sąlygomis. Žinių visuomenė neišvengiamai taps pagrindine tautos kultūros sklaidos erdve. Kita vertus, tik žinių visuomenė gebės savo kultūrą saugoti ir plėtoti globalizacijos sąlygomis. Žinių visuomenės įgūdžiai ir jos vartojamos technologijos turės padėti perimti ir tęsti gyvą tautos kultūros tradiciją. Tad šiandien, siekiant užtikrinti kūrybinę tautos kultūros ir žinių visuomenės sąveiką, reikalinga modernizuoti Lietuvos kultūros politiką.

Šiuo metu būtina įveikti išlikusį kultūros politikos uždaramą, išplėsti jos dėmesio ir įtakos lauką, paversti ją integralia bendrosios šalies politikos dalimi. Itin svarbu užtikrinti kuo glaudesnę kultūros ir švietimo politikos sąveiką. To siekiant derėtų stiprinti edukacinį kultūros vaidmenį. Krašto švietimas vis nuosekliau turėtų būti suvokiamas ir plėtojamas kaip tautos kultūros dalis.

Pasitelkdamos lanksčią programų finansavimo sistemą, valstybė ir savivaldybės turėtų skatinti ne tik kuo platesnį profesionalaus meno bei kultūros paveldo prieinamumą, jo poreikį, bet ir „populiariosios“, jaunimo kultūros vertybinį brandumą, „kasdienybės estetikos“, „buities kultūros“ plėtotę.

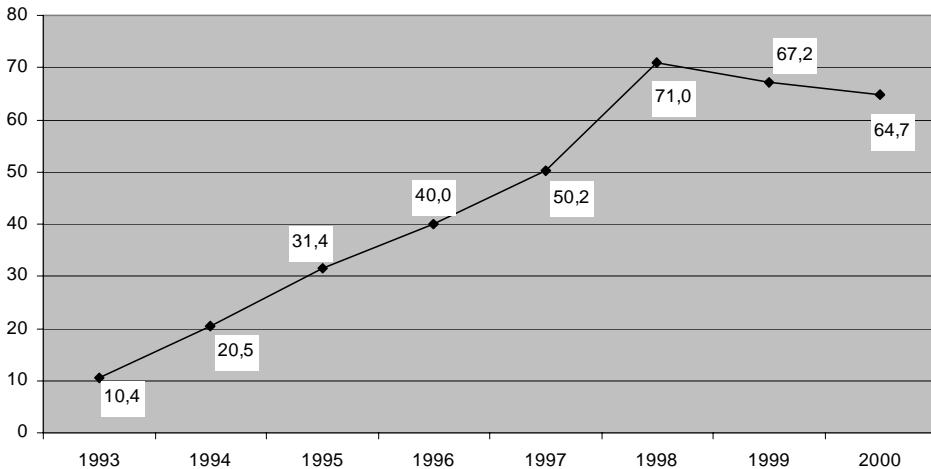
Neformalus meninis bei mokslinis švietimas vis dar per menkai prieinamas tiek vaikams, tiek suaugusiesiems. Papildomojo ugdymo mokyklas šiuo metu lanko mažiau negu 15 nuošimčių visų bendrojo lavinimo mokyklose besimokančių mokinių. Tad labai svarbu papildomo meninio bei mokslinio lavinimosi sąlygas sudaryti visų tipų ir pakopų mokyklose. Labai svarbu modernizuoti ir reikiamai aprūpinti mokyklų ir viešąsias bibliotekas, paverčiant jas šiuolaikiniais savarankiško mokymosi centrais.

Nr. 28
Bibliotekų skaitytojų skaičiaus kitimas 1991–2000 m.

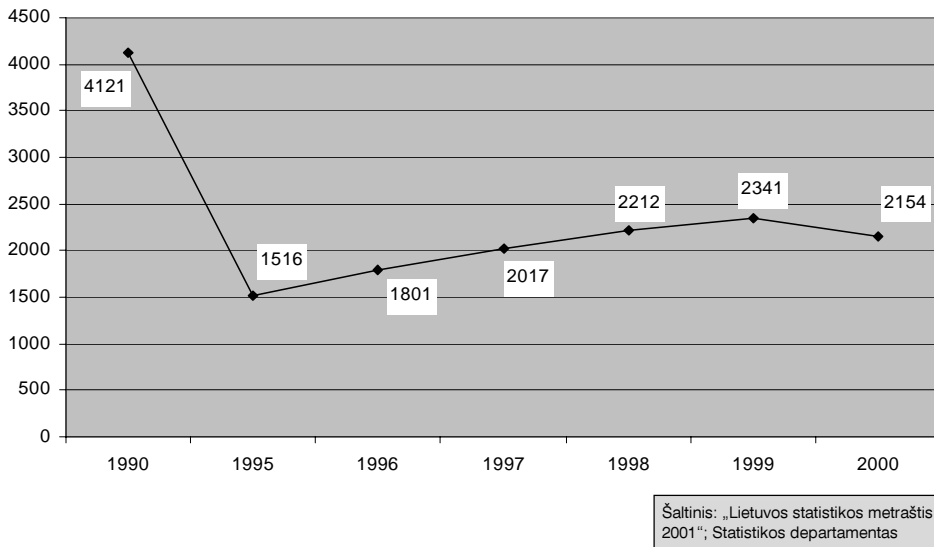
Šaltiniai: Lietuvos bibliotekų statistika
 1991–2000 m., Lietuvos nacionalinė
 M.Mažvydo biblioteka

Nr. 29
Lėšos, tekusios vienam skaitytojui, Lt

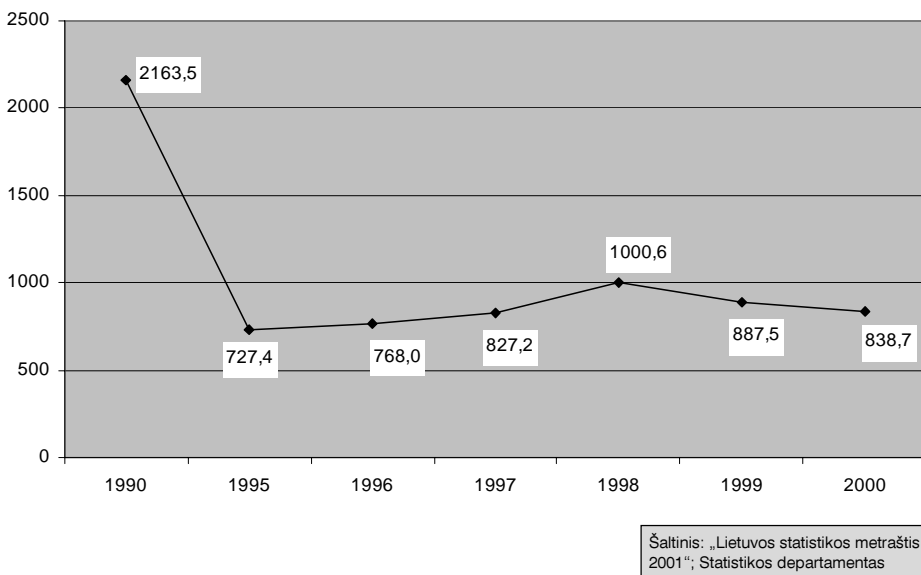

Šaltiniai: Lietuvos bibliotekų statistika
 1991–2000 m., Lietuvos nacionalinė
 M.Mažvydo biblioteka

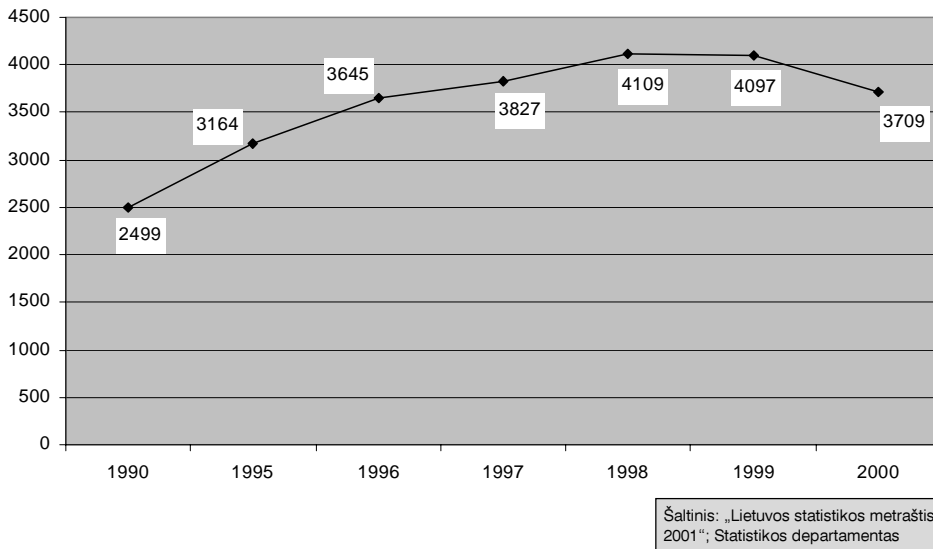
Nr. 30
Muziejų lankytojai 1990–2000 m., tūkst.

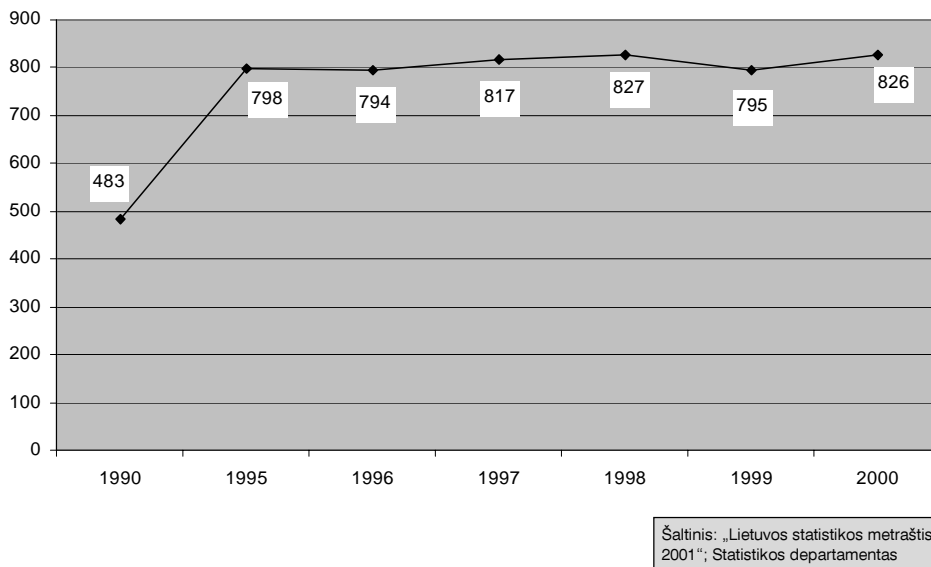
Nr. 31
Koncertų ir teatrų lankytojai 1990–2000 m., tūkst.

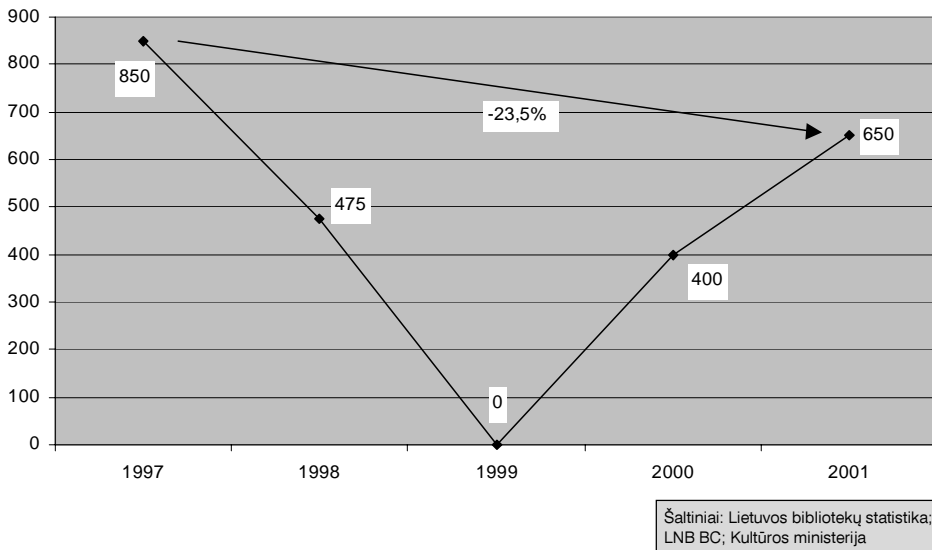
Nr. 32
1990–2000 m. išleista knygų, spaudos vienetų

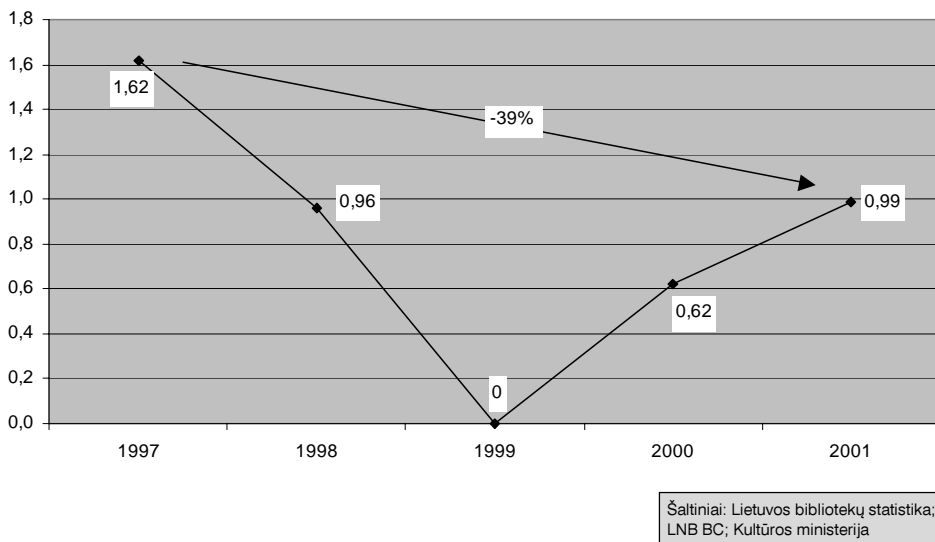
Nr. 33
1990–2000 m. išleista periodinių leidinių

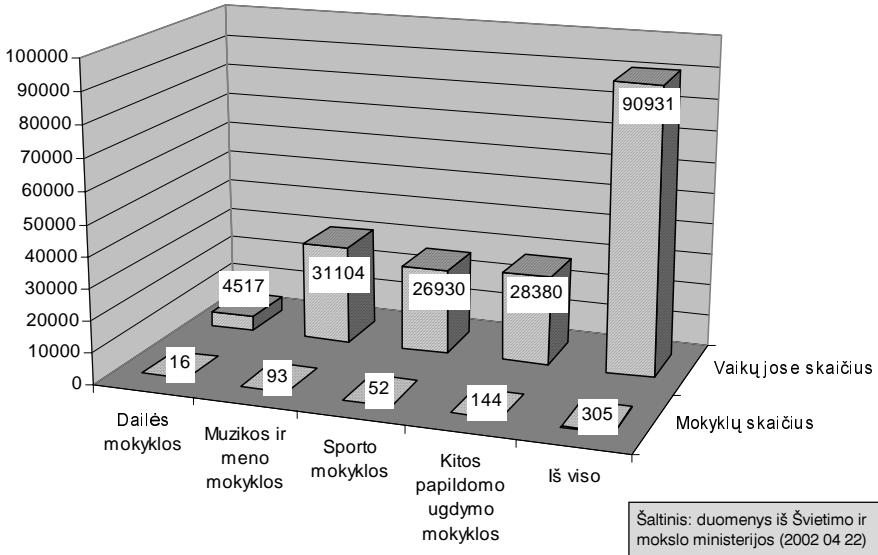
Nr. 34
1997–2001 m. bendrojo lavinimo mokyklų bibliotekoms
skirtos lėšos, tūkst. Lt

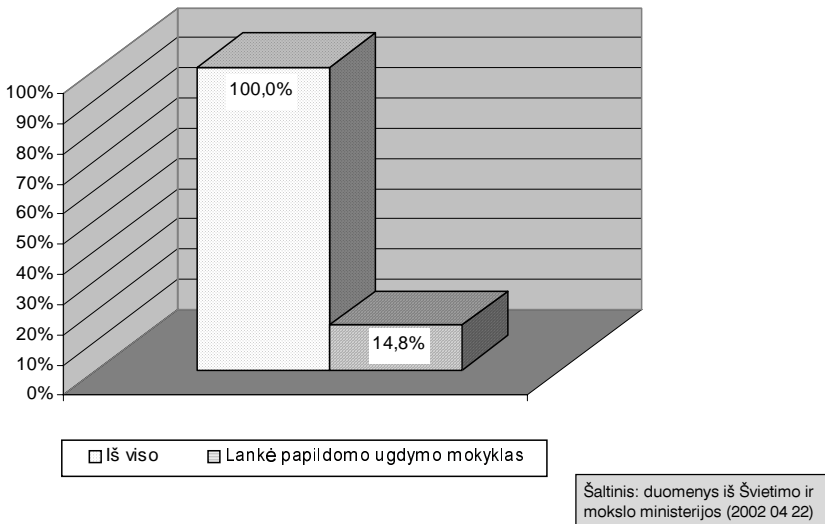
Nr. 35
Vienam mokiniui teko lėšų knygoms, Lt

Nr. 36
Papildomo ugdymo mokyklos ir 7–17 metų amžiaus mokinių skaičius jose, 2002 m.

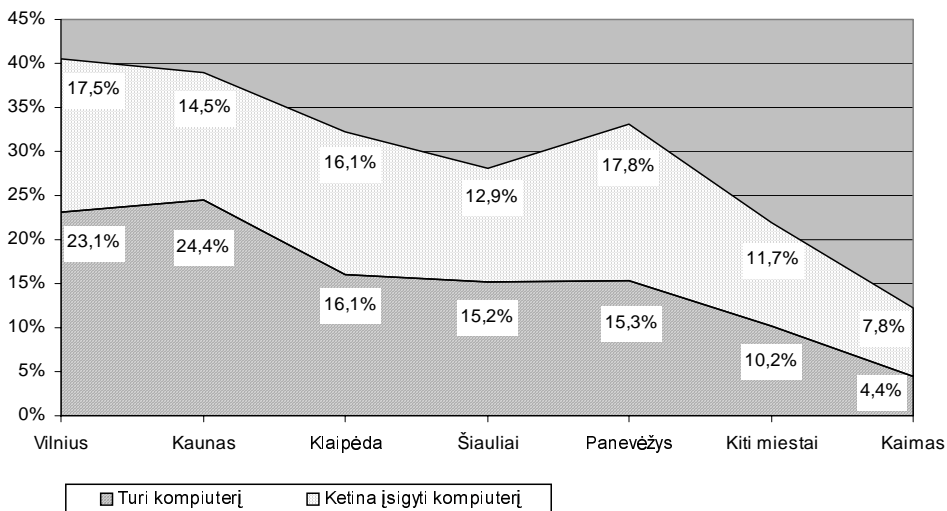
Nr. 37
2002 metais papildomo ugdymo mokyklas lankantys vaikai procentais (7–17 metų amžiaus)

Lietuvos visuomenėje vis problemiškesnis tampa asmens ir kultūros tradicijos, asmens ir bendruomenės ryšys. **Tik gyvybinga tautos kultūra šiandien gali suteikti asmeniui ir visuomenei patikimą ženklų, vertybių ir idealų visumą, padėti žmonėms atkurti bei išsaugoti tarpusavio dvasinius saitus bei ryšį su tradicija.** Labai svarbu, kad šių tikslų siektų žiniasklaida ir jos perteikiama „populiarioji kultūra“. To turėtų siekti ir šiuolaikinė mokykla. Ji formuotina kaip kultūros perėmimo ir kultūros kūrimo vieta, padedanti asmeniui įveikti socialinę bei kultūrinę atskirtį ir įsitraukti į bendruomenės kultūrinį gyvenimą.

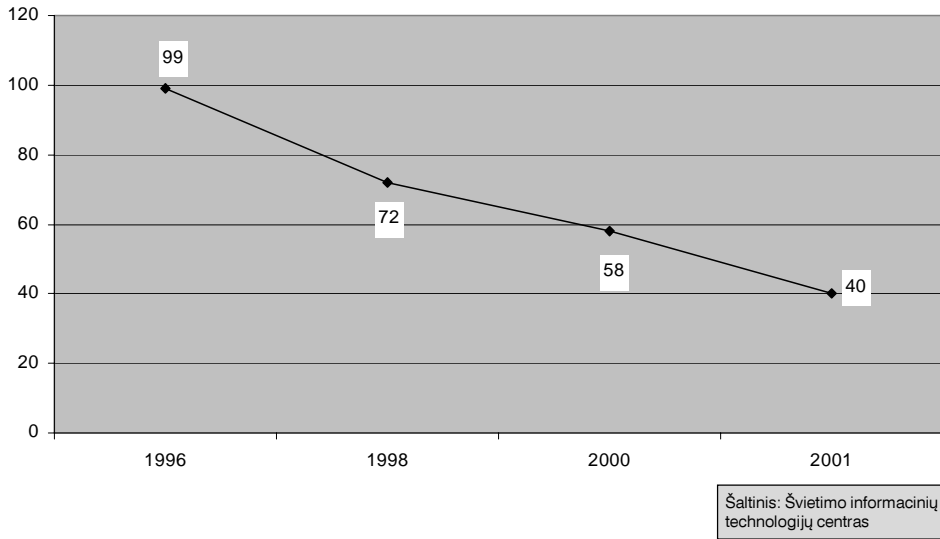
Tiek kultūros, tiek švietimo politika šiandien glaudžiai sietina su žinių visuomenės kūrimo siekais. **Svarbus švietimo kaitos, sykiu ir kultūros institucijų modernizavimo uždavinys – suteikti pagrindus žinių, mokymosi visuomenei.** Bendromis kultūros ir švietimo politikos pastangomis būtina pasiekti, kad šiuolaikinės informacinės technologijos ir informacijos šaltiniai būtų prieinami kiekvienam krašto gyventojui. Lietuva per artimiausius metus turi įveikti šioje srityje patirtą atsilikimą.

Nr. 38
Kompiuteriai Lietuvos gyventojų namuose 2001 m.

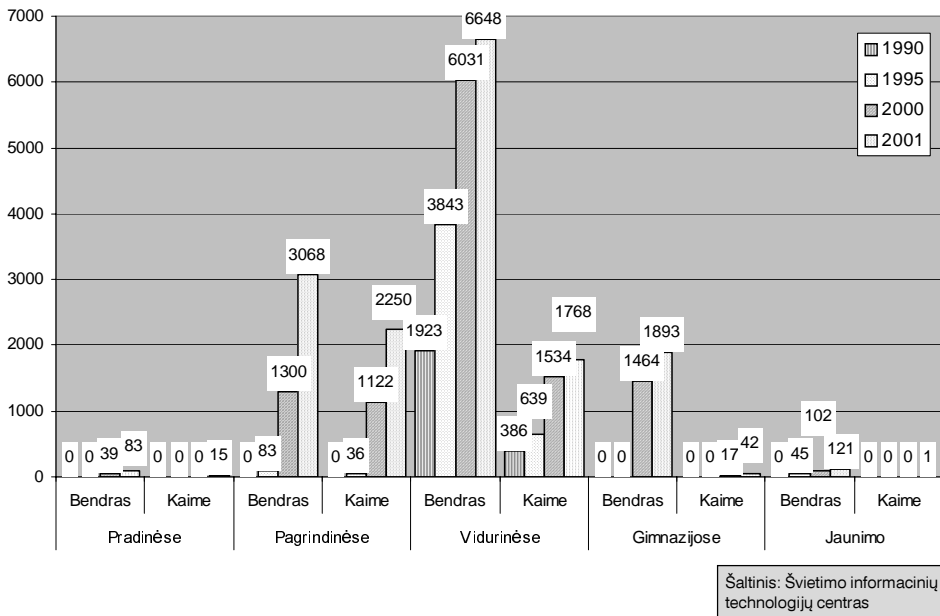

Šaltiniai: tyrimas „Skaitmeninė Lietuva 2001“, VU Filosofijos fakulteto Informacijos visuomenės studijų centras; „Vilmorus“ duomenys

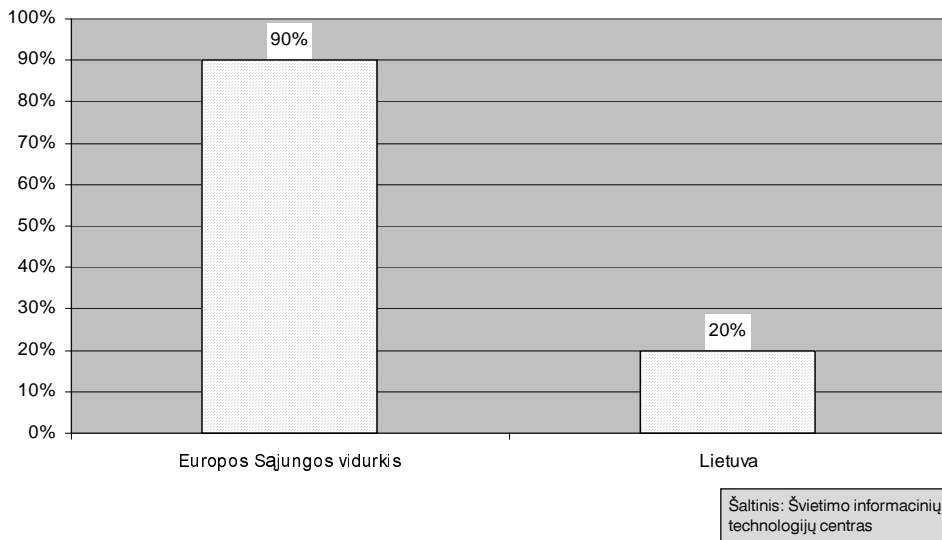
Nr. 39
Vienu kompiuteriu naudojosi mokinių

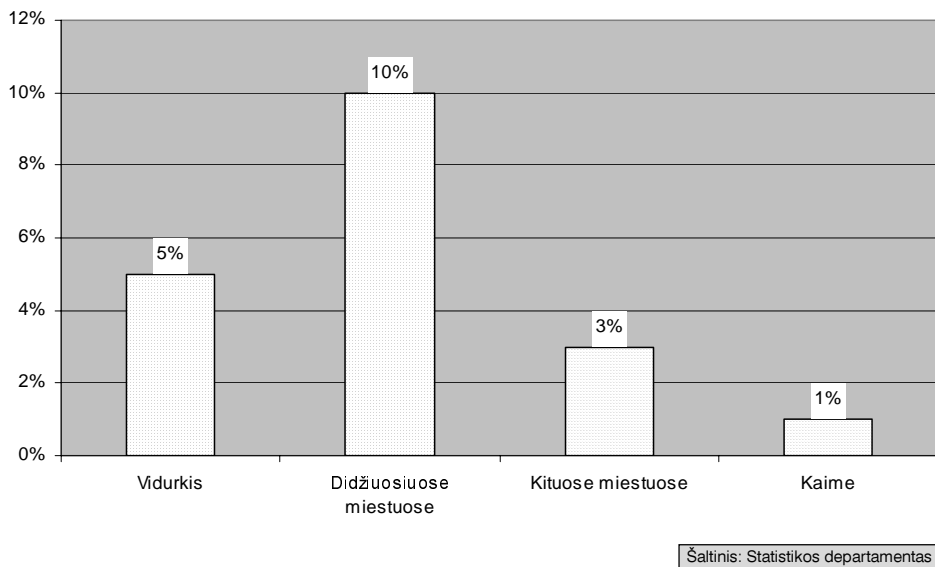
Nr. 40
Kompiuterių skaičius mokyklose 1990–2001 metais

Nr. 41
Internetu naudojami mokyklų, 2001 m.

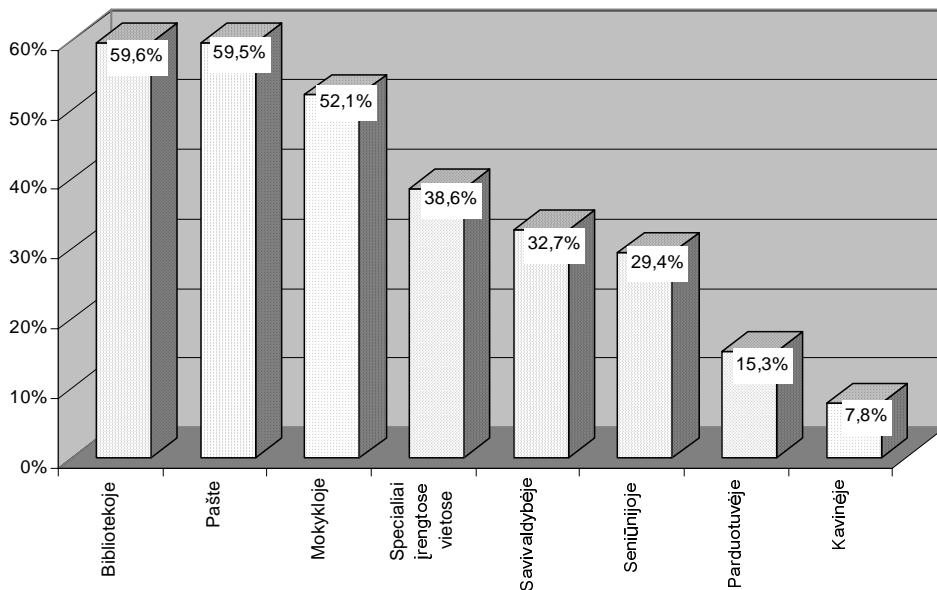

Nr. 42
2000 01–06 kompiuterį turintys namų ūkiai

Nr. 43

Vietos, kuriose gyventojai norėtų naudotis kompiuteriniais įrenginiais, 2001 m.

Šaltiniai: tyrimas „Skaitmeninė Lietuva 2001“, VU Filosofijos fakulteto Informacijos visuomenės studijų centras

Ne mažiau svarbu šiuolaikines informacines technologijas paversti efektyvia priemone tautos kultūrai plėtoti, kūrybinėms visuomenės galioms stiprinti. Šiam tikslui būtina panaudoti ir šiuolaikinės informacijos šaltinius, tokių šaltinių turiniui, jo vertybiniam kryptingumui skiriant deramą kultūros ir švietimo politikos dėmesį. Ne kas kitas, o pasauliui atvira žinių visuomenė artimiausiu metu privalės gebėti išsaugoti autentišką Lietuvą – jos kalbą, jos kultūrinį paveldą, jos kultūros tradiciją.

Taigi siekiant, kad švietimo ir kultūros sąveika skatintų Lietuvos žmonių kūrybiškumą, krašto modernizavimą ir jo tradicijų plėtotę, reikia:

- **įveikti kultūros, mokslo, švietimo žinybinį ir institucinį uždaramą, valstybei ir savivaldybėms kuo plačiau pereinant prie šių sričių sąveiką skatinančio programinio finansavimo;**

- suteikti esamai visuomenės informacinei erdvei ryškesnį kultūrinį bei edukacinį matmenį, inicijuojant ir remiant kultūrinio ir edukacinio pobūdžio žiniasklaidos programas, ypač – vaikams ir jaunimui skirtus kultūros projektus;
- mokyklose ir kultūros įstaigose išplėtoti kiekvienam Lietuvos gyventojui prieinamą informacinių technologijų ir telekomunikacijų tinklą, aprūpinti jį informacijos ištekliais, sukuriant ir įdiegiant automatines tinklalapių vertimo į lietuvių kalbą priemones;
- sudaryti galimybes visiems vaikams ir suaugusiesiems įgyti deramą informacinį raštingumą, visų pirma padedant jį įgyti mokytojams ir kultūros darbuotojams, sukuriant ir įdiegiant europinius standartus atitinkančią kompiuterinio raštingumo ugdymo ir vertinimo sistemą;
- modernizuoti bibliotekas, paverčiant jas švietimo (nuotolinio mokymosi), informavimo ir konsultavimo, kūrybingo laisvalaikio centrais;
- išplėtoti visų tipų mokyklas, kaip vietos bendruomenių kultūros, informacijos, savišvietos centrus, tam visų pirma panaudojant mokyklų bibliotekas, sales, kompiuterių klases;
- sustiprinti kultūrinį krašto universitetų ir kolegijų vaidmenį, paverčiant kolegijas regioniniais, o universitetus – tarptautiniais intelektualiniais centrais;
- neformalų meninį ir mokslinį lavinimąsi padaryti daug plačiau prieinamą tiek vaikams, tiek suaugusiesiems;
- skirti deramą dėmesį gabių vaikų atskleidimui ir jų kryptingam papildomam ugdymui;
- visų tipų mokyklas atverti meno ir mokslo žmonėms, menininkų ir mokslininkų pamokas, paskaitas, seminarus, konsultacijas paverčiant mokyklos gyvenimo praktika;
- aktualizuoti krašto kultūros paveldą ir jo etninę įvairovę, inicijuojant ir remiant edukacines muziejų, kraštotyros, kultūrinio turizmo bei kitas programas.

F. Demokratijos plėtra ir nacionalinio saugumo užtikrinimas.

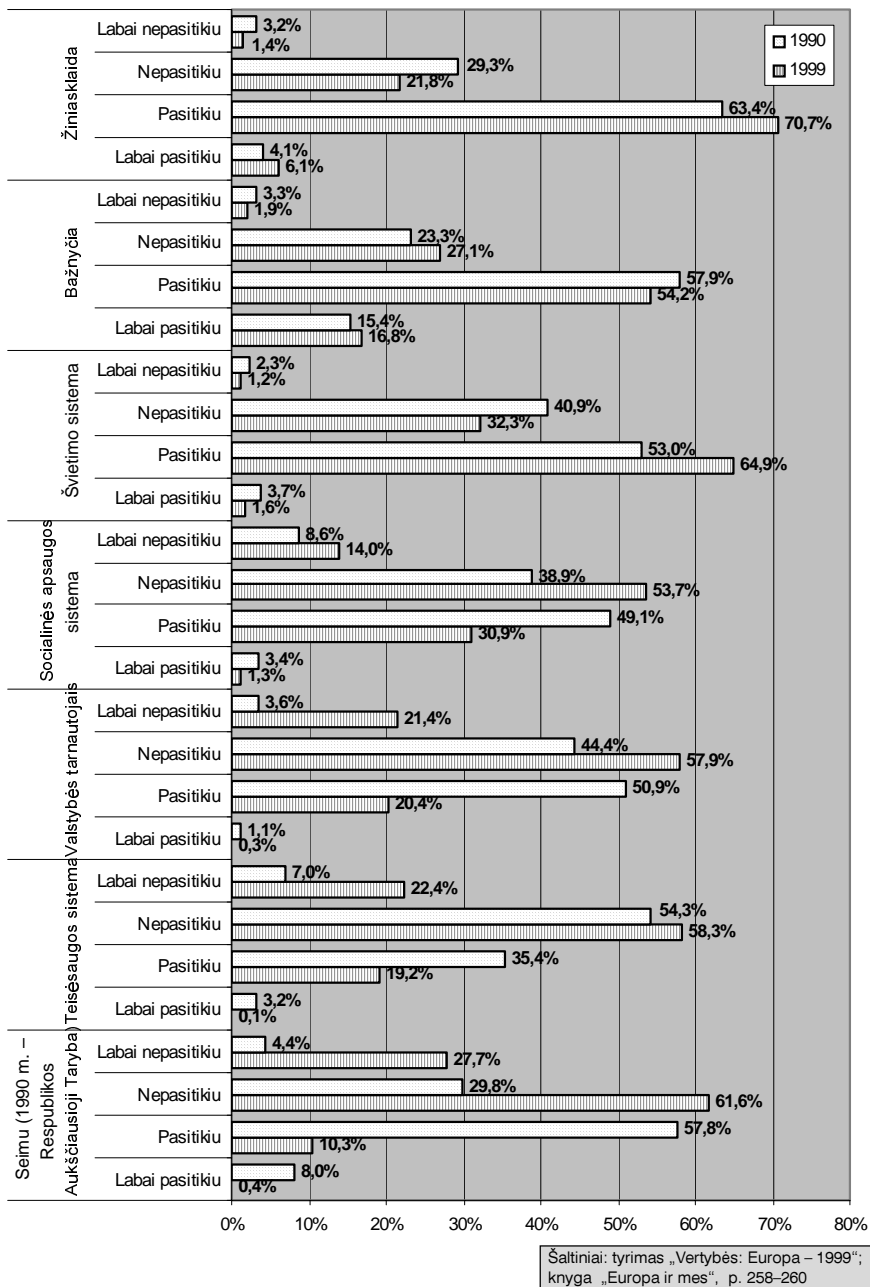
Lietuva per gana trumpą laiką sukūrė demokratinę politinę sistemą ir veikiančią rinkos ekonomiką. Ji rengiasi artimiausiu

metu tapti NATO nare – Vakarų demokratinių valstybių tarptautinio saugumo dalyve. Tačiau **vienas patikimiausių valstybės saugumo garantų visada bus veikli pilietinė visuomenė.**

Tautos ir krašto saugumas dabarties pasaulyje esmingai priklauso nuo visuomenės pilietinio brandumo, nuo jos pajėgumo savarankiškai ir solidariai tvarkytis, nuo sėkmingos parlamentinės demokratijos plėtros. Tad nacionaliniam saugumui ypatingos svarbos turi į pilietinės visuomenės ugdymą orientuota švietimo politika.

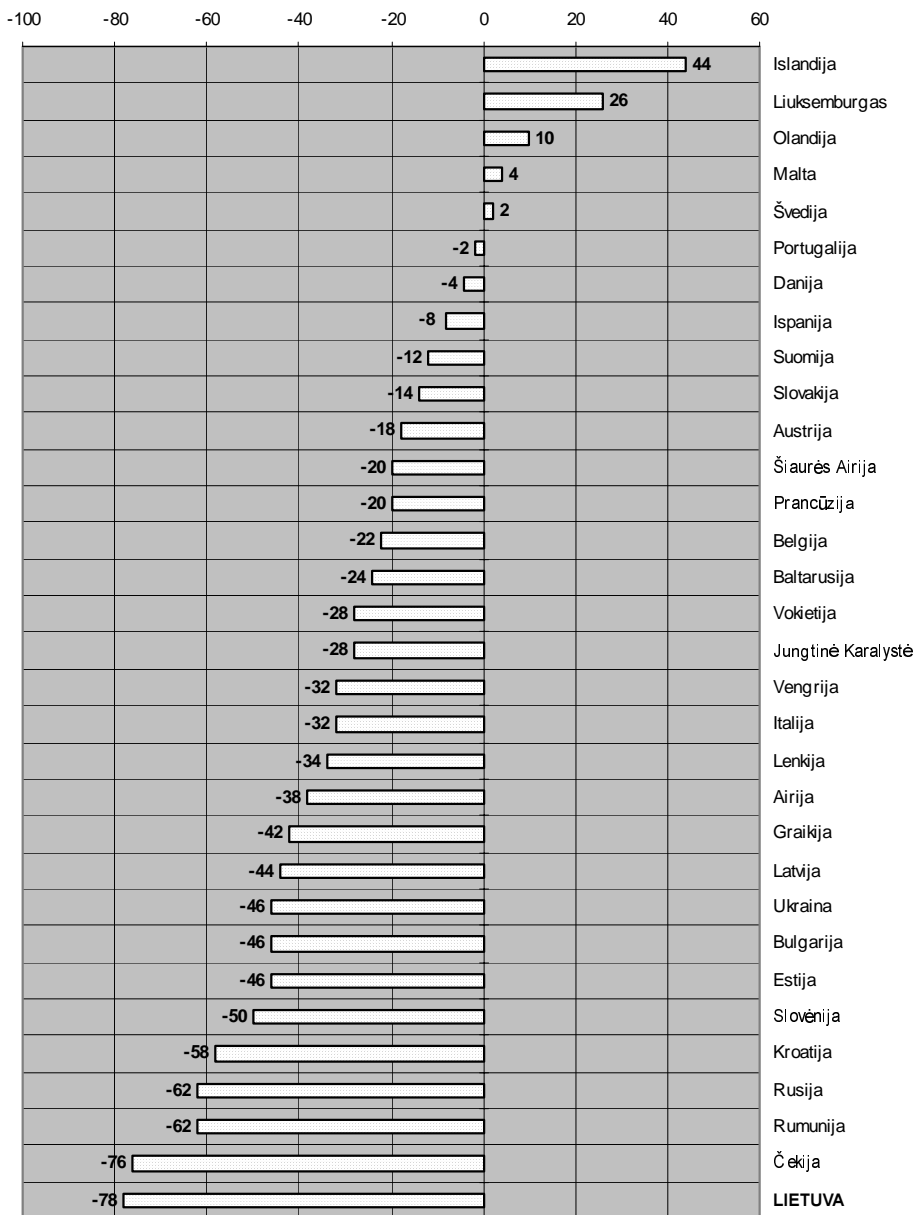
Krašto demokratijos lygis esmingai priklauso nuo visuomenės kultūros lygmens. Tarp vyraujančių visuomenės vertybinių nuostatų ir demokratijos veiksmingumo esama tiesioginio ryšio. Lyginamieji Europos šalių tyrimo „Vertybės: Europa –1999“ duomenys rodo, kad Lietuvos visuomenė itin menkai pasitiki demokratinėmis valstybės institucijomis, daug palankiau vertina buvusią komunistinę, nei esamą politinę sistemą. Lietuvių visuomenės dauguma linkusi pritarti stipraus, parlamento ir rinkimų nevaržomo lyderio valdžiai. Kita vertus, Lietuvos žmonėms būdingas perdėtas valdžios sureikšminimas, didesnis pasiklovimas ne savo, bet valdžios galiomis. Per nepriklausomybės dešimtmetį bent kiek esmingiau nesustiprėjo pilietinė Lietuvos žmonių moralė. Tai tam tikri pilietinės sąmonės, sykiu ir pilietinės visuomenės krizės požymiai.

Nr. 44
Pasitikėjimas institucijomis ir organizacijomis

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 258–260

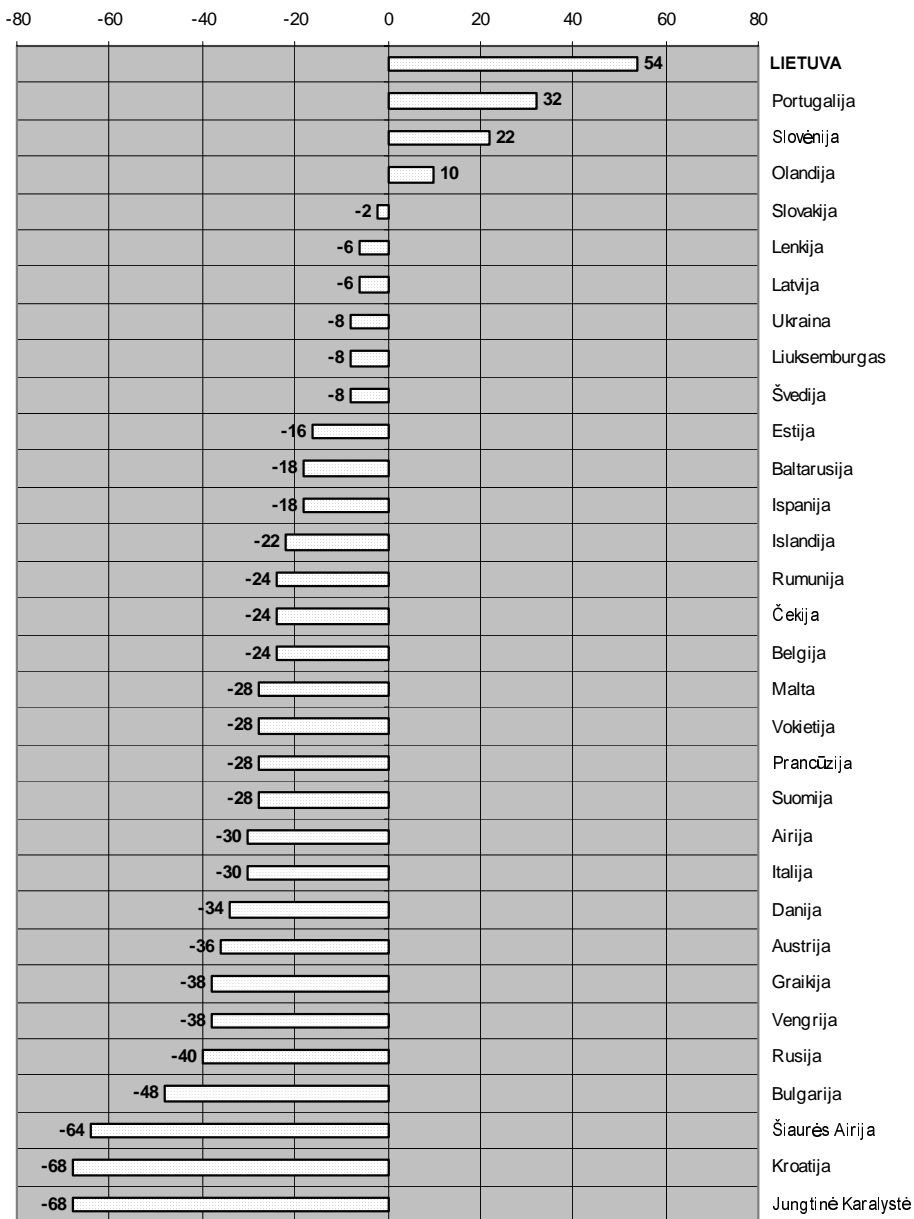
Nr. 45
Skirtumas tarp pasitikinčių ir nepasitikinčių parlamentu

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 87

Nr. 46

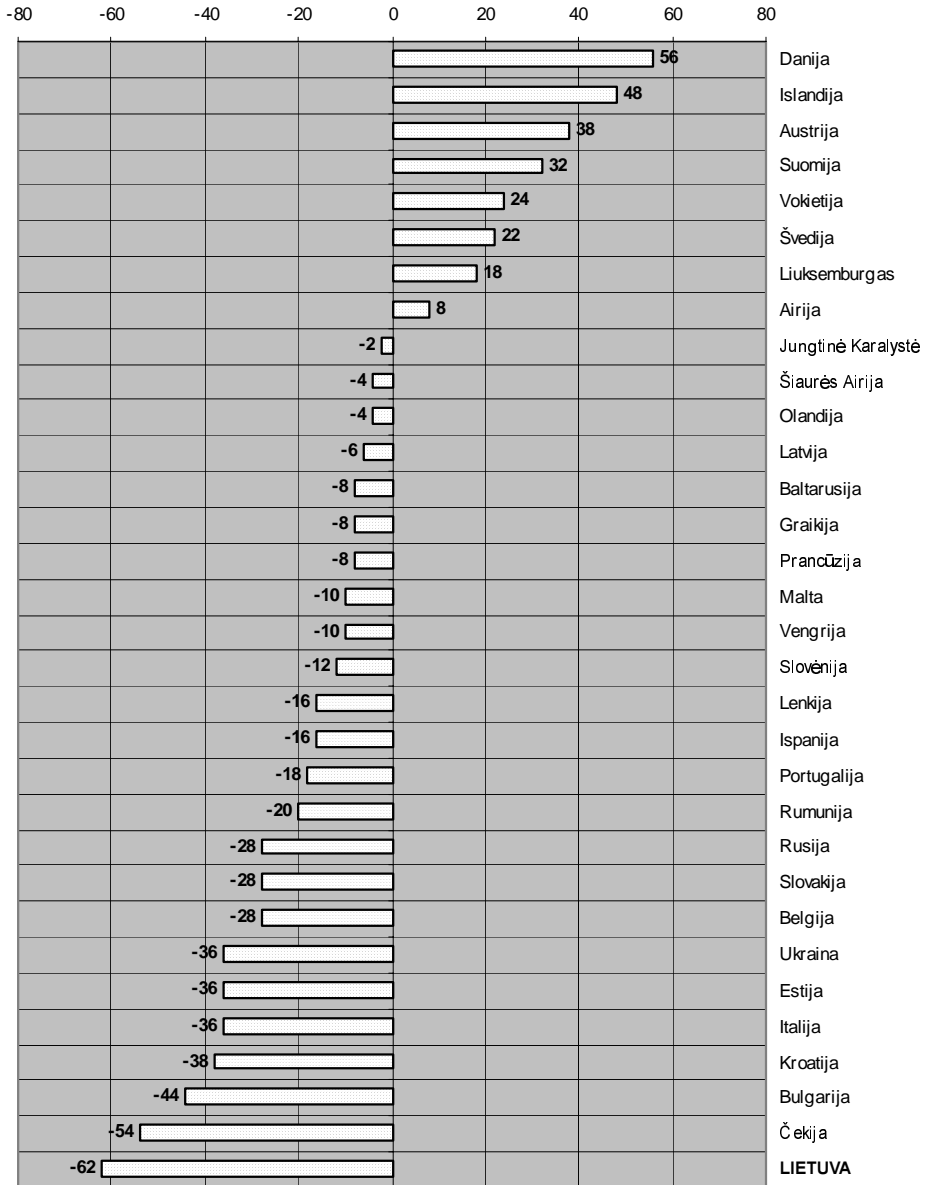
Skirtumas tarp pasitikinčių ir nepasitikinčių spauda (%)

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 89

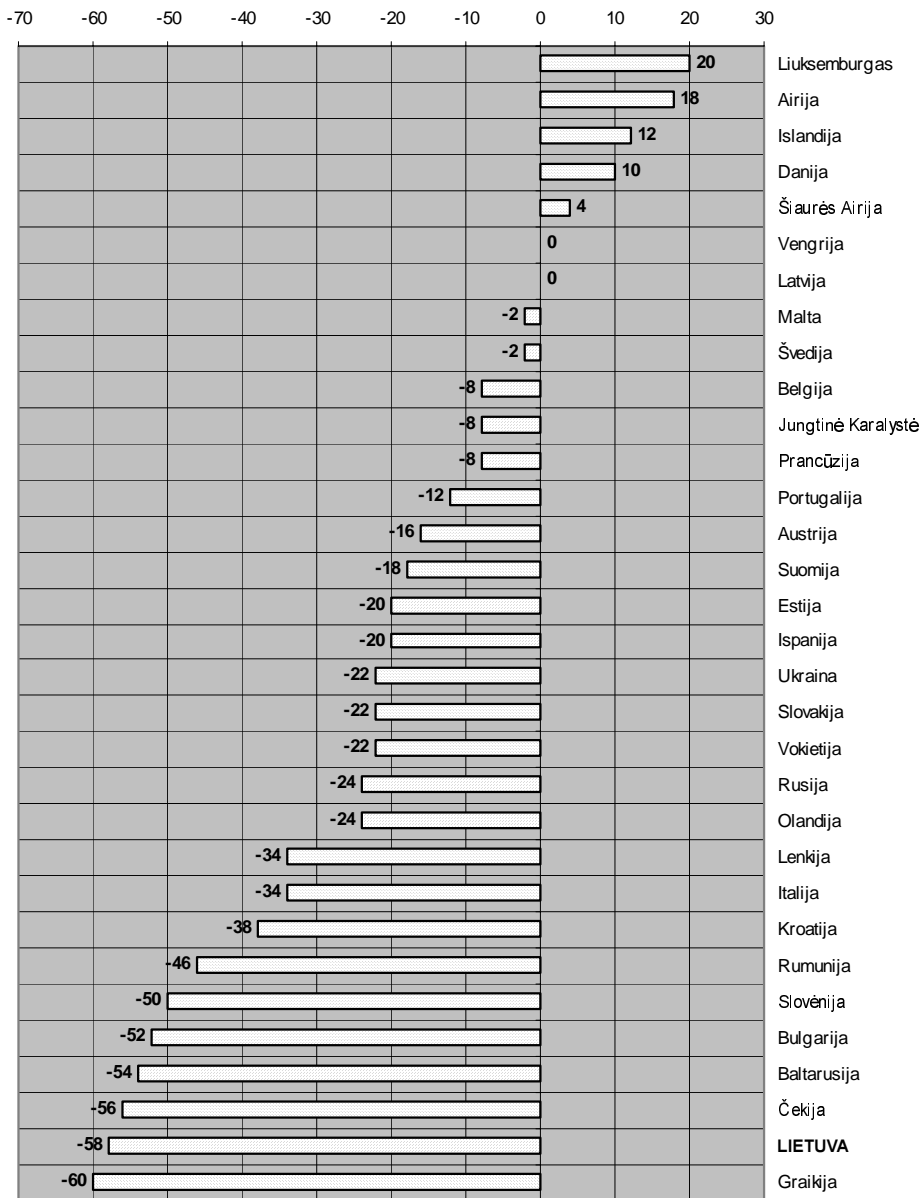
Nr. 47

Skirtumas tarp patikinčių ir nepatikinčių teisėsaugos sistema (%)

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 91

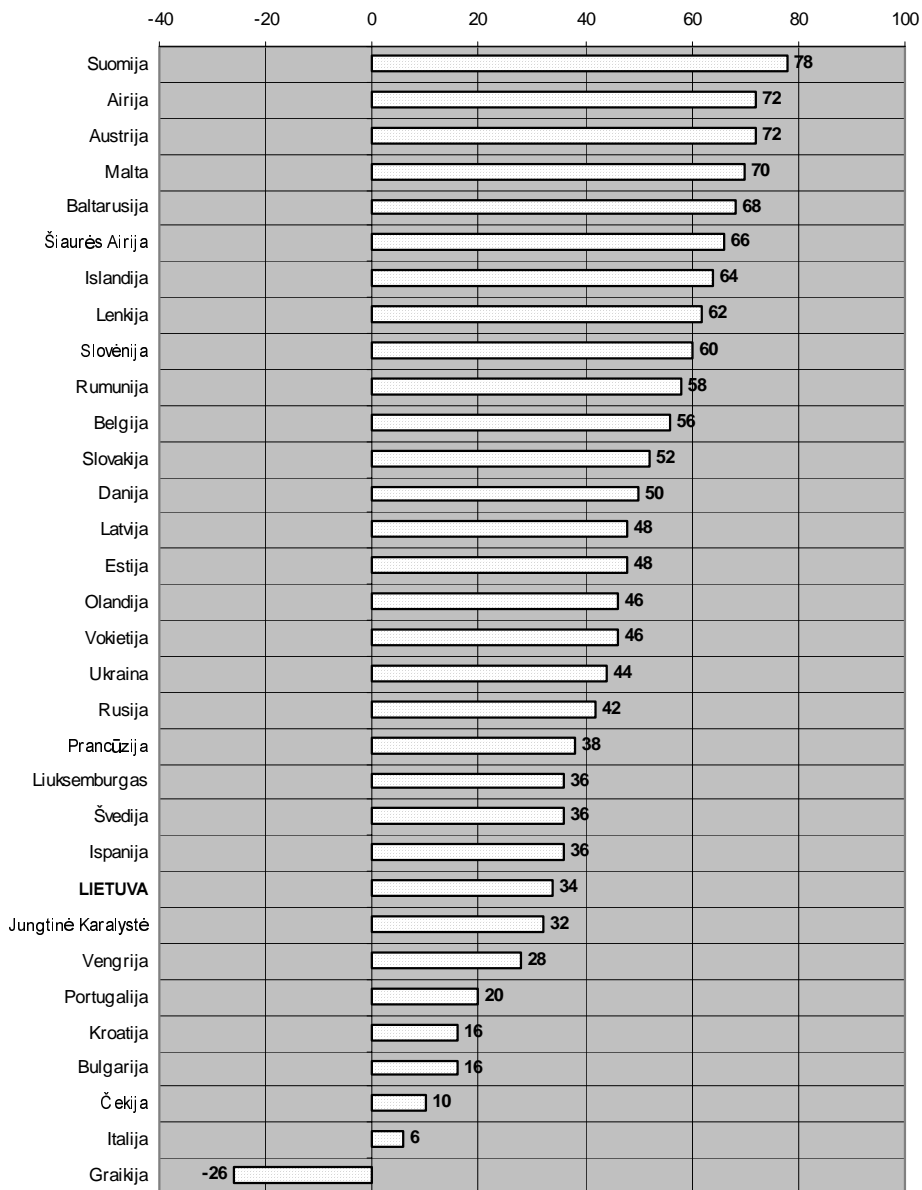
Nr. 48
Skirtumas tarp pasitikinčių ir nepasitikinčių valstybės tarnautojais (%)

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 95

Nr. 49

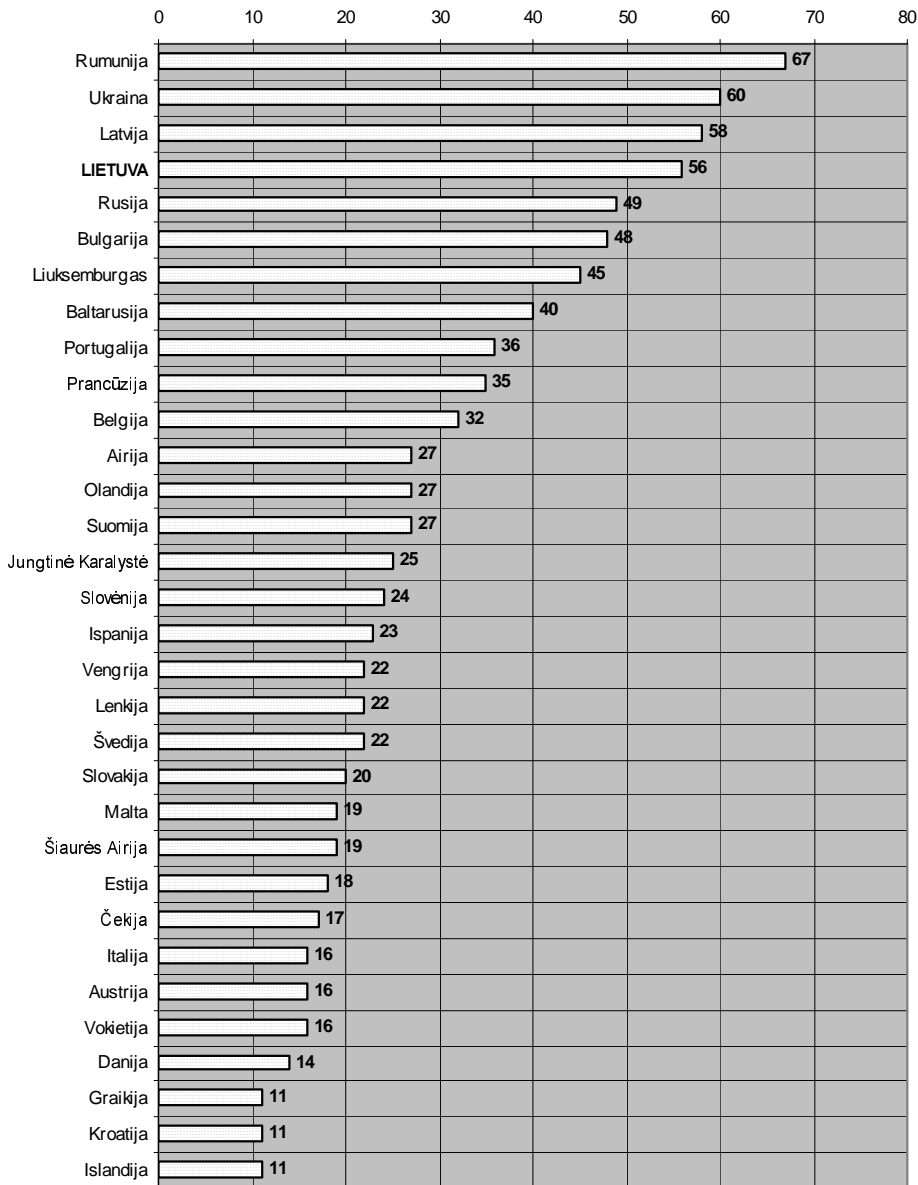
Skirtumas tarp pasitikinčių ir nepasitikinčių švietimo sistema (%)

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 98

Nr. 50

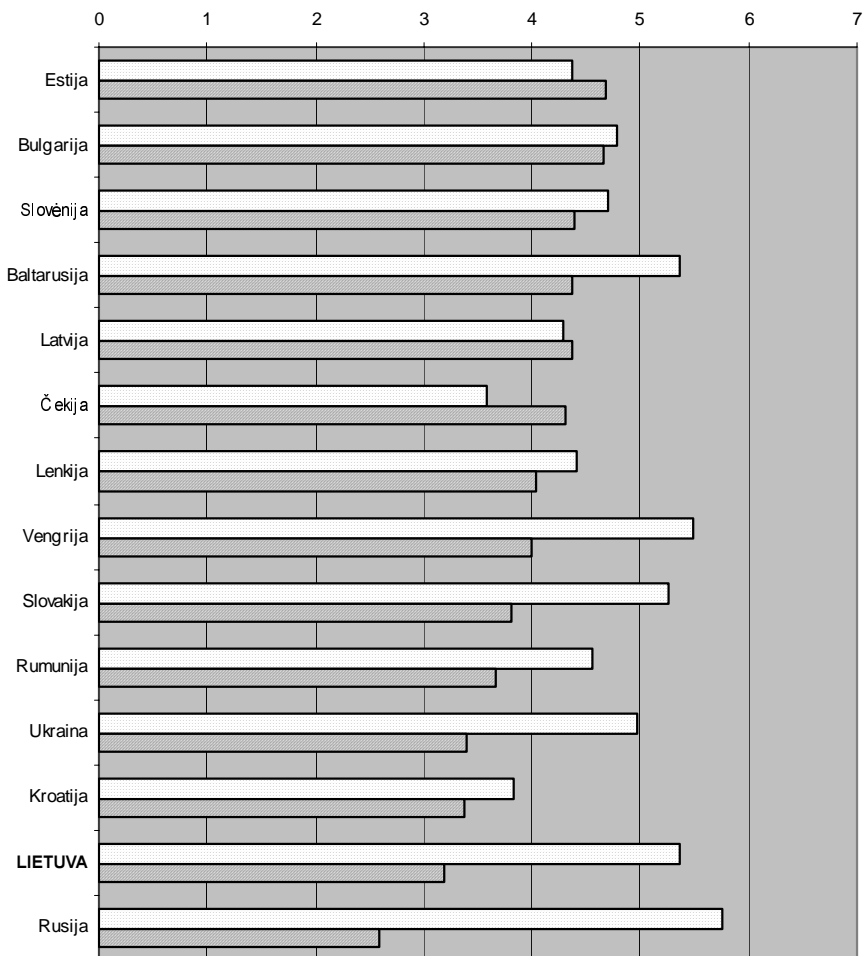
Gyventojų dalis, kuriems „labai tinka / greičiau tinka“ stiprus lyderis, kurio nevaržo nei parlamentas, nei rinkimai (%)

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 111

Nr. 51

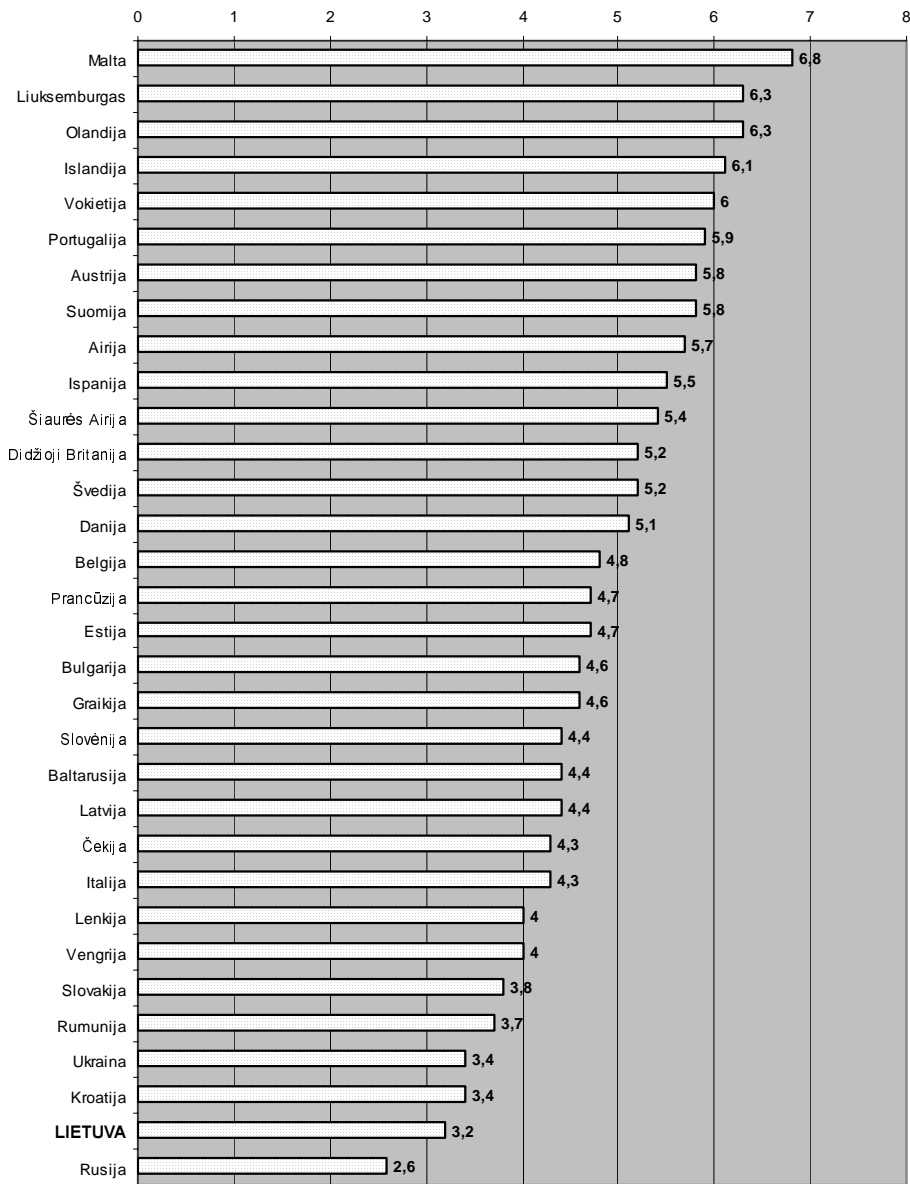
Esamos politinės ir komunistinės sistemų vertinimas (vidurkiai)

Komunistinės sistemos vertinimas
 Esamos politinės sistemos vertinimas

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 113

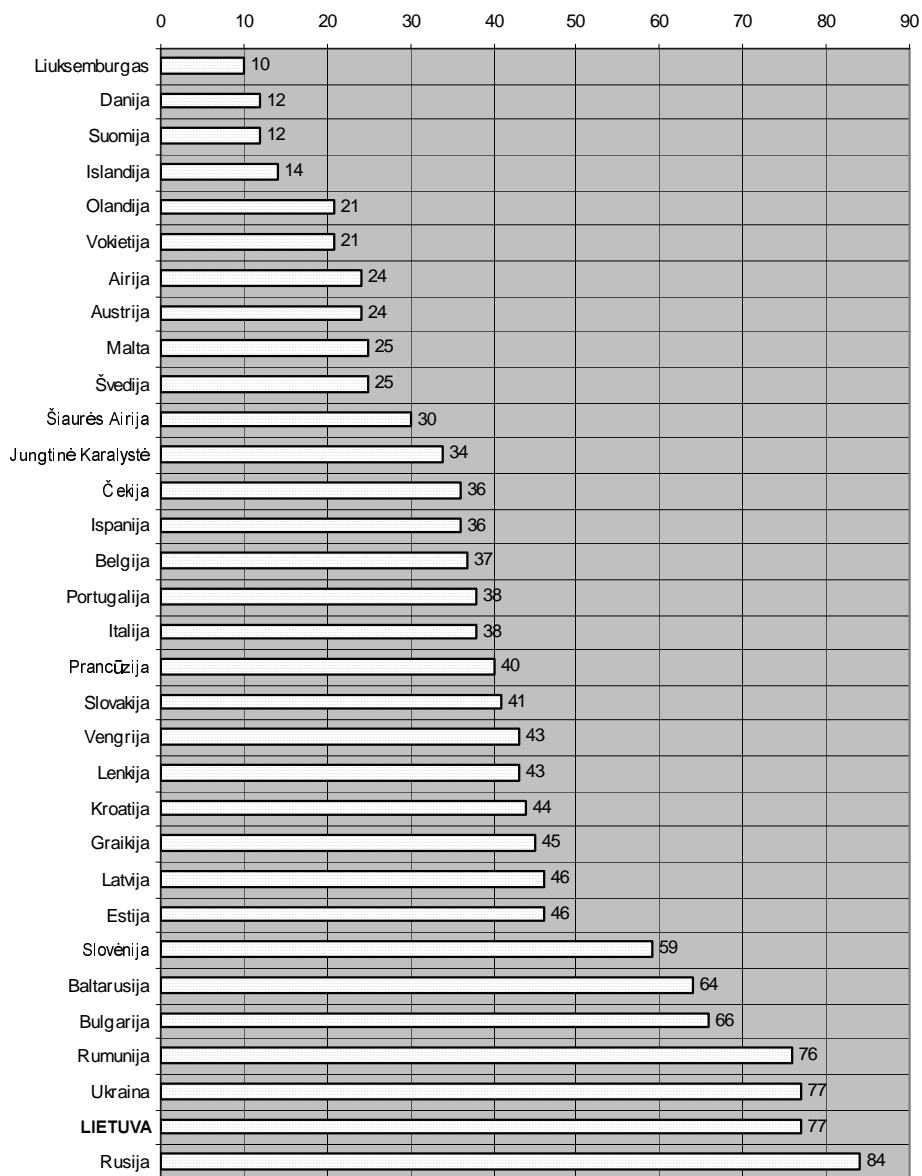
Nr. 52
 Politinės sistemos šalyje įvertinimas

□ Vidurkis 10-ies balų skalėje, kur 1 – labai blogai, o 10 – labai gerai

Šaltiniai: tyrimas „Šiuolaikinės europiečių vertybės“; knyga „Skirtingumo dimensijos“, p. 232

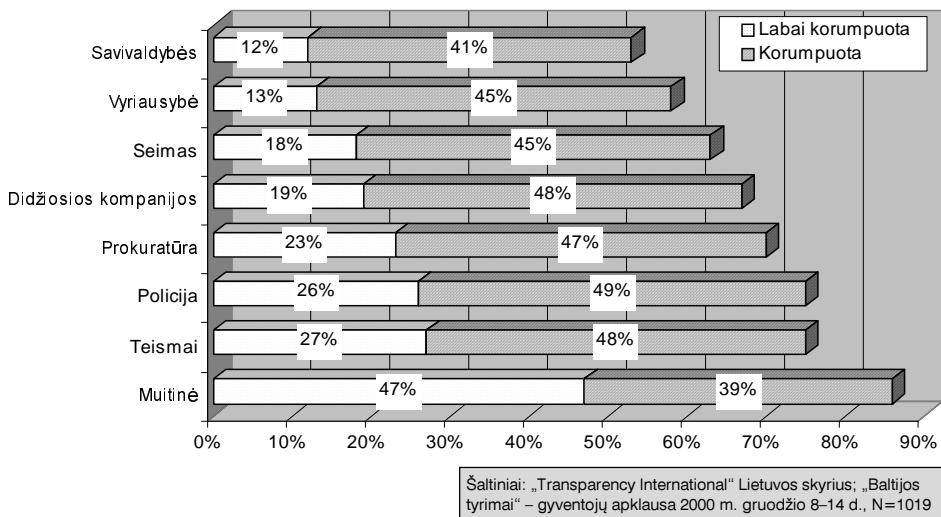
Nr. 53
Ar šalyje gerbiamos žmogaus teisės?
(Atsakymų „Nelabai gerbiamos/visai negerbiamos“ dalis, %)

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 101

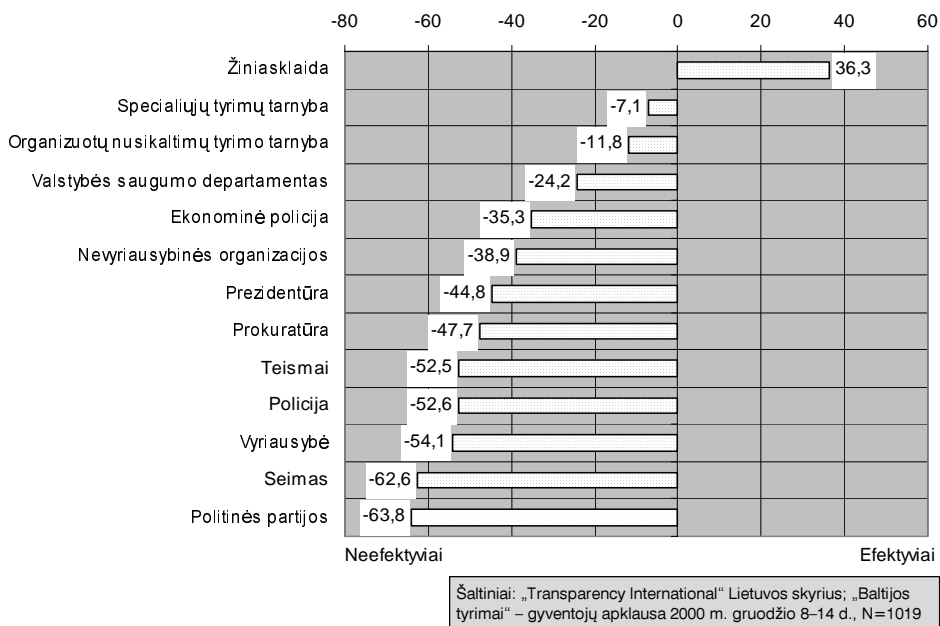
Nr. 54

Lietuvos gyventojų požiūriu, kiek yra korumpuotos institucijos

Nr. 55

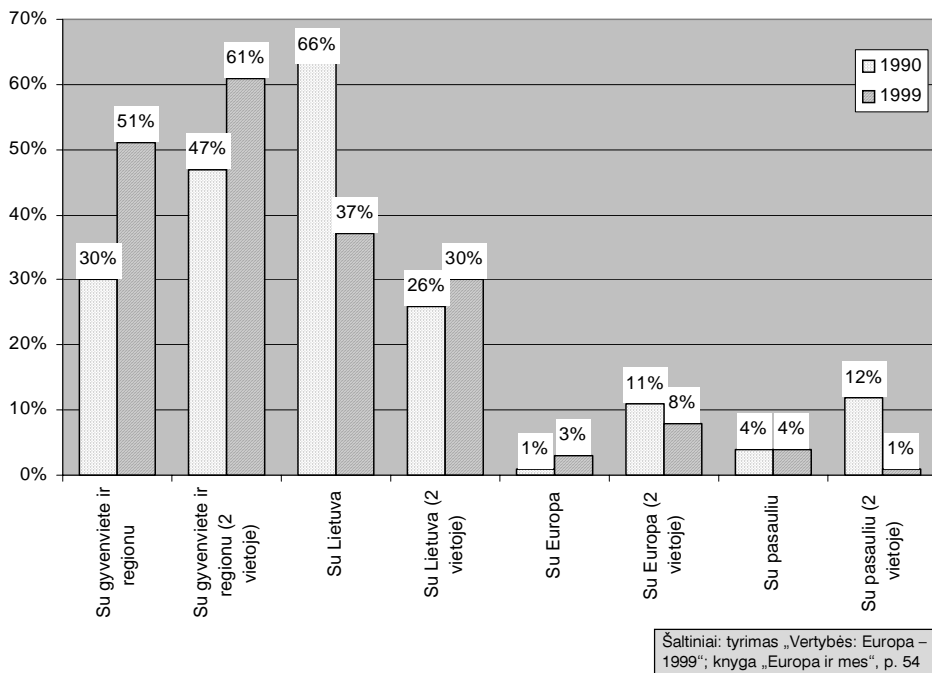
Kaip kiekviena iš šių institucijų kovoja su korupcija Lietuvoje? (Skirtumas tarp teigiamai ir neigiamai vertinančių, %)

Plačiau vertybinės Lietuvos visuomenės nuostatos aptariamose leidiniuose: *Europa ir mes*, Vilnius, Kultūros ir meno institutas, 2001; *Kultūrologija*, 6 tomas, Vilnius, Kultūros ir meno instituto leidykla „Gervėlė“, 2000; Stanislovas Juknevičius, *Skirtingumo dimensijos. Lietuvos gyventojų vertybės europiniame kontekste*, Vilnius, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Nacionalinės plėtros institutas, 2002.

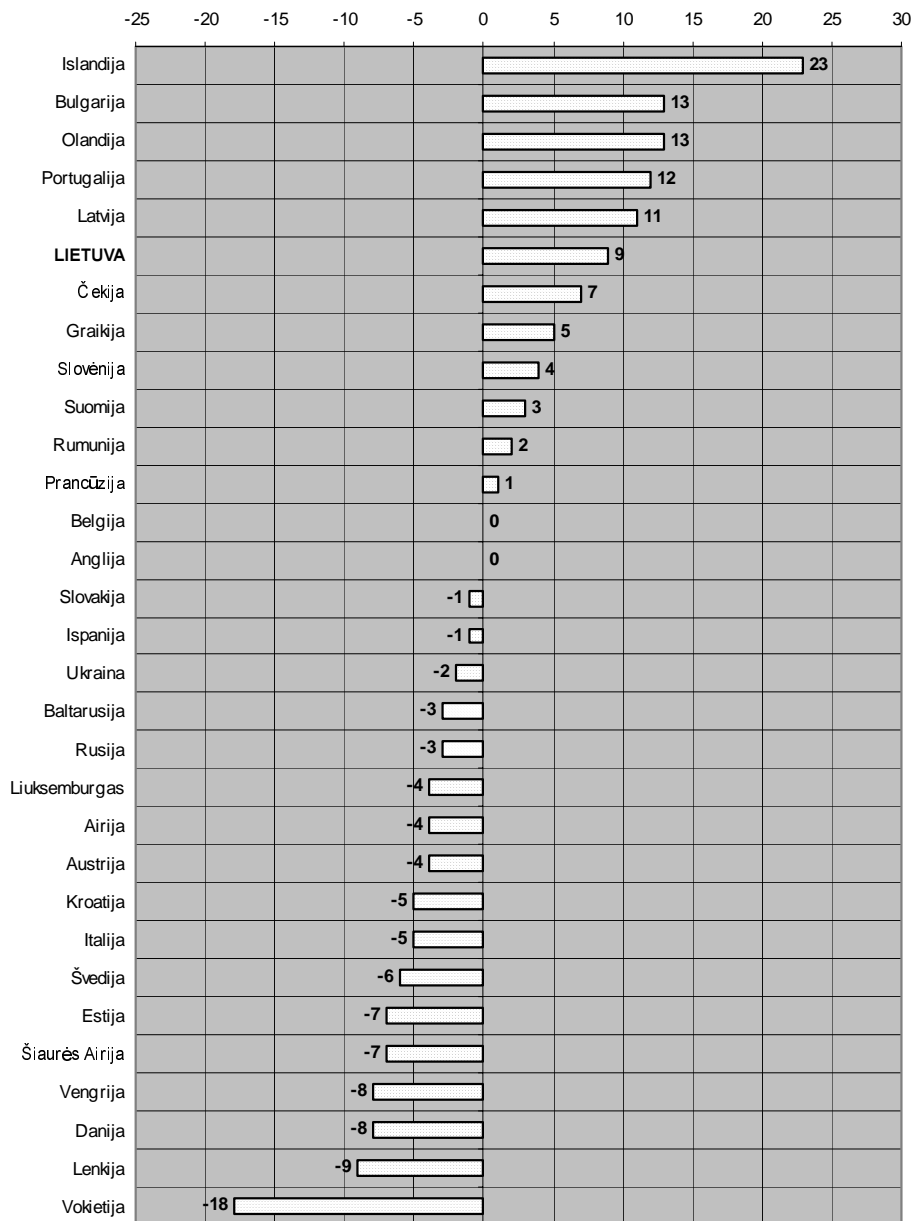
Šiandien vis dar yra silpni piliečių ir valstybės, piliečių tarpusavio ryšiai. Per nepriklausomybės metus mažėjo žmonių identifikavimasis su Lietuva, didžiavimasis Lietuvos pilietybe, daugėjo jaunimo, norinčio visam laikui išvykti gyventi į užsienį. Lietuvos visuomenė išlieka silpnai organizuota. Labai menka žmonių dalis tėra susitelkusi į įvairaus pobūdžio visuomenines organizacijas.

Nr. 56
Identifikavimasis su Lietuva 1990 ir 1999 metais

Nr. 57

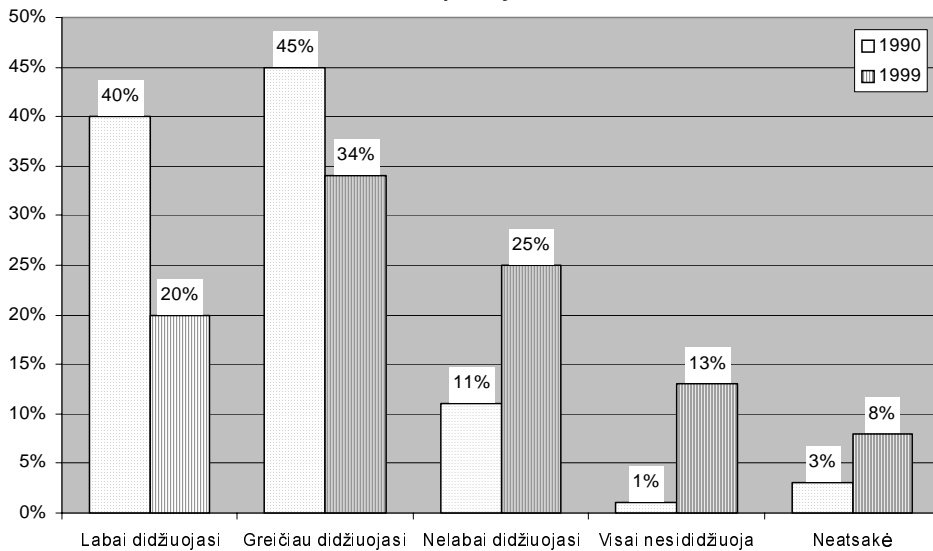
Identifikavimosi su šalimi nukrypimas nuo Europos vidurkio 1999 metais

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 70

Nr. 58

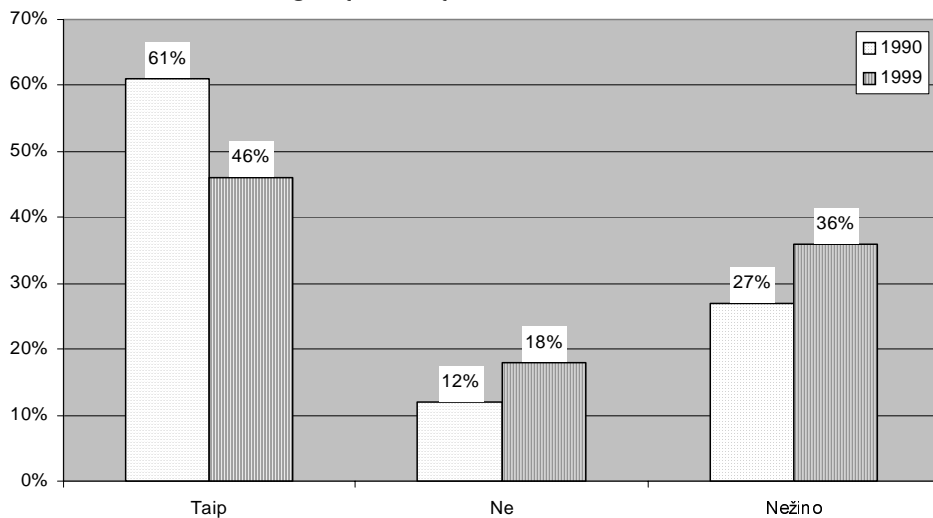
Didžiavimasis Lietuvos pilietybe 1990 ir 1999 metais

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 73

Nr. 60

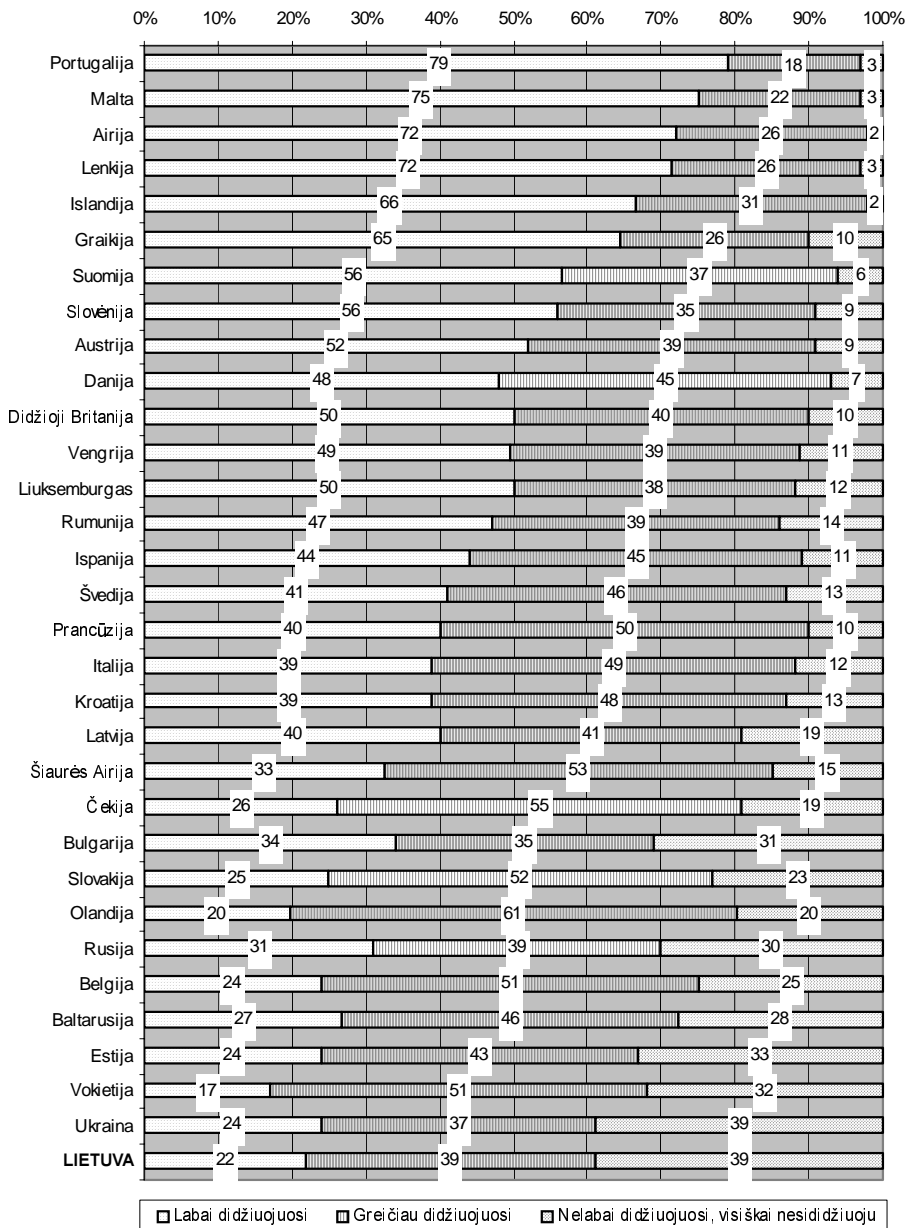
Ar gintų Lietuvą? 1990 ir 1999 metai

Šaltiniai: tyrimas „Vertybės: Europa – 1999“; knyga „Europa ir mes“, p. 79

Nr. 59

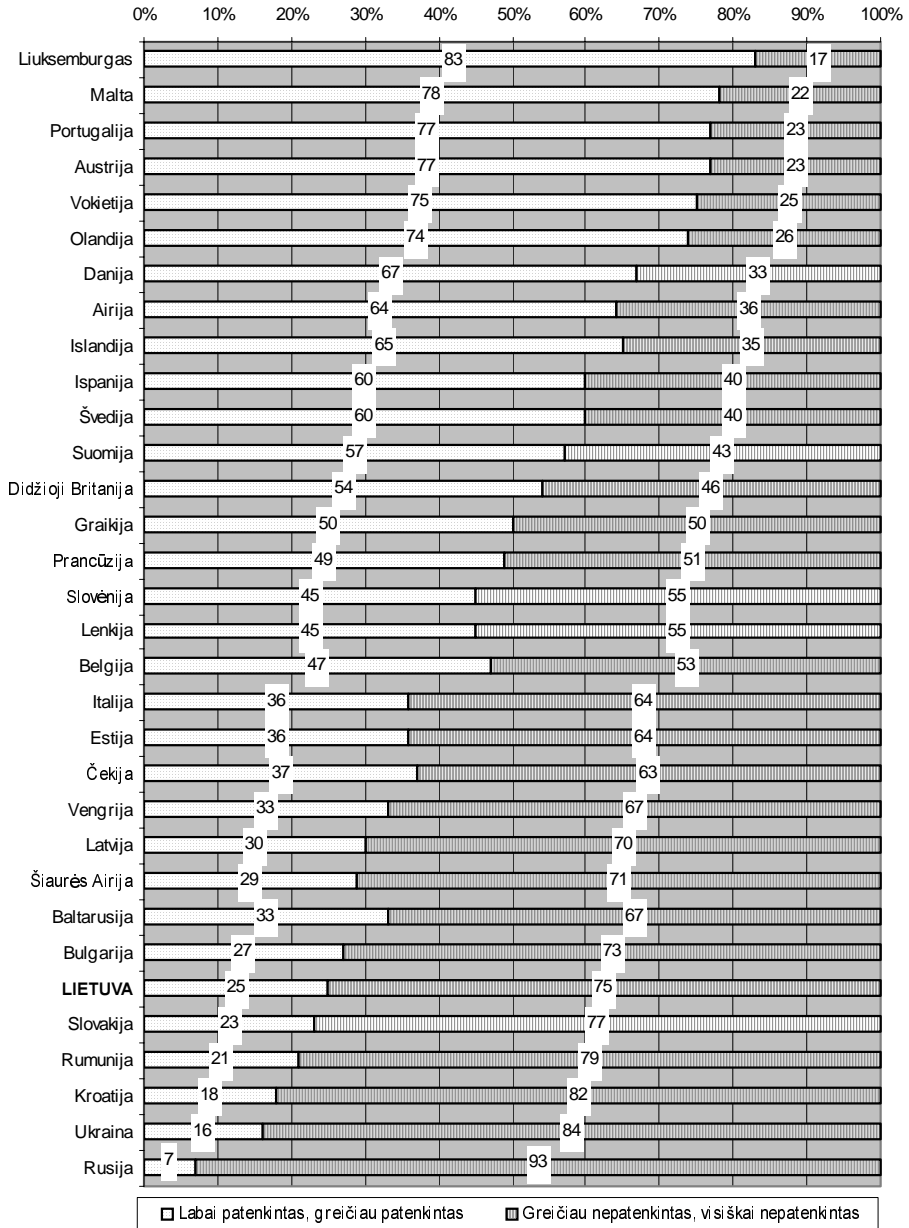
Ar gyventojai didžiuojasi būdami savo šalies piliečiais?

Šaltiniai: tyrimas „Šiuolaikinės europiečių vertybės“; knyga „Skirtingumo dimensijos“, p. 242

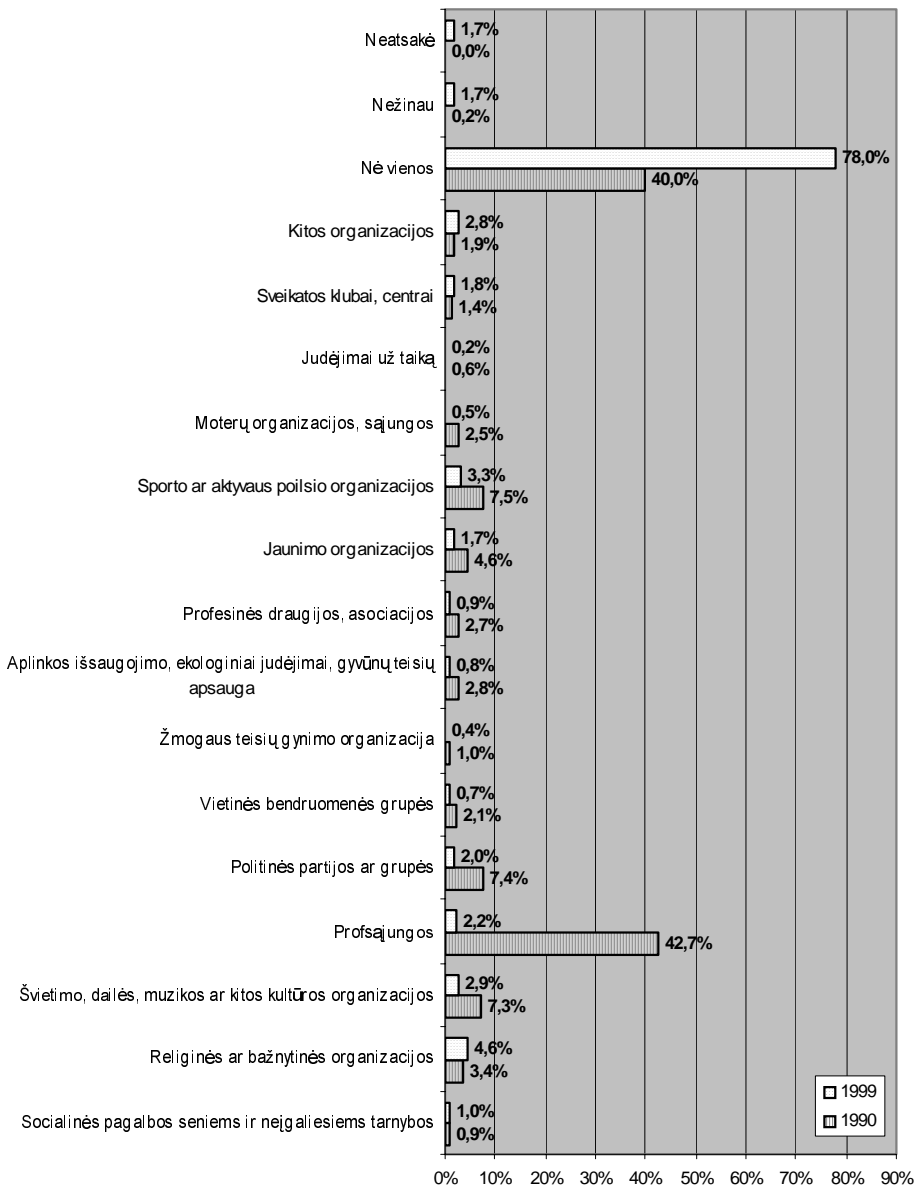
Nr. 61

Ar gyventojai patenkinti, kaip jų šalyse vystoma demokratija?

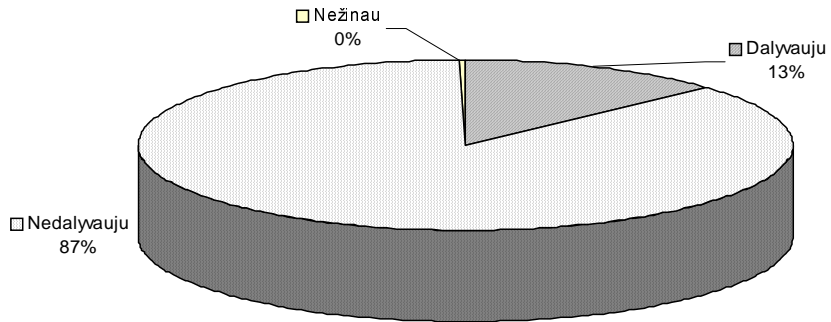
Šaltiniai: tyrimas „Šiuolaikinės europiečių vertybės“; knyga „Skirtingumo dimensijos“, p. 231

Nr. 62
Ar esate visuomeninės organizacijos narys?
1990 ir 1999 metai

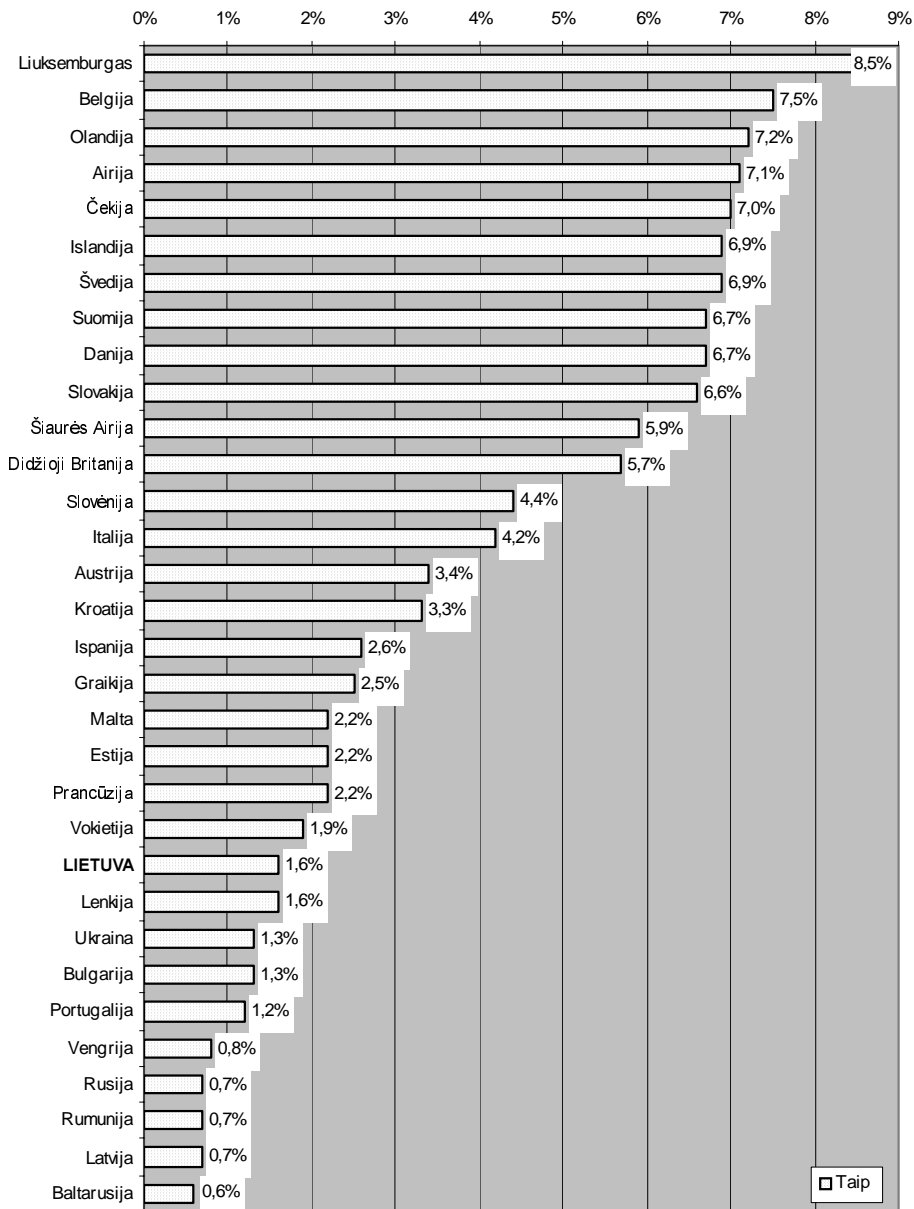
Šaltiniai: tyrimas „Šiuolaikinės europiečių vertybės“; lentelė iš knygos „Kultūra“, 6 t., p. 339

Nr. 63
16–29 metų amžiaus jaunuoliai, dalyvaujantys
nevyriausybinių ir visuomeninių organizacijų veikloje 2000 m.

Šaltinis: duomenys iš Valstybinės jaunimo reikalų tarybos;
Studijos „Spinter“ tyrimas, 2000 m. rugpjūtis–rugsėjis, N=1006

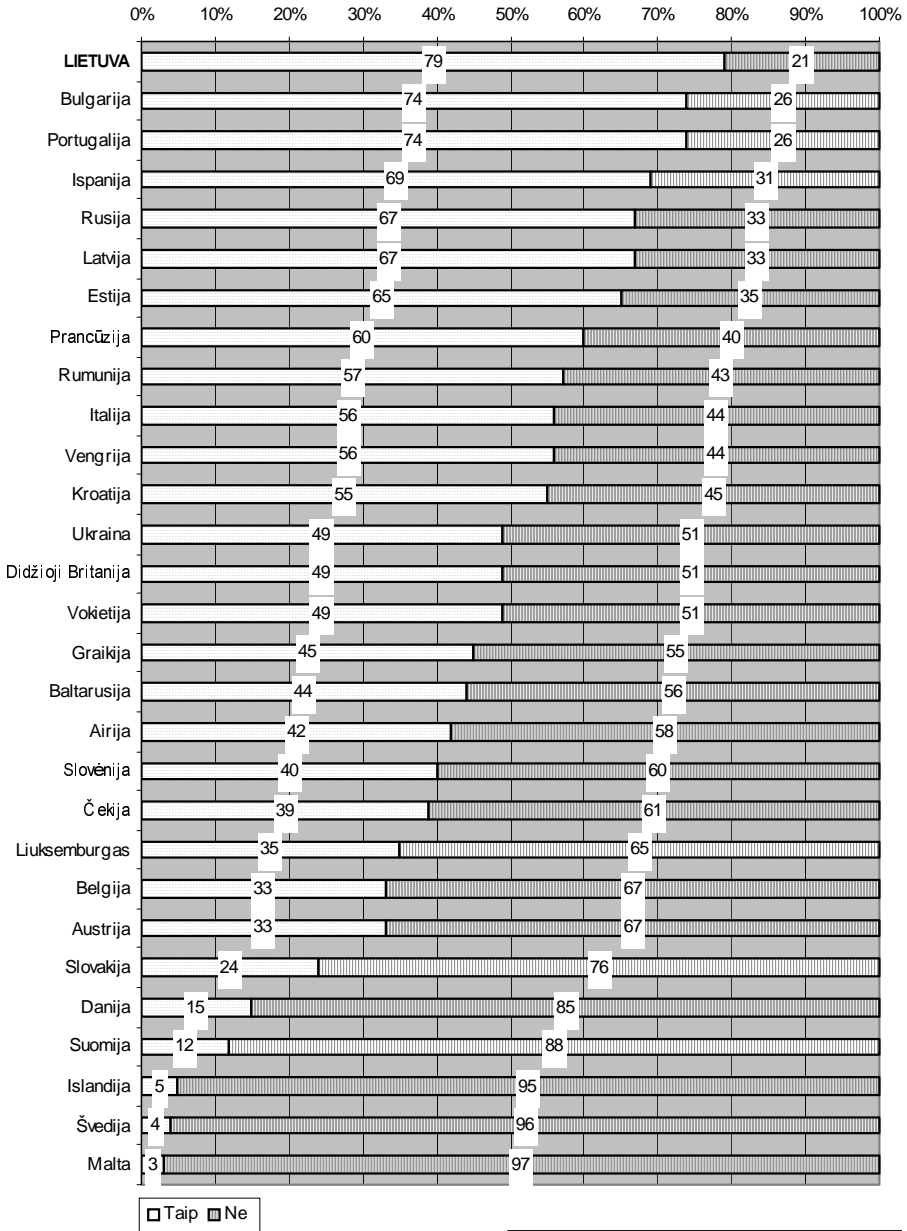
Nr. 64
Ar esate jaunimo organizacijos narys?

Šaltiniai: tyrimas „Šiuolaikinės europiečių vertybės“; knyga „Skirtingumo dimensijos“, p. 292

Nr. 65

Nepriklauso jokiai visuomeninei organizacijai ar judėjimui

Šaltiniai: tyrimas „Šiuolaikinės europiečių vertybės“; knyga „Skirtingumo dimensijos“, p. 297

Valstybė piliečių pernelyg dažnai tapatinama su valdžia. Valdžia pernelyg linkusi tapatintis su valstybe. Visuomenėje dar vyrauja nuostata: „valstybė – tai jie, valdžia“. Ji stipresnė už supratimą: „valstybė – tai mes, piliečiai“. Lietuvoje žmogus per dažnai jaučiasi bejėgis valdžios akivaizdoje, nesugebantis įtakoti viešojo gyvenimo ir reikalauti atsakomybės iš valdžios pareigūnų. Žmonėms vis dar stinga pilietinio aktyvumo, valdžiai – šiuolaikinių vadybinių gebėjimų, sprendimų pagrįstumo ir skaidrumo.

Tad švietimas šiandien turėtų ugdyti tiek vaikų, tiek suaugusiųjų gebėjimus ne tik kritiškai valstybės gyvenimą vertinti, bet ir konstruktyviai jame dalyvauti. Puoselėdamas pilietines vertybes ir veiklų patriotizmą, jis turi stiprinti ir plėsti asmens galias atsakingai viešąjį gyvenimą įtakoti. Jis turi siekti atkurti piliečių pasitikėjimą valstybe, atkurti piliečių tarpusavio pasitikėjimą. Jis turi mokyti piliečius organizuotis ir veikti kartu siekiant bendrų tikslų.

Stiprinant demokratiją, pilietinę visuomenę ir nacionalinį saugumą itin svarbu švietimo politikos priemonės derinti su aukštesnių moralės ir politinės kultūros reikalavimų kėlimu valstybės pareigūnams ir tarnautojams, nuoseklia valstybės administracinių gebėjimų plėtra. Tad reikia:

- sekant XVIII amžiaus Lietuvos reformų tradicija, užtikrinti kuo glaudesnę švietimo ir visuomenės gyvenimo (sykiu ir politinio) sąveiką: mokykla turi kuo plačiau atsiverti opiausioms krašto problemoms, ji turi mokyti Lietuvos jaunimą ne tik kritiškai vertinti ir analizuoti tėvų kuriamą dabartinę valstybės tikrovę, bet ir ieškoti konstruktyvių visuomenės raidos alternatyvų;
- tobulinant tarnautojų kvalifikaciją ir keliant aukštus etinius reikalavimus, suformuoti profesionalią, sąžiningą, efektyviai ir skaidriai veikiančią valstybės tarnybą;
- remiantis subsidiarumo principu, sustiprinti savivaldybių ir seniūnijų savarankiškumą bei atsakomybę, išplėtoti nevyriausybinių organizacijų sektorių;
- visose gyvenimo srityse užtikrinti efektyvią žmogaus teisių apsaugą, pasiekiant, kad visuomenė taptų nepakanti žmogaus teisių pažeidimams;

- visose švietimo grandyse išplėtoti įvairias šiuolaikinio pilietiškumo ugdymo formas;
- išplėtoti tiek vidinius demokratinius santykius, demokratinę kultūrą mokyklų bendruomenėse, tiek demokratinius mokyklos ir visuomenės santykius, sustiprinant mokinių ir studentų savivaldą, mokyklų tarybų vaidmenį, socialinių partnerių sąveiką mokyklos valdyme;
- viešojo gyvenimo problemas paversti integralia tiek bendrojo ugdymo, tiek studijų dalimi;
- mokyklų veikloje skirti vietos ir laiko pilietiniams forumams, imant švietimo praktikoje nuosekliai taikyti viešas diskusijas aktualiais bendro valstybės gyvenimo klausimais, į tokias diskusijas įtraukiant vietos politikus, verslininkus, kultūrininkus, žurnalistus, teisėsaugos darbuotojus, kariškius;
- privalomą socialinę veiklą ir projektinį darbą mokyklose susieti su aktualių pilietinės visuomenės problemų sprendimu;
- mokyklose inicijuoti aktyvią vaikų ir jaunimo organizacijų, studentų korporacijų, pilietinių sambūrių veiklą ir sudaryti jai reikiamas sąlygas;
- universitetus, kolegijas, gimnazijas, jų akademinės bendruomenės išplėtoti kaip tautos pilietinės kultūros ugdymo centrus.

4. LIETUVA EUROPOS ŠVIETIMO ERDVĖJE

Lietuva siekia 2002 metais baigti derybas dėl stojimo į Europos Sąjungą, o 2004 metais tapti šios Sąjungos nare. Taigi ji turi ruoštis gyventi bendroje Europos kultūros erdvėje, bendrame Europos ūkio lauke, bendroje Europos darbo rinkoje. Į šiuos krašto uždavinius būtina atsižvelgti Lietuvos švietimui. Jo kaita šiandien privalo nuosekliau remtis Europos švietimo plėtotės orientyrais ir, kas labai svarbu, bendromis Europos vertybėmis.

Europos Sąjungos dokumentai nemėgina pateikti nei vieningos visų šalių švietimo politikos, nei vieningų švietimo standartų. Jie nužymi tik bendruosius švietimo plėtotės prioritetus bei jų sąsajas su pagrindinėmis Europos raidos tendencijomis.

Su švietimu šiandien siejami itin svarbūs strateginiai Europos Sąjungos siekiai – sukurti konkurencingą, novatorišką, žiniomis grindžiamą ir visus įtraukiančią ekonomiką, sėkmingai išspręsti

žmonių užimtumo problemą. Švietimas suvokiamas kaip vienas kertinių Europos Sąjungos vidaus politikos ramsčių, o **žmonių išsilavinimas, jų žinios ir kompetencijos – kaip „raktas nuo Europos ateities“**. Tad vienas esminių ES siekių – **„kurti Europą, kaip mokymosi visą gyvenimą erdvę“**. Tą įmanoma daryti, tik **„radikaliai keičiant požiūrį į švietimą“**, keliant jam naujus tikslus ir uždavinius (Europos bendrijų komisijos pranešimas „Paversti Europą mokymosi visą gyvenimą erdvę“, Briuselis, 2001 11 21).

„Atvira ir dinamiška Europos švietimo erdvė, konsoliduojanti Europos piliečių bendruomenę, įgalinanti visus piliečius nuolat atnaujinti įgūdžius, sudaranti prielaidas sėkmingesniai įsidarbinimui“, – taip nusakoma pagrindinė strateginė ES švietimo kryptis 2000–2006 metais.

Tolesnė Lietuvos švietimo kaita orientuotina į ES šalių švietimo nuostatas ir siekius:

- A. Švietimas – Europos piliečių bendruomenę konsoliduojanti jėga, jis svarbiausias bendrųjų Europos vertybių, daugiakultūrinio Europos paveldo išsaugojimo garantas; jis turi remtis Europos dimensija, savo krašto kultūra, ugdyti europinį pilietiškumą, puoselėti Europai būdingą daugiakalbystę;
- B. Švietimas – pagrindinė „žmogiškųjų išteklių“ plėtros, atskiros šalies ir Europos konkurencingumo, užimtumo ir socialinio stabilumo laidavimo priemonė; jis turi būti visiems prieinamas ir kokybiškas, orientuotas į bendrųjų žmogaus gebėjimų ugdymą ir atnaujinimą;
- C. Švietimas – žinių visuomenės ir žiniomis grindžiamo ūkio kūrimosi garantas; jo lanksti sistema turi laiduoti galimybes mokytis visą gyvenimą; būtina stiprinti švietimo ir verslo sąveiką, plėtoti nuotolinį mokymą, siekti profesinio ir bendrojo lavinimo suartėjimo, orientuotis į žmonių informacinių ir verslumo įgūdžių ugdymą.

Į šias europines nuostatas ir siekius nemaža dalimi mėgina atsižvelgti dabartinė Lietuvos švietimo kaita. Vis dėlto šiandien Lietuvai būtina nuosekliau remtis europinėmis nuostatomis ir kryptingiau bei sparčiau siekti bendrų tikslų.

Jau dabar šalies švietimui reikia orientuotis į atvirą Europos švietimo erdvę, į būsimą daug atviresnę Europos darbo rinką, į

Europos piliečių mobilumą. Tad Lietuva ypatingą dėmesį turėtų skirti aukštųjų mokyklų modernizavimui, jų galių bendradarbiauti ir konkuruoti stiprinimui. Juk neišvengiamai šalies aukštosioms mokykloms dėl studentų teks varžytis su Europos universitetais. Iki 2010 metų Lietuvos aukštosios mokyklos turėtų įsitraukti į šiandien kuriamą vieningą Europos aukštojo mokslo sistemą.

Lietuvai aktualus bendras Europos šalių uždavinys – siekti diplomų ir profesinių kvalifikacijų skaidrumo ir palyginamumo, skatinti jų pripažinimą. **Tapdama ES nare Lietuva privalo užtikrinti iš ES šalių migruojančių darbuotojų vaikų mokymą. Taip pat ji turi įgyvendinti laisvo studentų judėjimo nuostatą: sudaryti lygias galimybes studijuoti savo aukštosiose mokyklose ES valstybių jaunuoliams.**

Lietuvai svarbu kuo plačiau dalyvauti bendrose ES švietimo programose ir maksimaliai išnaudoti jų teikiamas galimybes studijų kokybei tobulinti, mokslinei veiklai plėtoti. Ne mažiau **svarbu krašto švietimo modernizavimui pritraukti ne tik ES programų, bet ir struktūrinių fondų lėšų.**

Jungiantis į Europos švietimo erdvę Lietuvai būtina susikurti patikimą švietimo informacijos, statistikos ir monitoringo sistemą bei sustiprinti visų švietimo grandžių valdymo profesionalumą.

5. BENDRIEJI ŠVIETIMO PRINCIPAI IR PLĖTOTĖS NUOSTATOS

Siekdama atsakyti į dabarties iššūkius, visuomenė turi susitarti dėl bendrųjų švietimo principų bei tolesnės jo plėtotės nuostatų, susieti šiuos principus ir nuostatas su norima asmens ir bendruomenės raidos projekcija. Tokie principai reikalingi, norint solidariai kurtis savo ateitį. Sykiu švietimo principus tenka nuolat peržiūrėti, tikrinant, ar jie yra pajėgūs duoti bendruomenei patikimus gyvenimo orientyrus, tolesnės raidos kryptį.

Pasiiekti, kad visuomenės sutarimas dėl švietimo principų esmingai paveiktų švietimo politiką, kasdienius sprendimus, nėra lengva. Tokį sutarimą šiandien apsunkina tiek visuomenės pasaulėžiūrinis abejingumas, tiek ideologinis susipriešinimas. Vis dėlto Lietuvos visuomenei atstovaujančios pagrindinės politi-

nės partijos be didesnių išlygų sutaria dėl demokratinės krašto orientacijos, dėl vakarietiškos raidos krypties – taigi ir dėl demokratinio gyvenimo pagrindus sudarančių vertybių. Aiškiai išreiškiama krašto politinių jėgų tautinė ištikimybė – siekis rūpintis tautos kultūros plėtote, tautinės tapatybės išsaugojimu ir kūrimu.

Taigi esama pakankamai prielaidų, kurios daro įmanomą pagrindinių šalies politinių partijų ir visuomenės grupių sutarimą dėl bendrųjų švietimo principų ir jo plėtotės nuostatų. **Šalies švietimo principus dar 1992 metais nužymėjo Lietuvos švietimo koncepcija**, tiesiogiai susiejusi švietimo pertvarką su modernios tautos, atviros visuomenės, demokratinės valstybės kūrimu. Šie principai, kiek išplėtus jų turinį, ir šiandien geba suteikti Lietuvos švietimui patikimus orientyrus.

Švietimo **bendrieji principai**:

A. Humaniškumas –

švietimas orientuojasi į žmogų kaip į nelygstamą vertybę, jis ugdo savarankų ir garbingą asmenį, gebantį laisvai pasirinkti ir atsakyti už savo pasirinkimą, gebantį kurtis darnų ir prasmingą gyvenimą. Švietimas taip pat ugdo solidarią, atjautos, bendrų vertybių, idealų ir siekių jungiamą visuomenę. Jis remiasi krikščioniškąja tradicija grindžiama dorine kultūra ir ją puoselėja, sykiu jis padeda pažinti kitas civilizacijas, ugdo pagarbą kitų civilizacijų išpažįstamoms vertybėms, puoselėja civilizacijų dialogą.

B. Demokratiškumas –

švietimas ugdo šiuolaikinės Lietuvos pilietį – kritiškai mąstantį, tolerantišką, iniciatyvų ir bendruomenišką asmenį, gebantį grįžti savo gyvenimą įsisąmonintomis demokratijos vertybėmis, gebantį konstruktyviai dalyvauti pilietiniame atviros, ideologinio monopolio neturinčios visuomenės gyvenime ir kurtis savo gerovę ūkinėje laisvos rinkos erdvėje. Švietimas taip pat ugdo bendradarbiavimo ir bendro pilietinio veikimo gebėjimus, gina socialinę teisingumą, mažina žmonių socialinę atskirtį bei visuomenės grupių uždarumą. Jis taip pat puoselėja bendrąją pilietinio gyvenimo kultūrą, diegia pagarbą visuomenės nusistatytoms tai-

syklėms ir kuriamai tvarkai. Švietimas ugdo visuomenės dorovę kaip būtiną demokratijos pagrindą.

C. Nacionalumas –

švietimas ugdo asmenį, išipareigojusį krašto kultūrai, gebantį remtis krašto tradicijomis ir kurtis šiuolaikinę savo ir visuomenės tapatybę.

Švietimas ugdo moderniam tautiškumui būtiną nusistatymą, kad lietuvybėje galime būti visaverčiai žmonėmis, kad ji gali duoti tai, ko pažangiam šio amžiaus žmogui reikia, ir kad to, ko jai trūksta, mes suteiksime (Vytautas Kavolis). Švietimas yra išipareigojęs Lietuvos kultūrai, jis rūpinasi jos tapatybės išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu. Švietimas perteikia ir interpretuoja etniškai įvairią krašto kultūros tradiciją, puoselėja tautos kultūros atvirumą ir dialogiškumą.

D. Atsinaujinimas –

švietimas ugdo atvirą, kūrybingą, tvirto charakterio asmenį, gebantį priimti sparčios kaitos bei gausios informacijos iššūkius, turintį drąsos savarankiškai apsispręsti ir atsakingai veikti kintančioje tikrovėje, mokantį mokytis visą gyvenimą. Švietimas skatina visuomenės modernizavimą, sudaro prielaidas žinių visuomenei kurtis ir plėtotis. Švietimas yra atviras kaitai, jis kritiškai vertina ir perima naujoves, išsaugodamas universalias dorovės normas ir tautiškumo branduolį.

Lietuvos švietimas yra grindžiamas šiais principais ir pagrindinėmis Vakarų kultūros vertybėmis: asmens nelygstamos vertės, artimo meilės, prigimtinės žmonių lygybės, sąžinės laisvės, tolerancijos, demokratinių visuomenės santykių teigimu.

* * *

Greta bendrųjų principų, suteikiančių švietimo raidai ilgalaikius vertybinius orientyrus, yra svarbios ir tam tikros **plėtotės nuostatos**. Jos duoda praktines gaires tolesnei švietimo sistemos pertvarkai.

Švietimo sistemos **plėtotės nuostatos**:

A. Prieinamumas –

švietimo sistema yra teisinga, ji užtikrina lygias mokymosi galimybes, sykiu sudaro sąlygas mokytis skurdo bei negalios ištik-

tiems asmenims; kiekvienam asmeniui ji laiduoja bendrojo išsilavinimo bei pirmosios profesinės kvalifikacijos įsigijimą ir sudaro sąlygas tobulinti, papildyti, atnaujinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują.

B. Kontekstualumas –

švietimo sistema yra glaudžiai susieta su krašto ūkinės, socialinės, kultūrinės raidos kontekstu ir kartu su juo nuolat atsinaujina; švietimo kokybė yra kontekstuali: vienas esminių jos rodiklių – kaip švietimo paslaugos atitinka nuolat kintančias visuomenės reikmes.

C. Efektyvumas –

švietimo sistema siekia gerų, kokybiškų rezultatų racionaliai ir taupiai naudodama turimus išteklius bei remdamasi veiksminga vadyba – tinkamais ir savalaikiais sprendimais.

D. Tęstinumas –

švietimo sistema yra lanksti, sąryšinga ir atvira, pagrįsta įvairių formų ir institucijų sąveika; ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą.

E. Įvairovė –

švietimo sistema yra grindžiama ugdymo, mokymosi ir studijų formų įvairove; ji sudaro sąlygas ir padeda išplėtoti įvairiopus visuomenės narių gebėjimus bei kompetencijas; tai būtina prielaida kūrybinėms visos visuomenės galioms atskleisti, jas ugdyti ir stiprinti.

6. ŠVIETIMO SISTEMOS BEI JOS PLĖTOTĖS TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

Atsakydamas į dabarties iššūkius, **Lietuvos švietimas siekia ugdyti:**

- savarankišką, atsakingą, visą gyvenimą savo gebėjimus tobulinti pajėgiantį asmenį;
- savivaldžią ir solidarią, žiniomis pagrįstą, savo tapatybę išsaugoti ir kurti gebančią, savo valstybę tobulinti ir globaliame pasaulyje bendradarbiauti bei konkuruoti pajėgiančią pilietinę visuomenę;
- brandžią, kūrybingą, dialogišką krašto kultūrą.

Tad atsižvelgiant į šiuos švietimo siekius švietimo sistemai ke-
liami pagrindiniai bendrieji tikslai:

- A. Įvesdinti asmenį į šiuolaikinę visuomenę, padėti jam įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir tapti savarankišku, atsakingu žmogumi, norinčiu bei gebančiu nuolat mokytis ir kurti savo bei bendruomenės gyvenimą;
- B. Padėti asmeniui įgyti profesinę kvalifikaciją, atitinkančią šiuolaikinių technologijų, kultūros bei asmeninių gebėjimų lygį, sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius, siekti naujų kompetencijų ir kvalifikacijų mokantis visą gyvenimą;
- C. Stiprinti visuomenės kūrybines galias, užtikrinant darnią krašto ūkio, aplinkos ir kultūros plėtrą, vidinį ir tarptautinį ūkio konkurencingumą, nacionalinį saugumą ir demokratinės valstybės raidą;
- D. Laiduoti tautos ir krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą ir nuolatinį kūrimą, puoselėti šios kultūros atvirumą ir dialogiškumą.

Nuo šių bendrųjų švietimo sistemos tikslų neatskiriami kon-
kretūs švietimo plėtotės siekiai, kuriuos būtina įgyvendinti per
artimiausią dešimtmetį. Atnaujinant krašto švietimo sistemą, per
2002–2012 metus reikia pasiekti, kad:

- visi Lietuvos vaikai turėtų lygias galimybes pasirengti mokyklai;
- visi Lietuvos vaikai turėtų socialiai teisingas sąlygas mokytis;
- 99 nuošimčiai Lietuvos vaikų įgytų kokybišką pagrindinį išsilavinimą ir būtų pajėgūs pasirinkti tolesnę mokymosi kryptį;
- 95 nuošimčiai Lietuvos vaikų, baigę pagrindinę mokyklą, mokytųsi toliau ir įgytų kokybišką vidurinį išsilavinimą ir (arba) darbo rinkoje paklausią profesinę kvalifikaciją;
- visi specialiųjų poreikių vaikai turėtų galimybę mokytis jiems palankiausioje aplinkoje bendrojo lavinimo, profesinėse ir aukštosiose mokyklose arba, išimties atvejais, specialiosiose mokyklose;
- 70 nuošimčių Lietuvos jaunuolių įgytų kokybišką aukštąjį išsilavinimą, baigdami pirmąją aukštojo mokslo pakopą universitetuose bei kolegijose ir čia gaudami darbo rinkoje konkurencingą kvalifikaciją;

- visi reikiamo išsilavinimo ir kvalifikacijos negavę Lietuvos gyventojai, visų pirma – jaunuoliai, būtų pakviesti mokytis ir įgyti išsilavinimą bei kvalifikaciją;
- didžioji dauguma Lietuvos gyventojų turėtų realias galimybes mokytis visą gyvenimą, nuolat atnaujinti ir plėtoti savo gebėjimus;
- didžioji dauguma Lietuvos gyventojų gebėtų savarankiškai naudotis žinių visuomenės teikiamomis galimybėmis.

Šie švietimo plėtotės tikslai bus įgyvendinami, sprendžiant konkrečius uždavinius.

Pagrindiniai švietimo plėtotės uždaviniai:

- 1. Sukurti efektyvią ir darnią, atsakingu valdymu, taikliu finansavimu ir racionaliu išteklių naudojimu pagrįstą švietimo sistemą.**
 - 1.1. Įdiegti šiuolaikinę valdymo sistemą, pagrįstą monitoringu, strateginiu planavimu ir aiškiai apibrėžta institucine atsakomybe bei atskaitomybe.
 - 1.2. Sukurti racionalią, skaidrią ir teisingą švietimo finansavimo sistemą, pagrįstą aiškiais valstybės ir savivaldybių įsipareigojimais kiekvieno mokinio atžvilgiu bei įvairiais finansavimo šaltiniais.
 - 1.3. Išplėtoti lanksčią, atvirą, švietimo programų principu ir mokyklų tarpusavio jungtimis pagrįstą švietimo struktūrą, užtikrinančią visuotinę vidurinę išsilavinimą ir profesinės kvalifikacijos įgijimą, sudarančią sąlygas mokytis visą gyvenimą.
 - 1.4. Suformuoti modernius regionų švietimo tinklus bei nacionalinį švietimo tinklą, laiduojančius mokiniams įvairių švietimo programų, modulių prieinamumą bei nuotolinio mokymosi galimybes.
 - 1.5. Išplėtoti ir įtvirtinti mokyklų bendruomenių savarankiškumą, atsakomybę ir atvirumą gyvenimo praktikai.
- 2. Išplėtoti tęstinę, mokymąsi visą gyvenimą laiduojančią ir visiems prieinamą, socialiai teisingą švietimo sistemą.**
 - 2.1. Išplėtoti įvairių formų ikimokyklinio ugdymo sistemą, kuri būtų prieinama visiems, bet visų pirma socialinę atskirtį patiriantiems vaikams.

- 2.2. Sukurti visuotinę priešmokyklinio ugdymo sistemą.
- 2.3. Užtikrinti saugią, sveiką ir jaukią vaikų ugdymo aplinką.
- 2.4. Užtikrinti socialines sąlygas visiems Lietuvos vaikams ir jaunuoliams mokytis bei įgyti vidurinį išsilavinimą ir (ar) profesinę kvalifikaciją.
- 2.5. Sujungus specialųjį ir bendrąjį lavinimą bei profesinį mokymą į vientisą ugdymo ir mokymo sistemą, laiduoti kiekvienam specialiujų poreikių vaikui, jaunuoliui galimybę įgyti jo asmenines galias atitinkančią kompetenciją.
- 2.6. Užtikrinti socialines sąlygas visiems norintiems ir gebantiems Lietuvos jaunuoliams studijuoti bei įgyti aukštąjį išsilavinimą.
- 2.7. Išplėtoti šiuolaikinę suaugusiųjų švietimo sistemą ir užtikrinti kiekvienam Lietuvos gyventojui galimybę mokytis visą gyvenimą, įgyti vidurinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją visiems, to neįgijusiems, atnaujinti turimą kvalifikaciją bei įgyti naują.

3. Laiduoti švietimo kokybę, atitinkančią atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens poreikius.

- 3.1. Atnaujinti bendrojo ugdymo, profesinio mokymo bei studijų turinį pereinant nuo žinių perteikimo ir siaurų profesinių įgūdžių lavinimo prie bendrųjų gebėjimų ir vertybinių nuostatų ugdymo bei dabarties asmeniui ir visuomenei reikalingų kompetencijų suteikimo.
- 3.2. Pertvarkyti pedagogų rengimo ir išplėtoti jų kvalifikacijos tobulinimo sistemas, pasiekiant, kad šios sistemos būtų suderintos su dabartiniais švietimo tikslais ir uždaviniais, kad mokytojas būtų pasirengęs dirbti žinių visuomenės sąlygomis su įvairių gebėjimų ir poreikių mokiniais.
- 3.3. Modernizuoti švietimo tyrimus, susiejant juos su švietimo kaitos projektavimu.
- 3.4. Išplėtoti patikimą švietimo procesų bei pasiekimų vertinimo ir nuolatinio tobulinimo sistemą.
- 3.5. Sukurti visose mokyklose ugdymo, mokymosi bei studijų kokybę laiduojančią materialinę aplinką bei nuolatinio jos palaikymo ir atnaujinimo sistemą.

Šiems plėtotės siekiams ir uždaviniams įgyvendinti reikalinga:

- parengti išsamią, finansiniais ištekliais pagrįstą dešimtmetę švietimo pertvarkos darbų programą;
- pasiekti politinių jėgų sutarimą dėl pagrindinių šios programos tikslų ir uždavinių;
- programos įgyvendinimo planą išsamiai aptarti su mokytojų bendruomene, kaip pagrindine švietimo pertvarkos partnere;
- sutelkti politinę valią ir administracines bei intelektualines pastangas programai įgyvendinti;
- į švietimo kaitą įtraukti visuomenę;
- pertvarkos darbus susieti su būsima bendrąja šalies plėtotės strategija;
- užtikrinti nuolatinę tolesnės švietimo kaitos ir kitų strateginių krašto reformų sąveiką.

Šių darbų įgyvendinimui Lietuvos Vyriausybė turėtų sutelkti išskirtinį dėmesį.

II. EFEKTYVI IR DARNI SISTEMA

Siekiant, kad švietimo sistema veiktų efektyviai ir darniai, būtina atlikti dvejopo pobūdžio darbus: viena vertus, – **suderinti tolesnę švietimo plėtotę su bendraisiais visuomenės siekiais ir poreikiais, tam tikra krašto raidos vizija**, antra vertus, – **suderinti skirtingas švietimo sistemos dalis tarpusavyje, užtikrinti jų kryptingą ir efektyvią sąveiką**. Nes pagrindinė švietimo sistemos efektyvumo sąlyga – tiek vidinė, tiek išorinė jos dermė. Pagrindinis švietimo sistemos efektyvumo matmuo – jos gebėjimas sutelktais ištekliais įgyvendinti tarpusavyje suderintus tiek bendruosius asmens ir visuomenės raidos siekius, tiek ir iš jų kylančius specifinius švietimo plėtotės tikslus bei uždavinius.

Tolesnė švietimo plėtotė tiesiogiai sietina su **kuriančios Lietuvos** – ateičiai atviros, dinamiškos, savo gyvenimą valingai projektuojančios šalies, žiniomis pagrįstos, besimokančios, kūrybinės visuomenės – **vizija**, su šios vizijos įgyvendinimo darbais.

Krašto švietimas bus efektyvus, kai jo siekiai atitiks pagrindinius visuomenės siekius, kai jis talkins:

- pilietinės visuomenės ir demokratinių santykių plėtrai;
- žinių visuomenės kūrimuisi;
- modernaus, pažangiomis technologijomis pagrįsto ūkio kūrimui, žinių ekonomikos plėtrai;
- Lietuvos žmonių užimtumo ir socialinio saugumo užtikrinimui;
- tautos kūrybinių jėgų stiprinimui, krašto kultūros plėtotei;
- Lietuvos įsitvirtinimui demokratinių Vakarų valstybių bendrijoje.

Lietuvos švietimo sistema turi efektyviai veikti atviros visuomenės ir rinkos ūkio sąlygomis. Todėl jos vidinei dermei pasiekti būtina:

- įdiegti atsakingą, ilgalaikiams švietimo tikslams tarnaujantį valdymą;
- užtikrinti visuomenės dalyvavimą, priimant švietimo srities sprendimus;
- pertvarkyti švietimo finansavimą, kad jis atitiktų fiskalinę tikrovę ir užtikrintų ilgalaikių švietimo tikslų įgyvendinimą, stabilią švietimo plėtrą, prieinamumą bei kokybę;

- užtikrinti efektyvų visų švietimo išteklių naudojimą;
- išplėtoti atvirą švietimo struktūrą ir modernų švietimo tinklą, sukuriant glaudžius vertikalius ir horizontalius ryšius tarp skirtingų švietimo pakopų ir institucijų, padidinant mokinių ir studentų mobilumą;
- įtvirtinti mokyklų – besimokančių bendruomenių – savarankiškumą ir atvirumą gyvenimo praktikai.

Švietimo valdymo ir finansavimo pertvarka laikytina prioritetine sritimi. Nuo jos esmingai priklauso tolesnės švietimo reformos sėkmė.

1. POLITIKOS FORMAVIMAS IR VALDYMAS

Vienas svarbiausių švietimo plėtotės uždavinių – **įdiegti atsaikingo valdymo sistemą, pagrįstą monitoringu, strateginiu planavimu, aiškiai apibrėžta atskaitomybe, visuomenės informavimu bei dalyvavimu.** Beje, šis uždavinys gali būti sėkmingai įgyvendinamas tik modernizuojant visą Lietuvos valstybės tarnybą, esmingai stiprinant bendruosius valstybės administracinius gebėjimus. Todėl reikalinga itin glaudi sąveika tarp Švietimo ir mokslo ministerijos vykdomos švietimo pertvarkos bei Vidaus reikalų ministerijos įgyvendinamos viešojo administravimo reformos.

Viena vertus, **modernaus valdymo reikalauja sparti tolesnė švietimo kaita:** jai būtini savalaikiai, nuoseklūs, suderinti ir motyvuoti politiniai bei administraciniai sprendimai, apibrėžti ir skaidrūs jų priėmimo ir įgyvendinimo mechanizmai.

Antra vertus, **modernus švietimo valdymas reikalingas kaip svarbus ugdymo veiksnys: jis turi tiesiogiai prisidėti prie pilietinės visuomenės ir demokratinės krašto kultūros plėtotės.**

Valdymas turi būti susietas su ilgalaikiais švietimo ir jo plėtotės tikslais. Todėl tolesniame reformos etape **reikia pereiti nuo valdymo, grindžiamo esamos padėties kontrole, prie valdymo, orientuoto į švietimo plėtotę ir kokybės tobulinimą.** Politiniai ir administraciniai sprendimai turi remtis ne intuicija, bet patikima ir išsamia informacija bei analize, ne grupiniais ar vienpartiniais, bet regioniniais ir nacionaliniais interesais. Turi būti sukurti efektyvūs švietimo politikos formavimo, politinių ir administracinių sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo mechanizmai, paremti ne

griežta hierarchija, bet centralizavimo ir decentralizavimo pusiausvyra bei nuosekliau taikomu subsidiarumo principu. Turi būti sukurta tokia švietimo valdymo sistema, kuri išsaugotų veiklos tikslo ir turinio bendrumą, paisytų bendrųjų vertybių, idealų ir siekių, o ne biurokratinių reikalavimų.

To siekiant:

A. Perskirstomos ir aiškiai apibrėžiamos valstybės, savivaldybių ir mokyklų funkcijos, galios, įsipareigojimai, atsakomybė bei atskaitomybė, jų bendradarbiavimo nuostatos. Išplečiamas mokyklų – besimokančių bendruomenių – savarankiškumas, užtikrinamas jų veiklos skaidrumas.

2003 metais **sutvirtinami teisiniai švietimo pagrindai**: priimamas naują valdymo sistemą įteisinantis Švietimo įstatymas, koreguojami kiti švietimo srities bei Savivaldos pagrindų ir Valstybės tarnybos įstatymai. Tokiu būdu sukuriamos sąlygos:

- formuoti ir įgyvendinti nacionalinę, parlamentinių partijų susitarimu grindžiamą, švietimo politiką;
- formuoti ir įgyvendinti savarankišką savivaldybių bei regionų švietimo politiką, paverčiant ją sudėtine regionų plėtros politikos dalimi;
- efektyviai koordinuoti savivaldybių, apskričių ir valstybės švietimo politikas;
- išplėsti bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų savarankiškumą;
- suderinti aukštųjų mokyklų autonomiją su efektyviu šių mokyklų valdymu;
- užtikrinti bendrojo lavinimo, specialiojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo politikų sąveiką.

Per 2003 metus Seimas, Vyriausybė, Švietimo ir mokslo ministerija, apskritys, savivaldybės kartu su socialiniais partneriais ir mokyklomis patikslina ir suderina nacionalinės, regioninės bei vietinės švietimo politikos praktinio įgyvendinimo modelius. Jie pagrindžiami aiškiai apibrėžtomis atskirų institucijų funkcijomis, galiomis ir atsakomybe. Apskrities funkcijos ir atsakomybė švietimo srityje tampa deleguotos ne tik Vyriausybės, bet ir savivaldybių.

Įveikiami valdymo prieštaravimai ir funkcijų dubliavimas. Konkreti institucijų atsakomybė tiesiogiai susiejama su galia dispo-

nuoti finansais ir kitais ištekliais. Nelieta švietimo sričių ir problemų, už kurias niekas neprisiima atsakomybės.

Einama valdymo **didensio decentralizavimo linkme**. Švietimo ir mokslo ministerija atsisako nacionaliniam lygmeniui nebūdingų funkcijų, pavaldžių mokyklų ir neformaliojo ugdymo įstaigų. Jos perduodamos apskritims ir savivaldybėms. Tačiau sustiprinama ministerijos atsakomybė už:

- vadovavimą švietimo srities tobulinimui;
- bendrojo lavinimo, profesinio rengimo ir studijų reikalavimų nustatymą ir švietimo kokybės užtikrinimą;
- švietimo prieinamumo ir socialinio teisingumo užtikrinimą;
- švietimo darbo kokybės vertinimą ir visuomenės informavimą apie tai.

Tobulinami ir sustiprinami mokyklų, savivaldybių, apskričių ir ministerijos administraciniai gebėjimai, būtini savarankiškai švietimo politikai įgyvendinti.

2003–2004 metais išskirtinis dėmesys skiriamas mokyklų vadovų profesinės kvalifikacijos tobulinimui, naujų administracinių gebėjimų suteikimui ir stiprinimui. Tam parengiamos ir įgyvendinamos nacionalinės ir vietinės programos.

Per 2003–2004 metus **pertvarkoma švietimo sistemos priežiūros sistema**. Atsisakoma dabartinės Švietimo ir mokslo ministerijos, apskričių ir savivaldybių inspekcijos, kontroliuojančios esamą švietimo padėtį. Inspekciją iš dalies pakeičia mokyklų ir atskirų švietimo grandžių išorinio audito organizavimas, švietimo informacijos analizės ir švietimo teikėjų konsultavimas bei paramos jiems sistema, kurios pagrindinis tikslas – skatinti švietimo plėtrą ir kokybės tobulinimą. Nauja sistema pradeda veikti pagal griežtai ir detalai reglamentuotas, švietimo bendruomenei išsamiai išaiškintas taisykles.

Per 2003–2004 metus **savivaldybėms ir apskritims perduodama didelė dalis atsakomybės ne tik už bendrąjį lavinimą, bet ir už profesinį mokymą, specialųjį ugdymą, tęstinį suaugusiųjų mokymąsi**. Jų pareiga – užtikrinti, kad specialusis ugdymas, profesinis rengimas ir suaugusiųjų mokymas atitiktų vietos žmonių socialinius, kultūrinius ir ūkinius poreikius. Profesinis mokymas ir suaugusiųjų švietimas tampa sudėtine tiek regionų plėtros planų, tiek ir Nacionalinio plėtros plano dalimi.

Per 2003–2005 metus esmingai **sustiprinamas kolegijų ir universitetų savarankiškumas, modernizuojamas jų valdymas, užtikrinama efektyvi šių mokyklų ir visuomenės sąveika**. Padidinama aukštųjų mokyklų atsakomybė už efektyvų intelektualinių ir materialinių išteklių naudojimą. Sykiu atsisakoma smulkmeniško valstybinio universitetų veiklos reglamentavimo, griežtų komandinei ekonomikai būdingų „valstybės užsakymų“, kiek ir kurių specialistų universitetuose rengti. Valstybės keliamų tikslų įgyvendinimui pasitelkiamos finansinio skatinimo ir informavimo priemonės. Daugiau teisių ir atsakomybės suteikiama universitetų ir kolegijų taryboms. Joms patikima tvirtinti aukštųjų mokyklų biudžetus ir finansines ataskaitas. Esmingai padidinama universitetų vadovų atskaitomybė visuomenei. Įteisinamas vienas galimų valstybinių universitetų vadovybės formavimo modelių: arba išrinkto rektoriaus kandidatūrą tvirtina universiteto taryba (kitas variantas – Vyriausybė, Respublikos Prezidentas), arba Vyriausybė skiria universiteto kanclerį, atsakingą už universiteto finansinę ir išteklių naudojimo politiką. Aukštosioms mokykloms pasiūloma perimti kai kurias nacionalinės bei regioninės švietimo politikos įgyvendinimo funkcijas: tęstinio nuotolinio mokymosi sistemos kūrimą ir kitas. Kartu aukštosioms mokykloms deleguojama kur kas didesnė konkrečios atsakomybės dalis už kultūrinę, socialinę ir ūkinę regionų bei šalies plėtrą.

Per 2003–2005 metus **sustiprinamas bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų savarankiškumas**, padidinama konkrečiai šių mokyklų atsakomybė tiek už vaikų bei jaunuolių ugdymo ir mokymo rezultatus, tiek už bendrąją kultūrinę ir socialinę aplinką. Iki 2004 metų visos bendrojo lavinimo mokyklos tampa finansškai savarankiškos, išplečiamas profesinių mokyklų ūkinis savarankiškumas. Mokyklų vadovams sudaromos galimybės savarankiškiau naudoti išteklius siekiant suteikti mokiniams kokybišką išsilavinimą. Kartu užtikrinamas glaudesnis šių mokyklų tarpusavio bendradarbiavimas, skatinami savarankiški bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų susitarimai dėl švietimo programų ir modulių derinimo, dėl mokinių ugdymo ir profesinio mokymo perspektyvų.

Tiek Švietimo ir mokslo ministerijoje, tiek savivaldybėse bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų administravimas sujungia-

mas arba nuosekliai derinamas. Užtikrinama glaudi prie ministerijos veikiančių Bendrojo ugdymo ir Profesinio rengimo tarybų sąveika. Neatmestina ir šių tarybų sujungimo galimybė.

B. Padedami informaciniai pagrindai švietimo kokybės valdymo sistemai, politiniai sprendimai imami grįsti patikima ir išsamia informacija bei analize. Visose švietimo grandyse įdiegiama nauja įšivertinimo ir vertinimo kultūra.

Per 2003–2005 metus suformuojama išsami ir vieninga **švietimo informacinė sistema**, apimanti savalaikį duomenų surinkimą, duomenų bazių sukūrimą ir jų prieinamumo užtikrinimą visiems informacijos vartotojams.

Tuo pat metu sukuriama nacionalinė švietimo **monitoringo sistema**, leidžianti visuose švietimo lygmenyse priimti išsamia informacija pagrįstus sprendimus. Įdiegiami europinius rodiklius atitinkantys švietimo rodikliai.

Kartu suformuojama patikima **mokyklų bei kitų švietimo institucijų vidinio ir išorinio audito sistema**, skatinanti mokyklų veiklos tobulinimą ir geresnę ugdymo, mokymo bei studijų kokybę, užtikrinanti geresnį švietimo politikos formavimą ir įgyvendinimą. Kaip minėta, ši sistema daugeliu atvejų pakeičia esamos padėties kontrole pagrįstą mokyklų inspektavimo sistemą.

Politiniai ir administraciniai sprendimai imami nuosekliai grįsti švietimo monitoringo ir audito duomenimis, išsamia informacija ir jos analize. Jie priimami renkant iš kelių suprojektuotų ir įvertintų alternatyvų.

Sukuriama profesinio rengimo **programų akreditavimo sistema**, tobulinamas studijų programų akreditavimas. Nuosekliau pereinama prie tarptautinio studijų programų akreditavimo.

C. Visuose švietimo lygmenyse įdiegiamas strateginis planavimas, nustatomi aiškūs strateginių sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo mechanizmai.

Per 2003–2005 metus pereinama prie nuoseklios strateginio planavimo praktikos tiek nacionaliniame, tiek regioniniame, tiek vietos, tiek mokyklos lygmenyse.

Švietimo valdymas imamas grįsti strateginiuose dokumentuose apibrėžtais, bendru politiniu sutarimu įteisintais aiškiais ir pa-

stoviais tikslais. Jis grindžiamas patikima statistine informacija, europiniais švietimo rodikliais, politikos analize bei tiksliai apskaičiuotais ištekliais. **Orientuojamasi ne į idealią, bet į praktinę švietimo viziją, ne į procesus ir priemones, bet į konkretų rezultatą.**

Nacionalinės, regioninės, vietos bei mokyklų plėtros strategijos detalizuojamos konkrečiomis, finansiškai pagrįstomis programomis. Kartu pereinama prie programinio švietimo finansavimo.

Pažanga, daroma švietimo tikslų siekiant, įgyvendinant strateginius planus ir programas, nuolat vertinama. Atsižvelgus į vertinimus, reikalui esant koreguojamos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo priemonės.

D. Švietimo sistema tampa visuomenės veikiamą ir jai atskaitingą.

Per 2003–2006 metus išplėtojama visuomenės informavimo apie švietimo srities politinius ir administracinius sprendimus bei jos dalyvavimo šiuos sprendimus priimant sistema.

Švietimo ir mokslo ministerija, savivaldybės ir mokyklos periodiškai pradeda skelbti visuomenei išsamią ir patikimą informaciją apie švietimą: kasmet Seimui ir visuomenei pristatomas nacionalinis pranešimas apie Lietuvos švietimo būklę, vietos bendruomenėms pristatomi savivaldybių pranešimai ir mokyklų ataskaitos. Metinės mokyklų ataskaitos skelbiamos vietos laikraščiuose. Pranešimai ir ataskaitos viešai svarstomos ir apibendrinamos.

Švietimo informacinė sistema, monitoringo, išorinių auditų, akreditavimo duomenys tampa prieinami visiems piliečiams.

Visuose lygmenyse skatinamas ir užtikrinamas piliečių nuomonių reiškimas ir dalyvavimas priimant švietimo srities sprendimus: išplečiama Lietuvos švietimo tarybos, apskričių ir savivaldybių švietimo tarybų, mokyklų tarybų įtaka. Atnaujinama šių tarybų sudėtis, į jas įtraukiant daugiau nuo valdžios nepriklausomų verslo, kultūros ir mokslo žmonių. Esmingai sustiprinamas socialinių partnerių dalyvavimas aukštųjų ir profesinių mokyklų valdyme.

Nustatoma, kokius švietimo plėtotės klausimus su visuomene aptarti yra privalu. Švietimo ir mokslo ministerija, savivaldybės, aukštosios mokyklos nuolat inicijuoja svarbiausių švietimo klausimų svarstymą žiniasklaidoje, interneto svetainėse.

Iki 2006 metų realiai pasiekama, kad ne tik valstybė, bet ir visos suinteresuotos piliečių grupės konstruktyviai dalyvautų nustatant švietimo plėtotės tikslus ir uždavinius, apibrėžiant švietimui keliamus reikalavimus bei prižiūrint, kaip šių reikalavimų laikomasi.

E. Švietimas tampa visuomenės vertinamas.

Per 2003–2012 metus, naudojantis esamais informacijos šaltiniais, visuomenei padedama geriau suvokti švietimo vertę, jo svarbą asmeninei ir bendrai gerovei. Sustiprinamas žmonių tikėjimas, kad švietimas gali pakeisti jų ir jų vaikų gyvenimą. Kartu padedama žmonėms suprasti švietimą kaip didelę tautos ir krašto kultūros vertybę. Pasiekama, kad Lietuva taptų švietimą vertinančia visuomene. Tokioje visuomenėje švietimo sistema veikia efektyviau ir pasiekia geresnių rezultatų.

2. EFEKTYVUS FINANSAVIMAS IR IŠTEKLIŲ NAUDOJIMAS

Valstybė, pagrįstai laukdama iš švietimo sistemos didesnio efektyvumo, turi užtikrinti ir nepertraukiamą, nuolat augantį švietimo finansavimą. Kita vertus, akivaizdu, kad investicijos į švietimą neaugs labai sparčiai. Lietuvos švietimo ištekliai yra ir dar ilgai bus riboti. Todėl labai svarbu pasiekti, kad jie būtų efektyviai naudojami.

Finansavimas ir išteklių naudojimas turi būti tiesiogiai susieti su ilgalaikiais švietimo ir jo plėtotės tikslais, turi tarnauti šių tikslų įgyvendinimui. Tam būtina glaudė sąveika tarp Švietimo ir mokslo ministerijos įgyvendinamų ilgalaikių planų ir Finansų ministerijos politikos.

Rinkos ūkis, kuriame šiandien veikia švietimo sistema, diktuoja savo sąlygas. Jis nustato energetikos ir kitų švietimo išteklių kainas. Jis įtakoja ir išsilavinimo vertę: skirtingai nei planinio ūkio sąlygomis, dabartiniame Lietuvos ūkyje vis akivaizdesnis tampa tiesioginis ryšys tarp išsilavinimo ir darbo užmokesčio.

Taigi, kad būtų efektyvi, švietimo sistema turi prisitaikyti prie pakitusių ūkinių sąlygų ir gebėti jomis pasinaudoti siekdama

savo tikslų. Ištekliai naudotini taip, kad švietimo plėtra užtikrintų švietimo socialinį teisingumą, prieinamumą bei kokybę ir kartu atitiktų fiskalinę šalies tikrovę.

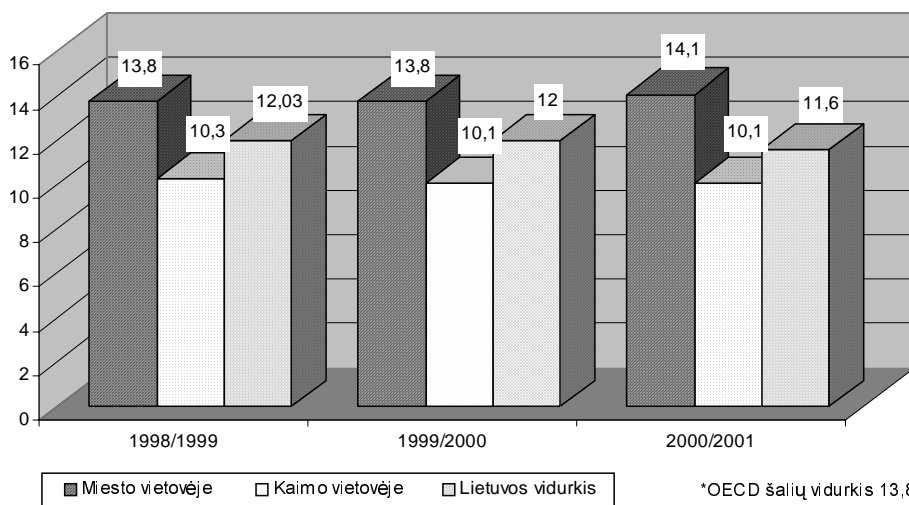
Išteklių naudojimas ir finansavimas privalo būti sujungti su politikos formavimu, įgyvendinimu ir švietimo valdymu. Politiniai ir administraciniai sprendimai grįštini realiais ir tiksliai apskaičiuotais ištekliais. Įdiegtas strateginis planavimas ir programinis finansavimas turi užtikrinti, kad išteklių naudojimas atitiktų švietimo sistemos ir jos plėtotės tikslus.

Išteklių naudojimo efektyvumą būtina nuosekliai ir patikimai matuoti. Įdiegta monitoringo sistema turi sudaryti galimybes efektyvumą matuoti sunaudotų išteklių ir pasiektų rezultatų santykiu. Efektyvumo matavimo ir kontrolės sistema turi tapti neatskiriama švietimo monitoringo ir audito sistemų dalimi.

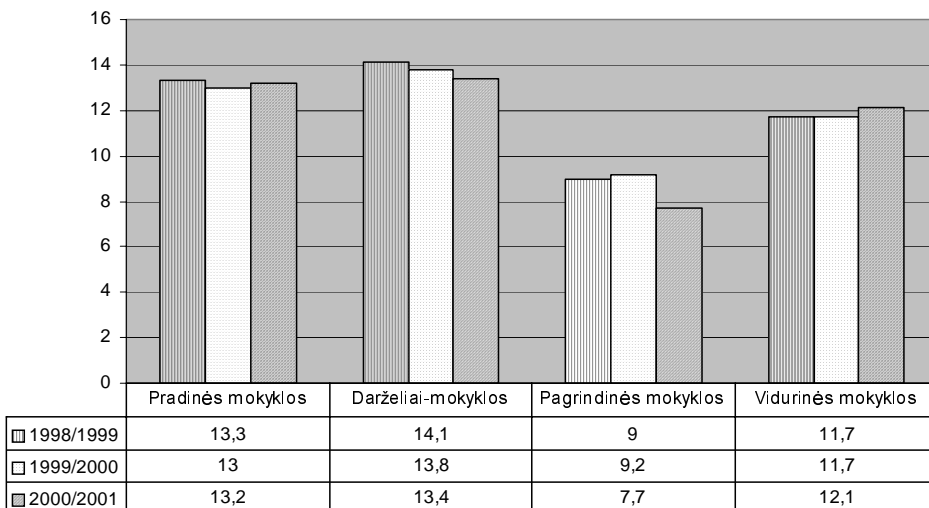
Net ir šiuo metu turimi bendri Lietuvos švietimo sistemos rodikliai leidžia teigti, kad švietimui skiriami ištekliai naudojami neefektyviai. Šalies demografinės tendencijos, sparčiai mažėjančias vaikų gimstamumas, esamą švietimo sistemą darys dar neefektyvesnę.

Nr. 66

Darželių-mokyklų, pradinųjų, pagrindinių ir vidurinių mokyklų mokinių skaičius, tenkantis vienam mokytojui

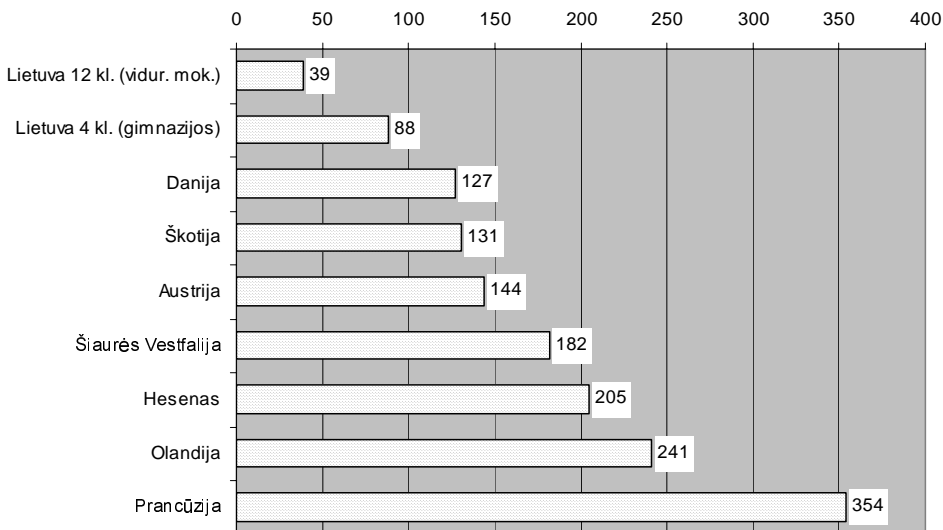

Nr. 67
Mokinių skaičius, tenkantis vienam mokytojui

Šaltinis: „Švietimas 2000“

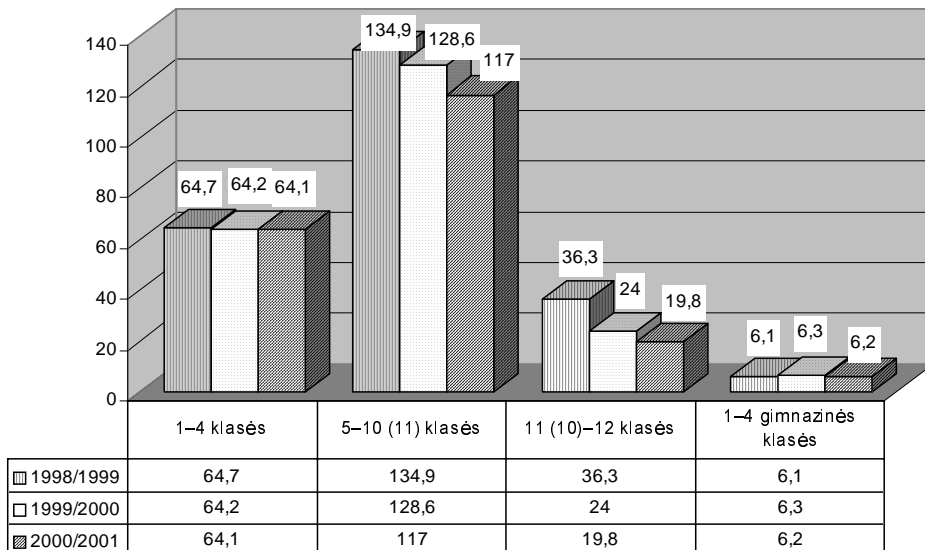
Nr. 68
Vidutinis mokinių skaičius visose vienos bendrojo lavinimo mokyklos baigiamosiose klasėse

Šaltinis: Švietimo ir mokslo ministerija

Nr. 69

Tuščiai finansuojamų mokymosi vietų skaičius (tūkst. vietų)
 (1999/2000 m.m. tuščioms vietoms finansuoti išleista 360 mln. Lt,
 o 2000/2001 m.m. nedidinant finansavimo ir nenaudojant papildomų patalpų
 būtų buvę galima mokyti 207 tūkst. mokinių daugiau)

Šaltinis: „Švietimas 2000“

Šiandien būtina sukurti efektyvią, skaidrią ir teisingą švietimo finansavimo ir išteklių naudojimo sistemą, pagrįstą išlaidų ir išteklių pusiausvyrą, aiškiais prioritetais ir apibrėžtais valstybės bei savivaldybių įsipareigojimais kiekvieno mokinio atžvilgiu. Tokia sistema, išplėsdama švietimo prieinamumą, sudarydama sąlygas Lietuvos gyventojams mokytis visą gyvenimą, turi padidinti mokinių ir studentų skaičių. Tiesiogiai susiedama naudojamus išteklius su švietimo rezultatais, ji turi skatinti nuolatinį švietimo kokybės tobulinimą.

Taigi reikia įvykdyti švietimo finansavimo ir išteklių naudojimo reformą, kuri padėtų švietimo sistemai prisitaikyti prie laisvos rinkos ir užtikrintų geresnį švietimo prieinamumą bei kokybę.

To siekiant:

- A. Įtvirtinamas realus finansinis mokyklų savarankiškumas ir skaidri finansinė atskaitomybė, mokykloms suteikiama galimybė lanksčiau naudoti finansus ir kitus išteklius.**

Iki 2004 metų visos bendrojo lavinimo **mokyklos tampa finansiskai savarankiškos**. Išplečiamas profesinių ir aukštųjų mokyklų ūkinis savarankiškumas. Dalis mokyklų, visų pirma – profesinių, eksperimento tvarka gali pereiti iš biudžetinių į viešųjų įstaigų statusą.

Visos Lietuvos mokyklos tampa tikromis joms skirtų ir įsigytų lėšų bei kitų išteklių savininkės. Jos suinteresuotos turimus išteklius naudoti taupiai ir efektyviai, siekdamos mokiniams suteikti kuo kokybiškesnę švietimą. Mokyklos turi savo finansinius fondus, sudarytus iš rėmėjų ir bendruomenės sukauptų lėšų.

Mokyklų tarybos tvirtina metinius mokyklų biudžetus ir priima metines biudžeto įvykdymo ataskaitas. Mokyklos biudžeto sudarymas, tvirtinimas ir įgyvendinimas tampa sudėtine mokinių bendrojo ugdymo – pilietinio ir ekonominio – dalimi. Mokyklų tarybos, atskirais atvejais – ir mokyklų steigėjai, periodiškai užsako finansinius mokyklų veiklos auditus. Finansinės mokyklų ataskaitos ir audito išvados pristatomos mokyklų bendruomenėms ir skelbiamos visuomenei.

- B. Pereinama prie programinio švietimo finansavimo, švietimo lėšas apskaitant ir skiriant pagal patvirtintus prioritetus ir vieningą metodiką tiek vietos, tiek regiono, tiek nacionaliniu lygmeniu.**

Iki 2005 metų pasiekama, kad visos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų švietimui skiriamos lėšos būtų teikiamos tik programiniu principu. Tokiu principu remiantis finansuojamos mokyklos ir savivaldybės bei regioniniai ir nacionaliniai švietimo plėtros projektai.

Ne tik aukštosios, bet ir profesinės bei bendrojo lavinimo mokyklos iš biudžeto imamos finansuoti pagal **ilgalaikes (trejų metų) sutartis**. Šiose sutartyse mokyklų finansavimas susiejamas su jų plėtros planais ir kokybės vertinimo rezultatais. Mokyklos finansiskai skatinamos siekti geresnių darbo rezultatų.

Visos švietimo programos finansuojamos pagal aiškiai apibrėžtus vieningus kriterijus, dalis jų – skaidrių konkursų būdu. Valstybei finansuojant aukštojo mokslo programas atsižvelgiama į skirtingų studijų programų kaštų skirtumus, studentų skaičių ir jo kaitą, skirtingą mokyklų paskirtį bei mokyklų galimybes gauti nevalstybinių pajamų iš studentų, partnerių bei rėmėjų.

Programinis švietimo finansavimas sukuria konkurencingą aplinką, palankią kokybiškoms privačioms mokykloms kurtis ir veikti.

Nacionalinės, regioninės ir vietos programos sudaromos įvairiems laikotarpiams ir įvairioms švietimo sritims. Tačiau jos turi atitikti nacionalinę Lietuvos švietimo plėtotos strategiją ir būti suderintos tarpusavyje.

Švietimo finansavimo programos grindžiamos realiomis lėšomis, vieninga lėšų apskaitos metodika ir patvirtintais švietimo plėtros prioritetais. Programos tiesiogiai susiejamos su strateginiais švietimo plėtros planais ir orientuojamos į konkrečių tikslų ir uždavinių įgyvendinimą.

Programos visų pirma turi užtikrinti valstybės prisiimtų įsipareigojimų piliečiams įgyvendinimą: privalomo pagrindinio ir visuotinio vidurinio išsilavinimo, profesinės kvalifikacijos suteikimą, visuotinių studijų prieinamumą.

Per 2003 metus parengiama ilgalaikė **nacionalinė investicijų į švietimą programa**, apimanti švietimo modernizavimo, mokyklų ir bendrabučių pastatų atnaujinimo, mokyklų kompiuterizavimo, technologinio aprūpinimo sritis. Ši **programa pagrindžiama tiek valstybės ir savivaldybių, tiek būsimomis Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis**. Programa nuolat peržiūrima ir atnaujinama. **Investavimas į švietimą tampa nebe atsitiktinis, bet pastovus, ilgalaikis ir planingas**.

Per 2003–2004 metus parengiamos ir pradedamos įgyvendinti: **nacionalinė studentų finansavimo (studijų kreditavimo) programa, nacionalinė technologinių gimnazijų kūrimo ir gimnazijų technologizavimo programa, nacionalinė ir regioninės priešmokyklinio ugdymo įdiegimo programos, nacionalinė ir regioninė**

nės suaugusiųjų tęstinio mokymosi plėtros programos, nacionalinė jaunųjų mokslininkų skatinimo programa.

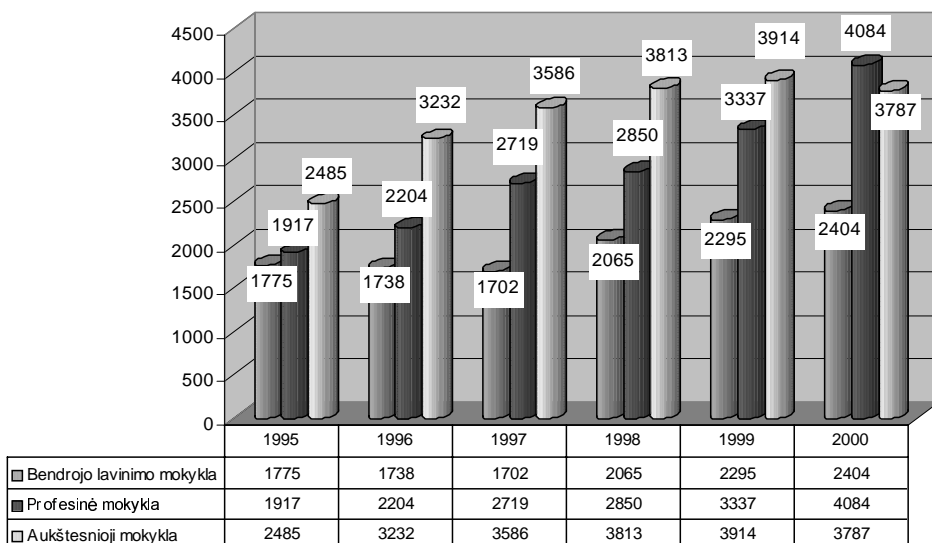
Per 2005–2010 metus pasiekama, kad valstybės ir savivaldybių iš dalies remiamos suaugusiųjų tęstinio mokymosi programos tampa visuotinės – visiems norintiems prieinamos.

Nuo 2003 metų Švietimo ir mokslo ministerija, apskritys ir savivaldybės pradeda inicijuoti ir iš dalies remti edukacines radijo, televizijos, bibliotekų, muziejų ir kitų kultūros institucijų programas. Pradedamos kryptingai inicijuoti ir remti kitos neformalaus ir informalaus švietimo programos.

C. Nuostata „pinigai paskui mokinį“ įgyvendinama visose švietimo grandyse.

Siekiant tiksliau apskaityti švietimo lėšas ir teisingiau bei efektyviau jas paskirstyti, nuo 2004 metų nuostata „pinigai paskui mokinį“ iš dalies įgyvendinama ne tik formalaus bendrojo ugdymo, bet ir visose kitose ugdymo, mokymo bei studijų srityse.

Nr. 70
Lėšos vienam mokiniui

Šaltinis: „Švietimas 2000“

Analizuojama ir tobulinama šiuo metu įvesta „mokinio krepšeliu“ pagrįsta bendrojo ugdymo finansavimo tvarka. Lėšos specialiesiems mokinių poreikiams tenkinti pradedamos skaičiuoti atsižvelgiant į kiekvieno mokinio asmeninius specialiuosius poreikius, jos skiriamos mokiniui nepriklausomai nuo to, bendrojo lavinimo ar specialiojoje mokykloje jis ugdomas. Nuostata „pinigai paskui mokinį“ remiantis, pradedamas iš dalies finansuoti ikimokyklinis bei kitas neformalusis vaikų ugdymas, profesinis mokymas, aukštasis mokslas, specialusis ugdymas ir suaugusiųjų švietimas. Šitaip šios švietimo sritys tampa prieinamos didesniai vaikų ir suaugusiųjų skaičiui. Ikimokyklinis ir papildomas ugdymas imamas nuosekliau teikti socialiai pažeistiems vaikams.

Nuostata „pinigai paskui mokinį“ pradedama iš dalies taikyti ir savivaldybėms apskaitant mokymosi aplinkos lėšas.

D. Įdiegiama mokyklų finansavimo iš kelių šaltinių praktika.

Iki 2004 metų visuotinai įtvirtinama mokyklų finansavimo iš kelių šaltinių tvarka.

Visos bendrojo lavinimo mokyklos lėšas ugdymui (mokytojų atlyginimams, vadovėliams ir kt.) gauna iš valstybės „mokinio krepšelių“ forma, lėšas mokymo aplinkai (pastatų išlaikymui ir kt.) – iš savivaldybių. Mokyklos taip pat gauna tikslinių programų lėšas pastatams atnaujinti, kompiuteriams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti. Jos gali gauti lėšų iš tėvų, rėmėjų bei įvairių švietimo projektų. Dalį lėšų mokyklos užsidirba teikdamos papildomas švietimo ir kultūrinės paslaugas vaikams bei suaugusiesiems.

Profesinės mokyklos finansuojamos iš valstybės, savivaldybių biudžetų, verslo, kitų rėmėjų ir suaugusių mokinių asmeninių lėšų. Aukštosios mokyklos išsilaiko iš valstybės biudžeto, verslo, kitų rėmėjų (alumnų sambūrių) ir studentų lėšų. Valstybės skatinamas ir remiamas aukštųjų mokyklų ir verslo bendradarbiavimas. Profesinės ir aukštosios mokyklos gauna tikslines valstybės investicijų lėšas pastatams ir techninei bazei atnaujinti.

E. Patobulinama gyventojų pajamų ir juridinių asmenų pelno mokesčių tvarka taip, kad šie mokesčiai skatintų piliečių ir įmonių investicijas į švietimą ir sudarytų finansines galimybes mokytis visą gyvenimą.

Per 2003–2004 metus patobulinama gyventojų pajamų mokes-

čio apskaitos tvarka: tėvai finansiškai skatinami investuoti į savo vaikų išsilavinimą, suaugusieji skatinami investuoti į savo mokymąsi.

Patobulinama įmonių pelno mokesčio tvarka: darbdaviai skatinami investuoti į savo darbuotojų mokymąsi.

Visa šalies mokesčių politika skatina privatų sektorių teikti paramą mokykloms, mokiniams ir studentams.

Iki 2008 metų išplėtojamos įvairios privačių investicijų į švietimą skatinimo formos. Jos derinamos su valstybės ir savivaldybių inicijuojamomis ir remiamomis suaugusiųjų tęstinio mokymosi programomis. Tokiu būdu iki 2010 metų padedami finansiniai pagrindai mokymosi visą gyvenimą sistemai veikti.

F. Užtikrinamas efektyvus pastatų, komunalinių paslaugų ir mokymo priemonių naudojimas.

Mokyklų pastatų atnaujinimas ir pritaikymas imamas planuoti atsižvelgiant į demografines tendencijas ir ilgalaikę švietimo bei visuomenės raidos perspektyvą. Iki 2004 metų parengiami ilgalaikiai (dešimties metų) savivaldybių ir apskričių mokyklų pastatų atnaujinimo ir efektyvaus pritaikymo planai. Jų pagrindu sudaromas **nacionalinis mokyklų atnaujinimo planas**. Jis remiasi 2003–2005 metais su Pasaulio banko pagalba įgyvendinamu mokyklų renovavimo projektu, jį esmingai papildo ir pratęsia. Nacionalinis mokyklų atnaujinimo planas ir jo įgyvendinimas nuosekliai derinamas su mokyklų tinklo ir švietimo struktūros pertvarka.

Iki 2012 metų atnaujinama 80 nuošimčių Lietuvos mokyklų. Sutvarkomas jų apšildymas: imami daug efektyviau naudoti energijos išteklių ir kitos komunalinės paslaugos. Pagerinama mokymosi aplinka: ji atitinka higieninius reikalavimus ir švietimo metodikas. Pertvarkytos mokyklų erdvės sudaro palankias sąlygas savarankiškam mokymuisi ir studijoms.

Visi mokyklų pastatai imami naudoti racionaliai. Iki 2008 metų pasiekiami, kad visose bendrojo lavinimo mokyklose mokiniai mokytųsi tik viena pamaina. Per 2003–2008 metus mokyklų pastatai pritaikomi neformaliai papildomam mokinių ir studentų ugdymuisi bei suaugusiųjų mokymuisi. Tęstiniam suaugusiųjų švietimui atveriamos mokyklų bibliotekos ir kompiute-

rių klasės. Vietos bendruomenių poreikiams tampa prieinamos mokyklų sporto salės ir aikštynai, kitos mokyklų erdvės.

Iki 2012 metų atnaujinami, pagal poreikius išplečiami aukštųjų, profesinių ir specialiųjų bendrojo lavinimo mokyklų bendrabučiai. Per dešimtmetį įgyvendinama universitetų ir kolegijų **bendrabučių renovavimo** programa. Vilniuje ir Kaune pastatomi šiuolaikiniai studentų miesteliai, sudarantys sąlygas gyventi kartu ir keistis patirtimi skirtingų universitetų, Lietuvos ir užsienio studentams.

Per dešimtmetį įgyvendinama aukštųjų mokyklų (universitetų ir kolegijų) **laboratorijų ir auditorijų įrangos modernizavimo programa**.

Iki 2006 metų išplėtojama **mokinių vežiojimo sistema**. Pasiekama, kad mokinius aptarnaujančių mokyklų ir savivaldybių autobusų būtų pakankamai, kad transportas švietimo reikmėms būtų naudojamas racionaliai ir efektyviai.

Tobulinama ir nuosekliau prie rinkos sąlygų priderinama švietimo aprūpinimo sistema. Iki 2004 metų **pertvarkoma vadovėlių politika**: lėšos vadovėliams įsigyti skiriamos tiesiogiai mokykloms. Mokyklos perkasi vadovėlius pagal savo poreikius. Įsigydamos ir naudodamos vadovėlius, jos gali kooperuotis tarpusavyje arba remtis savivaldybių organizacine pagalba. Švietimo ir mokslo ministerijai lieka tik mokykloms rekomenduojamų vadovėlių aprobavimas ir patikimos informacijos apie vadovėlius teikimas mokykloms ir visuomenei. Ministerija gali konkursų būdu inicijuoti naujų trūkstamų vadovėlių kūrimą ir leidybą.

Padaroma lankstesnė mokyklų aprūpinimo kompiuteriais bei programine įranga tvarka. Toks aprūpinimas, kartu su tam skirtomis lėšomis, vis labiau patikimas steigėjams ir mokykloms.

Užtikrinami skaidrūs švietimo aprūpinimo vadovėliais, kompiuteriais ir kitomis priemonėmis bei paslaugomis konkursai.

G. Užtikrinamas efektyvus darbo išteklių naudojimas.

Patobulinama darbo užmokesčio tvarka. Nuo 2005 metų įvedama **mišri – etatinė ir valandinė – mokytojų darbo užmokesčio sistema**. Pasiekama, kad atlygis už mokytojo darbą labiau atitiktų jo darbo apimtį.

Nuo 2005 metų pagrindinei bendrojo lavinimo mokyklai nuo-

sekliai pradedami rengti kelių dalykų mokytojai. Būsiami mokytojai rengiami kaip savarankiško mokymosi organizatoriai. Iki 2010 metų pasiekiamas mokytojų ir mokinių santykis, artimas Europos Sąjungos šalių vidurkiui.

Iki 2006 metų pasiekiami, kad profesinis mokymas ir studijos taptų efektyvesnės ir intensyvesnės. Siauras profesinis mokymas keičiamas įvairiapusiu profesiniu ir techniniu mokymu. Atsisakoma šiuolaikinėje darbo rinkoje perspektyvų neturinčių profesinio rengimo programų. Trumpinamas profesijos mokymosi ir studijų laikas. Daugiau laiko skiriama su būsimumis profesijomis susijusiai praktikai, savarankiškam mokymuisi ir studijoms.

Efektyvinant mokymą ir studijas, keliami dėstytojų ir mokytojų atlyginimai. Siekiant išsaugoti likusį intelektualinį aukštųjų mokyklų potencialą ir jį sustiprinti, per 2003–2004 metus gerokai padidinami šių mokyklų dėstytojų atlyginimai. Iki 2005 metų sukuriami atlyginimų sistema, kuri leistų dėstytojams atsisakyti papildomo uždarbio už mokyklos sienų bei skatintų absolventus siekti dėstytojo ir mokslininko profesijos. Palaipsniui didinamas profesinių ir bendrojo lavinimo mokyklų mokytojų darbo užmokestis.

3. LANKSTI IR ATVIRA STRUKTŪRA

Per dešimtmetį išplėtojama lanksti ir atvira švietimo struktūra, pagrįsta švietimo programų įvairove ir mokyklų tarpusavio jungtimis. Švietimo struktūrą reikia pertvarkyti, kad:

- būtų išplėstos mokymosi pasirinkimo galimybės;
- padidėtų mokinių ir studentų mobilumas;
- padidėtų švietimo prieinamumas įvairių gebėjimų bei poreikių vaikams ir suaugusiesiems;
- pagerėtų švietimo kokybė;
- švietimo sistema taptų efektyvesnė ir darnesnė.

Lanksti ir atvira švietimo struktūra turi **sujungti ir suderinti bendrąjį ugdymą, profesinį mokymą ir studijas, formalias, neformalias ir informalias mokymosi formas į vientisą visaapimančio švietimo erdvę.** Formalus, neformalus ir informalus švietimas tokioje erdvėje darniai papildo vienas kitą. Lanksti ir atvira struktūra turi sudaryti lygias sąlygas visiems įvairių gebėjimų ir poreikių turintiems krašto gyventojams mokytis visą gyvenimą.

To siekiant:

- A. Pabaigiama formuoti lanksti bendrojo ugdymo struktūra, suartinamos bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų sistemos, padidinamas mokinių ir studentų mobilumas.**

Per 2003–2005 metus nuosekliai pereinama prie **struktūros, grindžiamos programų principu**: mokyklose įgyvendinamos įvairios bendrojo ugdymo ir profesinio mokymo programos ir jų moduliai.

Įtvirtinamos keturios vyraujančios bendrojo ugdymo programos: priešmokyklinė (vienų metų), pradinė (ketverių metų), pagrindinė (šešerių metų), vidurinė arba brandos (dvejų metų). Jos įgyvendinamos pradinėse, pagrindinėse, vidurinėse mokyklose ir gimnazijose. Mokyklų pavadinimai tampa sąlyginiai, nes jose, steigėjui leidus, gali būti įgyvendinamos įvairios programos ir jų moduliai, skirti ne tik vaikams ir jaunimui, bet ir suaugusiesiems. Pavyzdžiui, gali veikti kaimo pradinė mokykla, teikianti informacines, konsultacines paslaugas bei švietimo programas suaugusiesiems.

Ikimokyklinio ugdymo struktūra tampa kur kas įvairesnė. Ikimokyklinio ugdymo programos imamos įgyvendinti ne tik tradiciniuose savivaldybių vaikų darželiuose, bet ir privačiuose „motinos mokyklėlėse“, privačiuose „šeimos darželiuose“ ar privačiai dirbančio pedagogo namuose. Ikimokyklinis vaikų ugdymas pradamas nuosekliai derinti su įvairiomis jų tėvų švietimo formomis: konsultavimu, psichologijos ir pedagogikos pamokomis, neformaliomis „tėvų mokyklomis“.

Priešmokyklinio ugdymo struktūra sukuriama per 2003–2005 metus. Šio ugdymo programos įgyvendinamos tiek pradinėse mokyklose, tiek savivaldybių vaikų darželiuose, tiek teikiant įvairių formų privačias paslaugas.

Pradinio ugdymo programa vis nuosekliau įgyvendinama atskirose pradinėse mokyklose.

Pagrindinio ugdymo programa sudaroma iš dvejų koncentrų: pirmoji programos dalis yra keturmetė, antroji – dvimetė. Pagrindinėse mokyklose gali būti įgyvendinama arba visa ši programa, arba pirmoji jos dalis. Vienu atveju, kartu su pradine mokykla veiks aštuonmetė (1–8 klasės), kitu atveju – dešimtmetė (1–10

klasės) pagrindinė mokykla. Aštuonmetės mokyklos natūraliau kursis miestuose greta keturmečių gimnazijų, dešimtmetės gali turėti savo privalumų kaimiškose vietovėse. Taip pat galėtų egzistuoti ir atskiros keturmetės (5–8 klasės) bei šešiametės (5–10 klasės) pagrindinės mokyklos. Antroji pagrindinio ugdymo programos dalis gali būti įgyvendinama ir gimnazijose bei profesinėse mokyklose. Tokia pagrindinio ugdymo struktūra jau po aštuntosios klasės sudarys mokiniams realią galimybę pasirinkti vieną ar kitą mokymosi kelią. Tam bus reikalingos papildomos mokyklų, savivaldybių bei Švietimo ir mokslo ministerijos pastangos, didesnė jų atsakomybė užtikrinant, kad lanksčiau, bet privalomą pagrindinio ugdymo programą baigtų visi Lietuvos vaikai. Motyvacijos stokojantys, iš tradicinių mokyklų iškritę vaikai turi patekti į išplėtotą jaunimo mokyklų tinklą. Šiose mokyklose jiems sudaromos galimybės savitais būdais baigti pagrindinio ugdymo programą arba jos dalį ir vėl sugrįžti į tradicinę mokyklą.

Profiliuota **vidurinio ugdymo arba brandos programa** tampa dar lankstesnė ir įvairesnė, teikianti mokiniams dar daugiau asmeninio pasirinkimo galimybių. Ši programa glaudžiau susiejama su jaunuolių laukiančiu darbo pasauliu. Tobulinama profiliaavimo sistema: įdiegiamos įvairios technologinio profilio kryptys, išplečiama tiek akademinio, tiek praktinio pobūdžio mokomųjų dalykų programų ir modulių pasiūla. Tokia į gyvenimo praktiką orientuotų programų ir modulių įvairovė smarkiai išplečia specialiųjų poreikių ir socialinės rizikos vaikų mokymosi galimybes. Iki 2006 metų vidurinio ugdymo arba brandos programa dar gali būti įgyvendinama vidurinėse mokyklose, gimnazijose ir profesinėse mokyklose. Vėliau vidurinio ugdymo arba brandos programa tampa įgyvendinama tik gimnazijose ir profesinėse mokyklose. **Lietuvos bendrojo lavinimo struktūra tampa trijų pakopų: ją sudaro pradinės, pagrindinės mokyklos ir gimnazijos. Visos šios pakopos gali jungtis į asocijuotus darinius, asocijuotas mokyklas.** Tačiau išsaugomas esminis principas: gimnazija privalo būti atvira ne tik asocijuotos pagrindinės mokyklos mokiniams, bet visiems joje mokytis pageidaujantiems jaunuoliams.

Per 2003–2006 metus esamų vidurinių ir profesinių mokyklų pagrindu baigiama suformuoti įvairių pakraipų **keturmečių ir dvi-**

mečių gimnazijų struktūra. Gimnazijose įgyvendinama pagrindinio ugdymo programos antroji dalis (keturmetėje gimnazijoje), vidurinio ugdymo ir profesinio mokymo programos (moduliai). Visose keturmetėse gimnazijose dvi metės vidurinio ugdymo programos yra prieinamos tiems mokiniams, kurie į gimnaziją ateina po dešimtmetės pagrindinės mokyklos. Tiek dvi metės, tiek keturmetės gimnazijose mokiniai turi galimybę pasirinkti ir metais ilgesnes programas.

Profesinio mokymo struktūra tampa dar lankstesnė ir atviresnė, profesinio mokymo programų ir modulių pasiūla – didesnė ir įvairesnė. **Profesinio mokymo moduliai ir programos nuosekliau jungiamos su bendrojo ugdymo programomis.** Sukuriami profesinio mokymo moduliai specialiųjų poreikių mokiniams, neįgijusiems pagrindinio ar vidurinio išsilavinimo. Palaipsniui pereinama prie vyraujančios praktikos, kai „grynosios“ profesinio mokymo programos teikiamos jaunuoliams, jau įgijusiems vidurinį išsilavinimą. Po 2010 metų „grynosios“ profesinės mokyklos dažniausiai priima mokyti tik bendrąjį vidurinį išsilavinimą turintį jaunimą. Savo ruožtu, gimnazijose teikiamas vidurinis išsilavinimas privalomai apima ir šiuolaikinio darbo pasaulio pažinimą.

Iki 2005 metų nutiesiami tvirtesni tiltai tarp profesinių ir aukštųjų mokyklų, suderinamos profesinio rengimo ir studijų programos. Užtikrinama, kad profesines mokyklas baigę gabūs jaunuoliai galėtų tęsti studijas kolegijose ir universitetuose.

Aukštojo mokslo struktūra plėtojama stiprinant esamas ir kuriant naujas kolegijas, sudarant sąlygas kurti privatiems universitetams ir kolegijoms, derinant programas tarp skirtingų aukštųjų mokyklų. Iki 2005 metų visos aukštesniosios mokyklos pertvarkomos į kolegijas ir profesines mokyklas. Sustiprinami kolegijų ir universitetų ryšiai, sudarant galimybes daliai kolegijų studentų įgyti bakalauro laipsnį, tęsti mokslą universitetuose. Jau 2006 metais aukštojo mokslo programų dėmė ir įdiegta egzaminų raštu praktika leidžia universitetų studentams siekiant akademinį tikslų rinktis didelę dalį kitose aukštesiose mokyklose teikiamų studijų modulių ir programų. Iki 2006 metų, išsaugant kolegijų savitumą, suderinamos jų ir universitetų teikiamos progra-

mos: nutiesiami tiltai, leidžiantys kolegijų studentams nuosekliai tęsti studijas universitetuose.

Per 2003–2010 metus Lietuvos aukštojo mokslo struktūra įtraukiama į bendrą Europos aukštojo mokslo sistemą.

Per dešimtmetį nuosekliai tiesiamos jungtys tarp bendrojo lavinimo, profesinio mokymo ir studijų programų. Iki 2012 metų pasiekiami, kad norintys ir gebantys mokiniai bendrojo lavinimo mokykloje galėtų įgyti ne tik atskirus profesinio mokymo, bet ir aukštojo mokslo modulius, kad aukštojo mokslo moduliai būtų prieinami ir profesinių mokyklų mokiniams. Kita vertus, aukštosios mokyklos ima būsiamiems studentams teikti vidurinio ugdymo programos modulius, padedančius pasirengti studijoms.

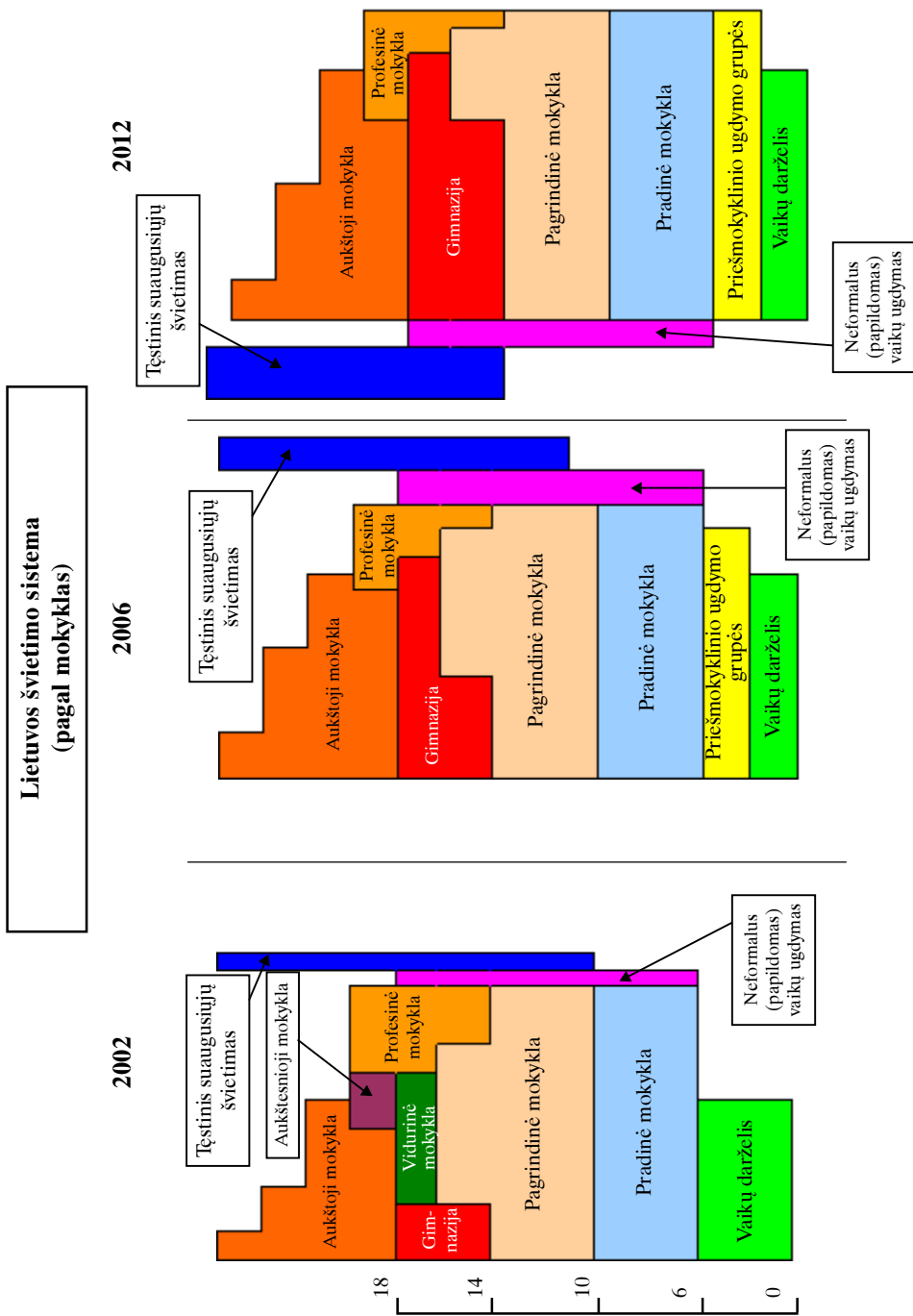
Siekiant, kad jaunimas kuo sąmoningiau ir kryptingiau pasirinktų tolesnio mokymosi ir gyvenimo kelią, per 2003–2012 metus praktiškai įgyvendinama nuostata, leidžianti dėl savo ateities neapsisprendusiems jaunuoliams vienus papildomus metus praleisti paskutinėje pagrindinės mokyklos klasėje.

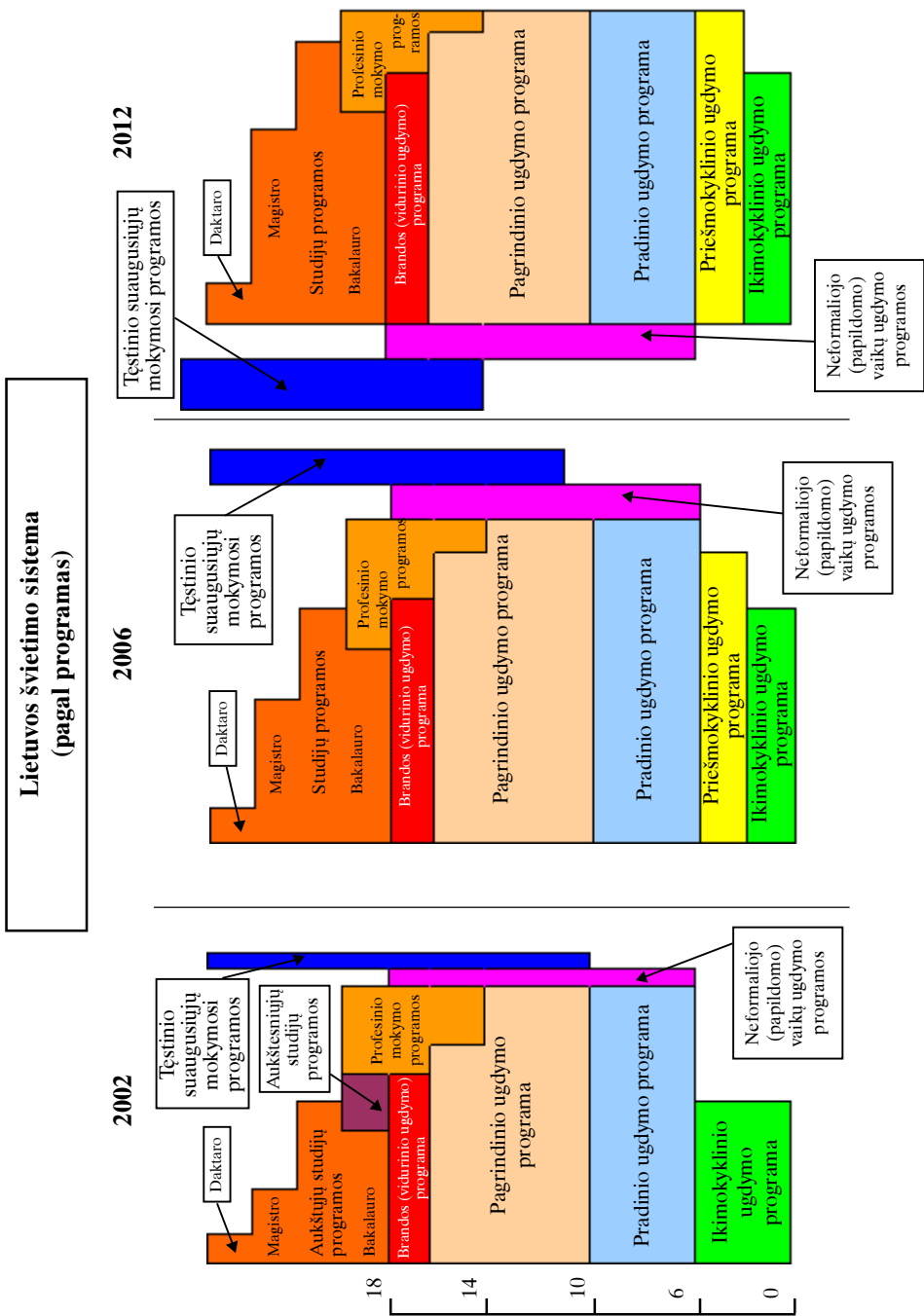
B. Sukuriama „atvirų“ bendrojo lavinimo, profesinių ir aukštųjų mokyklų, teikiančių tęstinio mokymosi paslaugas jaunimui ir suaugusiesiems, struktūra; esama „darbo rinkos mokymo“ struktūra įtraukiama į bendrą visiems atvirą švietimo struktūrą; greta suaugusiesiems atviros nuosekliojo švietimo sistemos išplėtojama ir vien suaugusiųjų tęstiniam mokymuisi skirta formaliojo ir neformaliojo švietimo struktūra.

Šalies profesinės mokyklos ir bendrojo lavinimo mokyklų dalis, visų pirma kaimiškuose regionuose, tampa prieinamos suaugusiųjų poreikiams. Pasiekiami, kad iki 2006 metų dalis pagrindinių mokyklų ir gimnazijų galėtų siūlyti suaugusiesiems bendrojo ugdymo programas, kad savo programas siūlytų suaugusiesiems visos profesinės mokyklos. Nuo 2012 metų bendrojo ugdymo brandos programos modulius ir teorinius profesinio mokymo modulius tampa įmanoma įgyti ir **nuotoliniu būdu**.

Daug plačiau suaugusiųjų poreikiams atveriamos aukštosios mokyklos. Pertvarkomos ir išplečiamos dabartinės „neakivaizdinės“ ir „vakarinės“ studijos: jos tampa įvairių formų **„atvirosiomis studijomis“**. Iki 2012 metų pasiekiami, kad tokias studijas aukštosiose mokyklose galėtų pasirinkti pusė visų studentų.

Lygia greta sparčiai plėtojamos nuotolinės studijos. **2012 me-**

tais visų aukštųjų mokyklų teikiamos nuotolinės studijos tampa prieinamos visiems jų siekiantiems Lietuvos gyventojams visose šalies vietose.

Bendradarbiaujant valstybei, savivaldybėms ir privačiam sektoriui išplėtojama vien suaugusiųjų tęstiniam mokymuisi skirta formaliojo ir neformaliojo švietimo struktūra.

C. Nutiesiami tiltai tarp formalaus, neformalaus ir informalaus švietimo; atskirose švietimo grandyse įdiegiamas modulinis mokymas, sukuriama tiek formalus, tiek neformalaus švietimo modulių akreditavimo tvarka, neformaliu bei informaliu būdu įgytų kompetencijų formalus pripažinimo sistema.

Iki 2006 metų gimnazijose, profesinėse ir aukštosiose mokyklose išplėtojamas **modulinis mokymas**. Mokyklose įtvirtinama neformaliu būdu įgytų modulių pripažinimo formalus ugdymo, mokymo ar studijų dalimi tvarka ir praktika.

Iki 2008 metų sukuriama neformaliu ir informaliu būdu sukaupytą asmens kompetencijų formalus pripažinimo sistema.

4. MODERNUS ŠVIETIMO TINKLAS

Kaip ir švietimo struktūra, esamas mokyklų ir kitų švietimo institucijų tinklas daugeliu atžvilgių dar išlieka paveldėtas iš praeities. Naujas švietimo turinys per ligšiolinį reformos laikotarpį dažnai tiesiog piltas į senas formas. Deja, šios formos šiandien jau nepajėgia užtikrinti nei švietimo sistemos efektyvumo, nei kokybės, nei socialinio teisingumo. Jos negali suteikti visuomenei ir galimybių mokytis visą gyvenimą.

Kad esamas švietimo tinklas nėra racionalus, liudija vien bendrojo lavinimo mokyklų duomenys. 2000–2001 mokslo metais šiose mokyklose buvo 207 000 tuščiai finansuojamų mokymosi vietų. Tuo pat metu 47 915 bendrojo lavinimo dieninių mokyklų mokinių mokėsi antrojoje pamainoje. Dviem pamainom priverstos dirbti 10,1 nuošimčio visų Lietuvos mokyklų: 231 mokykla dėl turimos antrosios pamainos negalėjo reikiamai organizuoti mokinių darbo, neformalaus jų ugdymo.

Tęsiant reformą, būtina per dešimtmetį išplėtoti modernų švietimo tinklą, apimantį ir sujungiantį formalųjį, neformalųjį ir in-

formalųjų švietimą teikiančias mokyklas bei kitas institucijas. Būtiną pasiekti, kad tinklas atitiktų šiuolaikinės visuomenės mokymosi poreikius bei paklausa ir realias finansines valstybės bei savivaldybių galimybes.

Tinklo formavimas itin glaudžiai siejamas su valdymo bei finansavimo reformomis ir struktūros pertvarka. Modernus tinklas turi padėti įgyvendinti bendruosius švietimo plėtotos tikslus: pagerinti mokymo ir mokymosi kokybę, padidinti prieinamumą ir socialinį teisingumą, padaryti visos švietimo sistemos veikimą efektyvesnį ir darnesnį. Jis turi užtikrinti tolygią švietimo plėtotę ir vienodą švietimo prieinamumą visuose Lietuvos regionuose.

To siekiant:

A. Parengiami detalūs savivaldybių (valsčių), apskričių ir valstybės švietimo tinklų pertvarkos planai.

Per 2003 metus, remiantis bendraisiais Švietimo ir mokslo ministerijos nustatytais kriterijais ir standartais, sudaromi detalūs savivaldybių (valsčių), apskričių ir valstybės švietimo tinklų pertvarkos planai.

Tinklo formavimo atskaitos taškas – vietos bendruomenės vaikų ir suaugusiųjų švietimo poreikiai. Kiekviena savivaldybė atsako už vietos gyventojų poreikius atitinkančio modernaus vietos švietimo tinklo plano parengimą ir jo įgyvendinimą. Savivaldybių (valsčių) ir apskričių planai rengiami savivaldybėms glaudžiai bendradarbiaujant tarpusavyje, joms sudarant dvišalius ar daugiašalius susitarimus dėl bendro regioninio švietimo tinklo formavimo. Nacionalinis švietimo tinklo pertvarkos planas rengiamas bendradarbiaujant Vyriausybei, savivaldybėms ir apskritims. Jo sudarymą ir įgyvendinimą koordinuoja Švietimo ir mokslo ministerija.

Tiek savivaldybės, tiek apskrities, tiek valstybės švietimo tinklų planai sudaromi remiantis šiomis nuostatomis:

- tinklas turi apimti visus gyventojus;
- savivaldybės (arba bendras, sutarties pagrindu parengtas, kelių savivaldybių ar apskrities) švietimo tinklas turi apimti bendrojo lavinimo ir profesines mokyklas, vaikų namus, specialiąsias ir internatines mokyklas, suaugusiųjų mokyklas bei pagalbą švietimui teikiančias institucijas;

- modernus švietimo tinklas turi apimti ne tik formalųjį, bet ir neformalųjį bei informalųjį švietimą, ne tik vaikų, bet ir suaugusiųjų mokymą ir mokymąsi (savivaldybės ir Vyriausybė, rengdamos tinklo planus, turi įvertinti būtinybę gyventojams mokytis visą gyvenimą, sykiu jos turi įvertinti ir panaudoti švietimo reikmėms įvairias šiuolaikinių informacijos šaltinių galimybes – radijo, televizijos, interneto);
- tinklo planas turi apimti tiek valstybines, tiek privačias mokyklas, jis rengiamas bendradarbiaujant valdžios institucijoms su nevyriausybinėmis organizacijomis, verslo atstovais, žiniasklaida;
- tinklo planas turi būti nukreiptas į mokymo ir mokymosi kokybės gerinimą, švietimo prieinamumo ir socialinio teisingumo užtikrinimą, švietimo sistemos efektyvumo ir ekonomiškumo didinimą, saugios ir sveikos mokymosi aplinkos bei saugaus kelio į mokyklą laidavimą;
- tinklo planas pagrindžiamas išsamiomis demografijos prognozėmis ir gyventojų esamų bei būsimų mokymosi poreikių tyrimais;
- tinklo planas pagrindžiamas patikima mokyklų pastatų būklės analize ir jų atnaujinimo planu;
- tinklo planas pagrindžiamas mokinių mobilumo ir nuotolinio mokymosi galimybių įvertinimu;
- tinklo planas papildomas mokytojų kvalifikacijų atnaujinimo ir naujų darbo vietų kūrimo programa;
- tinklo planas suderinamas su socialiniais, kultūriniais, ūkiniais vietos, regiono, šalies raidos poreikiais.

Savivaldybių bei Švietimo ir mokslo ministerijos parengti švietimo tinklų pertvarkos planai išsamiai pristatomi visuomenei ir su ja aptariami. 2003–2004 metais šie planai patvirtinami ir iki 2012 metų lanksčiai įgyvendinami.

B. Pertvarkant savivaldybių, apskričių ir valstybės švietimo tinklus sukuriamas modernus nacionalinis švietimo tinklas, atitinkantis šiuolaikinės visuomenės poreikius ir krašto finansinius išteklius.

Savivaldybių (valsčių), apskričių ir valstybės švietimo tinklų pertvarkos planai rengiami ir įgyvendinami – juos glaudžiai koordinuojant tarpusavyje. Tokiu būdu iki 2012 metų sukuriamas modernus nacionalinis švietimo tinklas, apimantis visus šalies gyventojus.

Per 2003–2006 metus tolygiai išplėtojamas **ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo tinklas**. Miestuose pagal galimybes kuriamos nuo pagrindinių ir vidurinių mokyklų atskiros pradinės mokyklos. Jos ir toliau jungiamos su vaikų darželiais. Tokios jungtinės mokyklos, įgyvendinančios ir priešmokyklinio ugdymo programas, nuosekliai kuriamos ir stiprinamos kaimo vietovėse. Sudaromos palankios sąlygos privačiam ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo sektoriui susikurti. Privatus sektorius darniai įtraukiamas į bendrą švietimo tinklą.

Per 2003–2010 metus per visą Lietuvą tolygiai išplėtojamas **pagrindinių mokyklų tinklas**. Jį papildė išplėstas jaunimo mokyklų tinklas. Iki 2008 metų pasiekama, kad visi vaikai pagrindinėse mokyklose mokytųsi tik viena pamaina.

Per tą patį laikotarpį sukuriama įvairių profilių bei kryptių šalies **gimnazijų tinklas**. Su šiuo tinklu derinamas ir pagal vietos bei regionų socialinius ir ūkinius poreikius išplėtojamas **profesinių mokyklų tinklas**. Bendromis Švietimo ir mokslo ministerijos, Darbo rinkos profesinio mokymo centro, savivaldybių ir apskričių pastangomis regionuose esamų mokyklų pagrindu sukuriama stiprūs **profesinio mokymo centrai**, apimantys platų teikiamų specialybių spektrą. Žemės ūkio mokyklos įtraukiamos į profesinių mokyklų, gimnazijų ir kolegijų tinklus. Sudaromos palankios sąlygos steigti ir veikti nevalstybinėms profesinėms mokykloms.

Per 2003–2006 metus į atnaujinamus bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų tinklus nuosekliai integruojami vaikų globos namai, specialiosios ir internatinės mokyklos. Sudaromos palankios sąlygos nevalstybinėms tokio pobūdžio mokykloms kurti: valstybė su nevyriausybinėmis organizacijomis ir privačiomis mokyklomis sudaro ilgalaikes sutartis dėl specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir profesinio mokymo.

Iki 2006 metų išplėtojamas ir esmingai sustiprinamas **aukštųjų mokyklų tinklas**. Greta jau veikiančių valstybinių kolegijų įkuriamos naujos: Vilniaus technikos kolegija, Vilniaus statybos ir dizaino kolegija, Kauno technikos kolegija, Kauno aplinkos inžinerijos ir miškų kolegija, Šiaulių kolegija, Panevėžio kolegija, Žemaitijos kolegija (Rietavo ir Telšių aukštesniųjų mokyklų pagrindu), Mažeikių ir Tauragės kolegijos. Per 2003–2005 metus įvyk-

doma struktūrinė valstybinių universitetų pertvarka: struktūriniai universitetų padaliniai pertvarkomi pagal regionų ir krašto plėtros poreikius. Įveikiamas mažų specializuotų aukštųjų mokyklų ir jų padalinių intelektualinis uždarumas. Tarp aukštųjų mokyklų išplėtojami asocijuoti ryšiai, leidžiantys susikurti miestų ir regionų akademinėms bendruomenėms, kuriose vyktų gyvas intelektualinis bendradarbiavimas, būtų keičiamasi įvairių mokslo šakų patirtimi. Sudaromos palankios sąlygos kokybiškoms privačioms aukštosioms mokykloms steigtis ir veikti. Aukštojo mokslo tinklas per dešimtmetį papildomas nevalstybinėmis kolegijomis ir universitetais, įgyvendinančiais įvairias studijų programas. Iki 2012 metų visose aukštosiose mokyklose išplėtojamas nuotolinio mokymosi tinklas.

Per dešimtmetį, atsakant į darbo rinkos, socialinius, ūkinius, kultūrinius valsčių, apskričių, šalies poreikius, nacionalinis švietimo tinklas papildomas įvairiomis trūkstamomis švietimo ir švietimui pagalbą teikiančiomis institucijomis, formalaus, neformalaus ir informalaus suaugusiųjų švietimo centrais.

Švietimo tinklas tampa atviras įvairiems šiuolaikiniams žinių šaltiniams ir juos aprėpia. Iki 2012 metų **išplėtojamas visiems krašto gyventojams prieinamas nuotolinio mokymosi tinklas** – sudėtinė nacionalinio švietimo tinklo dalis.

Kuriant modernų nacionalinį švietimo tinklą, savivaldybių (valsčių) ir apskričių tinklų formavimui gali būti teikiamas specialus programinis valstybės finansavimas. Tinklo kūrimui naudojamos valstybės investicinių programų bei pritrauktos privataus sektoriaus lėšos. Iš tinklų pertvarkos sutaupytos lėšos skiriamos švietimo infrastruktūros plėtrai, mokytojų kvalifikacijų atnaujinimui bei naujų suteikimui.

Švietimo tinklo pertvarka nuosekliai siejama su mokyklų pastatų atnaujinimo ir mokyklų modernizavimo programomis bei su atvirų mokyklų – vietos bendruomenių kultūrinių, informacinių, edukacinių centrų – kūrimu, mokyklų socialinių ir kultūrinių funkcijų plėtra. Pradinės, pagrindinės mokyklos, gimnazijos, ypač kaimiškose vietovėse, atveriamos ir pritaikomos įvairiems kultūriniais, edukaciniams, socialiniams vietos bendruomenės poreikiams. Jos imasi įgyvendinti suaugusiųjų švietimo bei kitas vietos bendruomenei reikalingas kultūrinės, socialines programas.

Suformavus modernų nacionalinį švietimo tinklą pasiekama, kad:

- kiekvienoje seniūnijoje veiktų nors viena moderni atvira mokykla (bent biblioteka – nuotolinio mokymo centras) – kaip kultūrinis vietos bendruomenės židinys;
- kiekvienoje seniūnijoje būtų prieinamos nuotolinio mokymosi paslaugos;
- kiekvienoje savivaldybėje (valsčiuje) veiktų nors viena gimnazija bei nors viena profesinė mokykla, atvira ir suaugusiųjų poreikiams;
- kiekvienoje apskrityje veiktų nors viena aukštoji mokykla;
- greta vaiko namų būtų ikimokyklinį, priešmokyklinį ir pradinį ugdymą teikianti mokykla;
- mokinio kelias į pagrindinę mokyklą truktų iki pusvalandžio;
- mokinio kelias į gimnaziją ir profesinę mokyklą truktų iki valandos;
- visi savivaldybės (valsčiaus) gyventojai vietoje galėtų įgyti bendrąjį vidurinį išsilavinimą bei konkurencingą profesinę kvalifikaciją, atskirus aukštojo mokslo programų modulius ir mokytis nuolat;
- visi apskrities gyventojai vietoje galėtų įgyti aukštąjį išsilavinimą ir visų Lietuvos bei dalies Europos universitetų studijų modulius ir programas, mokytis nuolat.

C. Išplėtojama mokinių vežiojimo sistema.

Per 2003–2012 metus nuosekliai tęsiamas mokyklų aprūpinimo transportu projektas. Jis finansuojamas iš valstybės investicinių programų lėšų, vėliau – ir iš lėšų, sutaupyto pertvarkant mokyklų tinklą.

Iki 2012 metų pasiekama, kad visos kaimiškų rajonų pagrindinės mokyklos ir gimnazijos turėtų savus „geltonuosius autobusiukus“. Išplėtojamas mokinių vežiojimo privačių paslaugų tinklas. Sukuriama saugi mokinių vežiojimo sistema.

D. Pasirūpinama naujomis mokytojų darbo vietomis ir galimybėmis įgyti naujų kvalifikacijų.

Per 2003–2004 metus sukuriamos ilgalaikės, demografinėmis prognozėmis pagrįstos, savivaldybių ir valstybės paramos mokytojams programos. Jos skiriamos mokytojams, netekusiems ir galintiems netekti darbo.

Šios programos siūlo mokytojams įgyti naujų kvalifikacijų ir pereiti į naujas darbo vietas švietimo ir kitose srityse (artimiausiu laiku kvalifikuotų darbuotojų reikės suaugusiųjų švietimui, vaikų teisių apsaugai, socialiniam darbui bei kitoms su švietimu susijusioms sritims). Iš šių programų skiriama finansinė parama mokytojams tuo laikotarpiu, kai jie mokosi arba ieško darbo.

Paramos mokytojams programos finansuojamos iš lėšų, kurios sutaupomos pertvarkant švietimo tinklą. Reikalui esant, joms naudojamos ir valstybės investicinių programų lėšos.

Efektyviai įgyvendinant paramos mokytojams programas per 2005–2012 metus pasiekama, kad:

- visose švietimo srityse dirbtų atitinkamą kvalifikaciją ir kompetenciją turintys mokytojai;
- visi mokyklą palikę darbingo amžiaus mokytojai sėkmingai įsidarbintų kitose veiklos srityse.

5. SAVARANKIŠKA IR ATVIRA MOKYKLA: ŠVIETIMO IR GYVENIMO PRAKTIKOS RYŠYS

Švietimo valdymo ir finansavimo reformos nuosekliai siejamos su mokyklų savarankiškumo ir atvirumo plėtra.

Tik savarankiška ir atvira, pati savo veiklą projektuojanti, tobulinanti ir už ją atsakomybę prisiimanti mokykla šiandien gali laiku reaguoti į sparčius gyvenimo pokyčius, į netikėtus tikrovės iššūkius, į kintančius visuomenės poreikius. Tik iš savarankiškų ir atvirų, bendradarbiavimo ryšiais susietų mokyklų sudaryta švietimo sistema bus efektyvi ir darni.

Todėl plėtojant švietimo sistemą būtina įtvirtinti tiek visų mokyklų realų savarankiškumą, tiek atvirumą dabarties gyvenimui: šiuolaikiniam darbo pasauliui, socialinei, kultūrinei, ūkinei, pilietinei tikrovei.

Išplėsta mokyklų autonomija turi **išlaisvinti kūrybines pačių mokyklų bendruomenių galias**. Tad, viena vertus, mokyklos skatinamos prisiimti atsakomybę už savo veiklos tobulinimą, pažangios kitų mokyklų patirties perėmimą ir pritaikymą, sustiprinama jų atskaitomybė visuomenei. Kita vertus, mokykloms pradedamos teikti kryptingos konsultacijos, kaip tobulinti savo veiklą, bei patikima lyginamoji informacija apie šalies švietimo sis-

temos ir kitų mokyklų kokybės pokyčius. Kišimasis į mokyklos reikalus turėtų tapti atvirščiai proporcingas jos darbo sėkmės rodikliams. Gerai dirbančioms mokykloms leidžiama konsultuoti ne taip sėkmingai dirbančias mokyklas. Nesėkmės ištiktoms mokykloms teikiama konsultacinė pagalba, sudaromos galimybės pasitelkti vadybos konsultantus ilgesniam laikui. Reikalui esant, prevencine tvarka gali būti pakeičiama visa mokyklos valdymo komanda.

Savarankiška ir atvira mokykla kuriama kaip demokratinės bendruomenės, pilietinės visuomenės modelis, kuriame vietos bendruomenės ir krašto socialinės, ūkinės, kultūrinės ir politinės problemos bei jų sprendimų paieška tampa reikšminga ugdymo turinio dalimi. Savarankiška ir atvira mokykla kuriama kaip tiltas, įvesdinantis mokinius į šiuolaikinį darbo pasaulį. Toks įvairiapusis mokyklos atvirumas būtinas, kad ji gebėtų dabarties sąlygomis parengti žmogų išties savarankiškam ir bendruomeniškam gyvenimui.

To siekiant:

A. Įtvirtinamas Lietuvos mokyklų savarankiškumas.

Kaip minėta, per 2003–2005 metus sustiprinamas bendrojo lavinimo, profesinių ir aukštųjų mokyklų savarankiškumas – tiek akademinis, tiek finansinis bei ūkinis. Iki 2004 metų finansiškai savarankiškos tampa visos bendrojo lavinimo mokyklos. Joms patikima atsakomybė už biudžetą ir personalą.

Išplečiamos mokyklų galimybės formuoti ugdymo, mokymo ir studijų turinio politiką. Iki 2005 metų pasiekama, kad apie 20 nuošimčių bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo turinio savarankiškai sudarytų mokykla ir mokytojai, detalizuodami valstybinės bendrąsias programas ir standartus.

Sustiprinama mokyklų vadyba, ji imama grįsti informacijos analize ir strateginiu planavimu. Aiškiai apibrėžiama mokyklos vadovų atsakomybė ir atskaitomybė. Išplečiamos mokyklų tarybų funkcijos: taryboms patikima tvirtinti mokyklos biudžetą ir strateginius mokyklos plėtotės planus, inicijuoti mokyklos veiklos tobulinimą, mokyklos ir vietos bendruomenės sąveikos plėtrą.

Įdiegiama **vidinio mokyklų audito sistema**. Ji suderinama su išorinio audito ir valstybine švietimo monitoringo sistema.

Pertvarkant, modernizuojant esamą mokyklų priežiūros sistemą, užtikrinama mokyklų veiklos tobulinimui reikalinga **informacinė, ekspertinė bei konsultacinė pagalba**.

Iki 2008 metų išplėtojama visų lygių ir tipų savarankiškų **mokyklų partnerystė**, jų kooperacija, keičiantis patirtimi, derinant ugdymo programas ir modulius, rūpinantis mokytojų kvalifikacija ir mokinių mokymosi keliais. Tokia partnerystė būtina ir tarp vieno regiono mokyklų, ir tarp Lietuvos švietimo institucijų. Išskirtinis vaidmuo mokyklų tarpusavio ryšių sistemoje tenka universitetams. Savarankiškai plėtodami studijas ir mokslinius tyrimus, universitetai palaipsniui ima rūpintis visų kitų krašto mokyklų tobulinimu, prisiimdami tiesioginės atsakomybės dalį už nuolatinį Lietuvos švietimo atsinaujinimą.

B. Išplečiamos mokyklų edukacinės, kultūrinės ir informacinės funkcijos.

Siekiant laiduoti praktinę švietimo ir visuomenės gyvenimo sąveiką, per dešimtmetį esmingai išplečiamos mokyklų edukacinės, kultūrinės ir informacinės funkcijos.

Nuosekliai daugėja bendrojo lavinimo, profesinių ir aukštųjų mokyklų teikiamų neformaliojo ir informального švietimo paslaugų. Didėja mokiniams ir studentams mokyklose siūlomų neformaliojo švietimo programų įvairovė. Įvairias papildomas meno, technologijų, užsienio kalbų, kūno kultūros, socialinės, darbinės, mokslinės veiklos bei kitokias programas įgyvendina ne tik mokykloje nuolatos dirbantys mokytojai, bet ir pagal terminuotas sutartis dirbantys įvairių sričių praktikai: menininkai, verslininkai, mokslininkai, atskirų sporto šakų treneriai, socialiniai darbuotojai bei kitų profesijų žmonės.

Nuo 2004 metų mokyklų mokiniams ir studentams teikiamas neformalusis švietimas imamas finansuoti, remiantis principu „pinigai paskui mokinį“. Sukuriama mokyklose teikiamo neformalaus švietimo dalies programų „formalizavimo“, pripažinimo sistema.

Mokyklų erdvės pritaikomos ir atveriamos įvairiems mokinių ir vietos bendruomenių švietimo, informaciniams ir kultūriniais poreikiams. Per dešimtmetį modernizuojamos visų mokyklų bibliotekos. Jose sukuriamas pakankamas skaičius kompiuterizuotų, savarankiškam mokymuisi skirtų darbo vietų. Užtikrinamas

visų mokyklų, sykiu ir vietos bendruomenių, ryšys su vietinėmis ir tarptautinėmis duomenų bazėmis.

Išplėtojami įvairiapusiai kiekvienos **mokyklos ryšiai su vietos** (kaimo, miestelio, miesto, regiono) **kultūra**. Šie ryšiai tampa sudėtine mokinių ir studentų ugdymo dalimi, padedančia įgyti asmeniui tvirtą tautinę tapatybę. Mokyklos bendruomenės domisi, tyrinėja, puoselėja vietos kultūros tradicijas. Jos palaiko gyvą ryšį tarp kartų.

Vietos tarmę, tautosaką, šventes, istoriją, darbo papročius mokyklos įtraukia į bendrąjį ugdymą ir studijas.

Mokyklos atveriamos vietos visuomeniniam, pilietiniam gyvenimui. Aktualiausios dabarties visuomenės problemos mokytojų įtraukiamos į ugdymo ir studijų programas. Jos atvirai ir įvairiapusiškai nagrinėjamos pamokose ir seminaruose, čia analizuojami ir praktiniai šių problemų sprendimo būdai. Mokyklos iniciuoja ir rengia atviras diskusijas svarbiausiems visuomenės gyvenimo klausimams aptarti.

Mokyklos paverčiamos vietos bendruomenių informacijos, kultūros ir edukacijos centrais. Dalis bendrojo lavinimo mokyklų, dauguma jų – kaimiškose vietovėse, ir visos profesinės mokyklos pradeda teikti suaugusiesiems formaliojo švietimo programas. Iki 2012 metų pasiekama, kad universitetai bei kolegijos, atskiros gimnazijos bei profesinės mokyklos dalį paslaugų galėtų teikti nuotoliniu būdu.

C. Išplėtojamos socialinės mokyklų funkcijos.

Mokyklos plačiai atveriamos socialinei šiandieninės Lietuvos tikrovei. Jos pradeda kryptingai dirbti su socialinę riziką patiriančiais vaikais ir jų šeimomis. Per 2003–2005 metus visose bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose ima veikti **rizikos vaikams skirtos pedagoginės ir socialinės paramos programos**. Šių vaikų poreikiams pradinėse ir pagrindinėse mokyklose sukuriama **dienos centrai**. Iki 2006 metų visose didesnėse pradinėse, pagrindinėse ir vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose, gimnazijose bei profesinėse mokyklose sukuriama socialinio pedagogo etatai. Visos mokyklų bendruomenės ima naudotis socialinio pedagogo ir psichologo paslaugomis.

Per dešimtmetį pasiekama, kad bendrojo lavinimo, profesii-

nėse ir aukštosiose mokyklose mokytoji visi tai daryti gebantys specialiuoju poreikiu vaikai ir to norintys suaugusieji.

Visose mokyklose imamasi aktyvios narkomanijos, alkoholio prevencijos ir sveikos gyvensenos itvirtinimo veiklos. Nuo 2005 metų visų mokyklų mokinių ir studentų sveikata pradedama periodiškai tikrinti. Kiekvienam mokyklą lankančiam vaikui užtikrinamos minimalios pirminės sveikatos priežiūros paslaugos. Mokyklos duomenų bazėje kaupiama informacija apie kiekvieno mokinio sveikatos būklę. Iki 2008 metų pasiekiami, kad visiems mokiniams ir studentams pirminė sveikatos priežiūra būtų prieinama kuo arčiau mokymosi vietos.

Per dešimtmetį nuosekliai itvirtinama vietos žmonių ir institucijų bendros atsakomybės už vaikų ugdymą nuostata. Seniūnijose, savivaldybėse (valsčiuose), apskrityse ima aktyviai veikti „švietimo sąjungos“, „švietimo forumai“, telkiantys vietos kultūros, žiniasklaidos, bažnyčios, medicinos, mokslo, verslo ir valdžios institucijas bendriems vaikų ugdymo siekiams įgyvendinti.

Per 2003–2005 metus įvairaus pobūdžio socialinė veikla tampa privaloma bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo dalimi.

D. Mokyklos atveriamos darbo pasauliui.

Per 2003–2012 metus bendrojo lavinimo, profesinių ir aukštųjų mokyklų teikiamos programos nuosekliai kreipiamos į šiuolaikiniam darbo pasauliui būtinų asmens vertybinių nuostatų ir bendrųjų gebėjimų (sąžiningumo, savarankiškumo, bendradarbiavimo, iniciatyvumo, kūrybiškumo, mokėjimo mokytis) ugdymą. Visų lygių programos iki 2005 metų papildomos ekonominio ir informacinio raštingumo, verslumo ugdymu.

Per 2003–2005 metus pagrindinėse ir vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose, gimnazijose įdiegiama **profesinio informavimo ir konsultavimo sistema**. Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos tampa prieinamos visiems Lietuvos gyventojams.

Per 2003–2006 metus bendrojo lavinimo, profesinėse ir aukštosiose mokyklose sukuriama specialistų praktikų vedamų pamokų, seminarų bei už mokyklos durų, darbo vietoje vykstančių pamokų, seminarų tradicija. **Praktinė darbinė veikla tampa integralia bendrojo ugdymo ir studijų dalimi**. Pasiekiami, kad ne ma-

žiau kaip pusė profesinei kvalifikacijai įgyti skirto laiko būtų praleidžiama mokantis konkrečioje darbo vietoje.

Per 2003–2006 metus sukuriama Lietuvos mokyklų **teikiamų kvalifikacijų ir jų paklausos darbo rinkoje nuolatinio derinimo sistema**. Išplėtojami profesinių ir aukštųjų mokyklų ryšiai su socialiniais partneriais. Sustiprinamas socialinių partnerių vaidmuo mokyklų tarybose. Mokyklos, savivaldybių švietimo skyriai ima nuosekliai analizuoti padėtį darbo rinkoje. Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo ministerijos, savivaldybės pradeda vykdyti **nuolatinius kvalifikacijų poreikio darbo rinkoje tyrimus**. Profesinės ir aukštosios mokyklos nuo 2004 metų pradeda rinkti išsamią informaciją apie savo absolventus, jų darbo vietas. Ši informacija tampa sudėtine mokyklų vidaus audito dalimi. Ja remiantis, tobulinamos, pertvarkomos, naikinamos bei kuriamos naujos mokymo ir studijų programos. Į mokyklų veiklos tobulinimą įtraukiami prie mokyklų veikiančys absolventų klubai. Šių klubų nariai paprastai įtraukiami į mokyklų tarybas.

Informacija apie bendrojo lavinimo, profesinių ir aukštųjų mokyklų absolventų įsidarbinimą pradeda rinkti ir centralizuoti. Ji tampa privaloma išorinio mokyklų audito duomenų dalimi. Tolesnė profesinio mokymo ir aukštojo mokslo plėtra nuosekliau grindžiama patikima mokinių ir studentų įsidarbinimo statistika ir jos analize.

Per 2003–2008 metus pasiekiami, kad **didesnę dalį baigiamųjų kvalifikacinių egzaminų profesinių ir aukštųjų mokyklų absolventai ima laikyti už mokyklos durų**.

Per 2004–2012 metus sukuriama **vieninga kvalifikacijų ir jų įgijimo sistema**, apimanti formaliuoju, neformaliuoju ir informaliuoju būdu įgytos kompetencijos pripažinimą.

Iki 2004 metų įkuriamas Lietuvos nacionalinių kvalifikacijų informacijos centras. Jis įtraukiamas į bendrą Europos Sąjungos šalių tokių centrų (*Nacional Reference Point on Qualifications – NRPQ*) tinklą. Per 2004–2006 metus pasiekiamas Lietuvoje teikiamo išsilavinimo ir kvalifikacijų skaidrumas, tarptautinis palyginamumas ir pripažinimas.

III. PRIEINAMUMO, SOCIALINIO TEISINGUMO IR TĘSTINUMO LAIDAVIMAS

Šiuo metu švietimas nėra pakankamai prieinamas nei vaikams, nei suaugusiesiems. Valstybė vis dar nepajėgia užtikrinti, kad visi vaikai privalomai mokytųsi iki 16 metų, kad visi įgytų pagrindinį bei vidurinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją. Negalutiniais 2001 metų gyventojų surašymo duomenimis, 2001-ųjų balandį niekur nesimokė 5256 vaikai, kurių amžius nuo 7 iki 16 metų. Tai 1,1 nuošimčio visų mokyklinio amžiaus šalies vaikų.

Lietuvoje labai menkai išplėtotą suaugusiųjų tęstinio mokymosi sistema. Ji ypač svarbi pokomunistinei visuomenei, demokratijos ir rinkos ūkio sąlygomis išgyvenančiai radikaliai gyvenimo būdo kaitą.

Išplėtoti tęstinę ir visiems prieinamą švietimo sistemą, kaip pastovios socialinės pažangos, stabilios demokratijos ir solidarios pilietinės visuomenės garantą, – vienas svarbiausių tolesnės švietimo pertvarkos uždavinių. Tik visiems prieinama, teisinga švietimo sistema gebės sumažinti socialinę dalies žmonių atskirtį. Tik tęstinė, mokymąsi visą gyvenimą užtikrinanti švietimo sistema galės duoti pagrindus kūrybingai, dinamiškai, į dabartinės tikrovės iššūkius atsakyti pajėgiančiai Lietuvos visuomenei.

Per artimiausią dešimtmetį švietimo prieinamumui, socialiniam teisingumui ir tęstinumui laiduoti skirtinas pirmacilis valstybės, savivaldybių ir mokyklų dėmesys. Visų pirma valstybė turi užtikrinti, kad pradinis ir pagrindinis ugdymas taptų realiai privalomas, kad jo įgijimas būtų griežtai kontroliuojamas. Ji taip pat turi užtikrinti, kad vidurinis išsilavinimas, profesinis mokymasis ir studijos taptų visuotinės – prieinamos visiems mokslo siekiantiems Lietuvos žmonėms. Trečia, ji turi sudaryti socialines ir finansines sąlygas, leidžiančias kiekvienam šalies gyventojui mokytis visą gyvenimą: įgyti vidurinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją, jei to nėra įgijęs, atnaujinti turimą kvalifikaciją bei įgyti naują.

1. LYGIOS STARTO GALIMYBĖS

Kiekvieno asmens mokymosi ir gyvenimo sėkmei lemtingos įtakos turi mokymosi startas – aplinka, iš kurios į mokyklą ateinama, toje aplinkoje įgyti pradiniai įgūdžiai, gebėjimai, nuostatos. Šiuo metu dėl didėjančio visuomenės išsiskaidymo Lietuvos vaikų mokymosi starto galimybės yra labai skirtingos. Padaryti jas lygiai palankias visiems vaikams – nacionalinės svarbos uždavinys.

To siekiant:

- A. Sukuriama šeimų pedagoginio informavimo ir konsultavimo sistema. Pradedama teikti kryptinga pedagoginė, kultūrinė parama visoms vaikų auginančioms socialinės rizikos šeimoms.**

Per dešimtmetį pasiekama, kad didžiojoje daugumoje šeimų nuo pirmųjų dienų vaikus suptų palanki jų ugdymui socialinė ir kultūrinė aplinka. Išplėtojama visus vaikus tiek šeimose, tiek ikimokyklinio ugdymo institucijose apimanti **parengimo mokyklai sistema**. Per 2003 metus nustatomi bendrieji vaiko parengimo mokyklai kriterijai, apibrėžiamos bendrosios rengimo mokyklai programinės gairės.

Remdamiesi vietinių bei nacionalinių radijo ir televizijos kanalų, interneto, psichologinių tarnybų, viešųjų bibliotekų, vaikų darželių ir mokyklų paslaugomis, savivaldybių švietimo skyriai kartu su Švietimo ir mokslo ministerija per 2003–2006 metus sukuria **šeimų, auginančių ikimokyklinio amžiaus vaikus, pedagoginio informavimo ir konsultavimo sistemą**. Sukuriamas ir išplėtojamas prie vaikų darželių ir bendrojo lavinimo mokyklų veikiantis neformalių „tėvų mokyklėlių“ tinklas.

Nuo 2004 metų savivaldybių švietimo skyrių, vaiko teisių apsaugos tarnybų, psichologinių tarnybų, vaikų darželių ir mokyklų, nevyriausybinių organizacijų pastangomis imama teikti kryptinga **pedagoginė ir kultūrinė parama visoms ikimokyklinio amžiaus vaikų auginančioms socialinės rizikos šeimoms bei šeimoms, auginančioms specialiųjų poreikių vaikams**. Nuo 2006 metų tokia pagalba pradedama teikti ir visoms mokyklinio amžiaus vaikų auginančioms socialinės rizikos šeimoms.

Per 2003 metus **piniginė parama šeimai susiejama su tėvų**

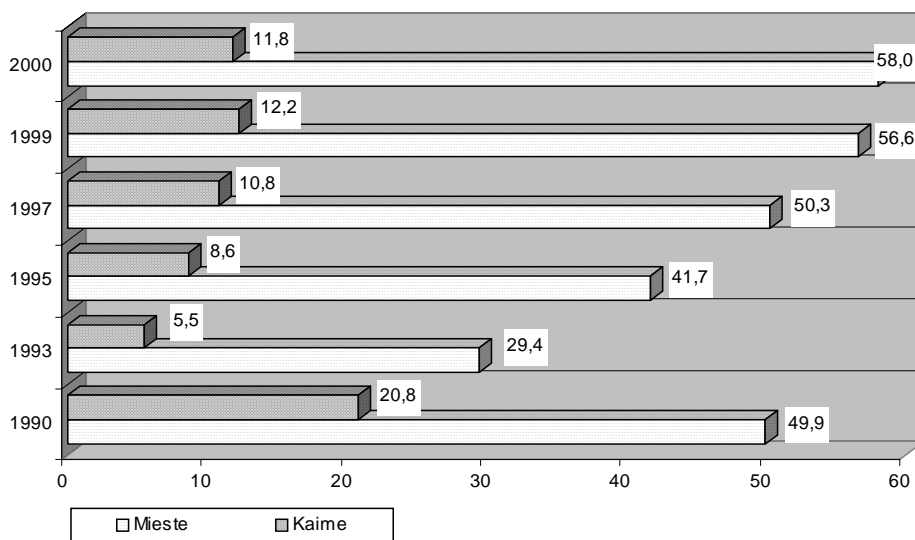
pareiga rūpintis savo vaikų ugdymu. Vaikų ugdymu nesirūpinančiai šeimai socialinė pašalpa už vaikus arba tokios pašalpos dalis nebemokama pinigais. Vietoj piniginės pašalpos tokiu atveju valstybė socialines, pedagogines, kultūrines paslaugas teikia tiesiogiai vaikams.

B. Išplečiamos ikimokyklinio ugdymo paslaugos. Socialinės rizikos šeimų vaikams ikimokyklinis ugdymas tampa visuotinai prieinamas.

Per 2003–2008 metus esmingai išplėtojama ikimokyklinio ugdymo sistema. 2003 metais įdiegiamas finansavimo principas „pinigai paskui vaiką“. Skatinamas privataus ikimokyklinio ugdymo sektoriaus kūrimasis. Greta tradicinių savivaldybių vaikų darželių ima veikti **privatūs „šeimoms darželiai“, privačios „motinos mokyklėlės“, vaikų dienos centrai.** Ikimokyklinio ugdymo paslaugos teikiamos ir privačiai dirbančio pedagogo namuose.

Nr. 71

Vaikų, lankančių darželius, dalis kaime ir mieste (palyginti su bendru atitinkamo amžiaus vaikų skaičiumi, %)*

*vieno vaiko išlaikymui 2001 m. iš valstybės ar savivaldybių biudžetų skiriama vidutiniškai 3,5 tūkst. Lt

Šaltinis: „Švietimas 2000“

Ikimokyklinis ugdymas visų pirma atveriamas socialinę atskirtį patiriantiems vaikams. Iki 2005 metų jis pasiūlomas visiems socialinės rizikos šeimų vaikams. Atskirais atvejais, vaikų teisių apsaugos tarnybai nusprendus, toks ugdymas gali būti privalomas arba susietas su socialinės pašalpos mokėjimu vaiko šeimai. Iki 2010 metų pasiekama, kad visiems vaikams nuo trejų metų užtikrinama teisė į ikimokyklinį ugdymą. 2012 metais **institucinį ikimokyklinį ugdymą savo dvejų–ketverių metų amžiaus vaikams gauna visi to pageidaujantys tėvai.**

Lanksti ikimokyklinio ugdymo struktūra sudaro platesnes galimybes specialiųjų poreikių vaikams ugdytis kartu su bendraamžiais. Ikimokyklinėse įstaigose tokiems vaikams ir jų šeimoms teikiama kryptinga specialistų pagalba.

C. Sukuriama visuotinio priešmokyklinio ugdymo sistema. Ji visų pirma atveria socialinės rizikos šeimų vaikams.

Siekiant visiems Lietuvos vaikams užtikrinti lygias mokymosi starto galimybes, per 2003–2005 metus sukuriama visuotinio vienu metų priešmokyklinio ugdymo sistema. Ji išplėtojama, remiantis esamu vaikų darželių bei pradinių mokyklų tinklo pagrindu ir privačiomis šios srities paslaugomis.

Nuo 2004 metų priešmokyklinis ugdymas pasiūlomas visiems penkerių metų sulaukusiems socialinės rizikos šeimų vaikams. Atskirais atvejais, vaikų teisių tarnybai nusprendus, toks ugdymas gali būti privalomas arba susietas su socialinės pašalpos šeimai mokėjimu. 2012 metais priešmokyklinis ugdymas nuo penkerių metų teikiamas 90 nuošimčių Lietuvos vaikų.

2. SOCIALIAI TEISINGOS MOKYMOSI IR STUDIJŲ SĄLYGOS

Per dešimtmetį esmingai išplečiamos vaikų ir suaugusiųjų mokymosi galimybės. Sudaromos socialinės sąlygos mokytis ir studijuoti tokių sąlygų stokojantiems vaikams ir suaugusiesiems.

To siekiant:

A. Įvedama griežta privalomojo vaikų mokymosi kontrolė ir įtvirtinama asmeninė tėvų atsakomybė už privalomą vaikų mokymąsi.

Per 2003 metus sukuriama patikima visų mokyklinio amžiaus **vaikų apskaitos sistema**: kiekvienas vaikas žinomas, kiekvieno vaiko likimu rūpinamasi.

Per 2003–2005 metus pasiekama, kad dauguma Lietuvos vaikų (apie 90 nuošimčių) ateina į pradinę mokyklą nuo šešerių metų.

Nuo 2003 metų visos Lietuvos savivaldybės, padedamos Švietimo ir mokslo, Vidaus reikalų, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų, pasiremdamos nevyriausybiinių organizacijų, mokyklų ir vaikų namų talka, pradeda įgyvendinti nacionalinę „**gatvės vaikų**“ **sugražinimo į mokyklas programą**. Vaikų teisių apsaugos bei vaikų psichologinių tarnybų, vaikų namų, švietimo skyrių, policijos, nevyriausybiinių organizacijų darbuotojai eina pas vaikus, esančius gatvėse, stotyse, šiukšlynuose, teikia jiems psichologinę ir pedagoginę pagalbą, pasirūpina jų pastovaus ugdymo sąlygomis.

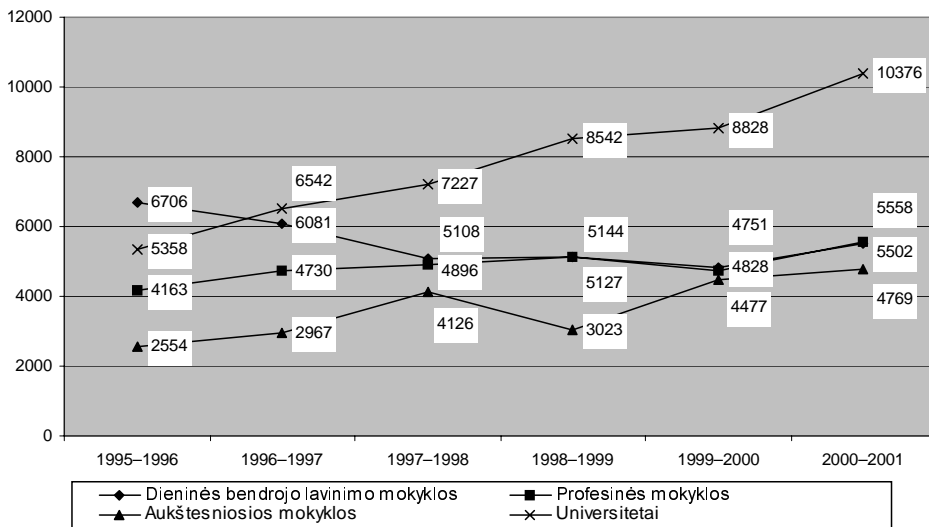
Nuo 2004–2005 metų valstybė įteisina ir ima taikyti **realias nuobaudas tėvams**, kurių vaikai, būdami nuo šešerių iki šešiolikos metų imtinai, vengia lankyti mokyklą.

Iki 2007 metų pasiekama, kad visi Lietuvos vaikai, nepriklausomai nuo jų socialinės aplinkos, lankytų pradinę ir pagrindinę mokyklą.

B. Sudaromos sąlygos mokytis visiems socialinių ir mokymosi problemų turintiems vaikams.

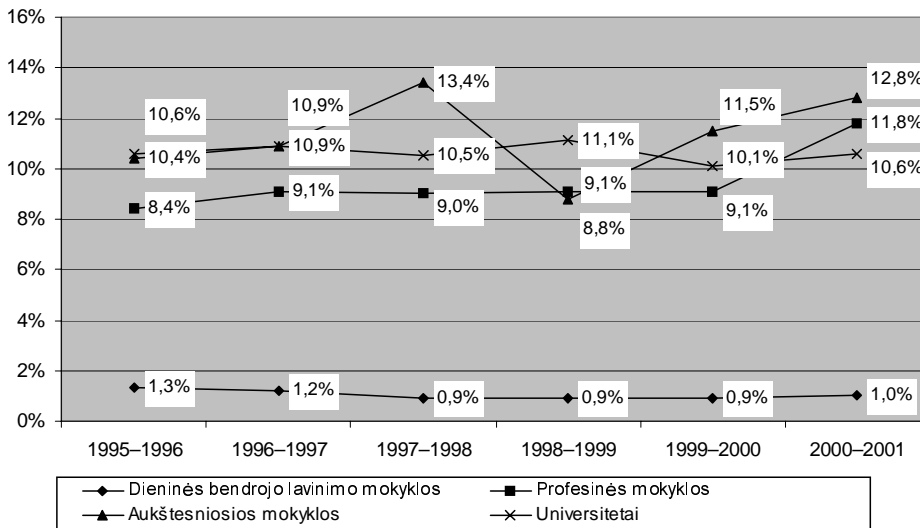
Per 2003–2005 metus visose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose mokytojų, socialinių darbuotojų, tėvų ir nevyriausybiinių organizacijų pastangomis pradedamos įgyvendinti **pedagoginės ir socialinės paramos problemiškiems vaikams programos**. Investavimą į mokinių antramečiavimą keičia investavimas į papildomą pedagoginį ir socialinį darbą su problemų turinčiu vaiku. Šiuo metu paliekama mokytis antriesiems metams apie 1 nuošimtį visų bendrojo lavinimo mokyklos mokinių. Apie 1000 mokinių kasmet paliekama mokytis pirmojoje klasėje. Papildoma pedagoginė, psichologinė ir socialinė pagalba, nuo 2003–2004 metų pradėsima skirti mokymosi problemų turintiems mokiniams, turėtų padėti per kelerius metus šiuos skaičius esmingai sumažinti.

Nr. 72
Mokinių ir studentų, išstojusių iš mokymo įstaigų, skaičius

Šaltinis: „Švietimas 2001“

Nr. 73
„Nubyrėjimo“ iš mokymo įstaigų procentas

Šaltinis: „Švietimas 2001“

Iki 2005 metų pasiekama, kad visi vaikai, turintys mokymosi arba socialinių problemų, bendrojo lavinimo ir profesinėje mokykloje sulaukia papildomos pedagoginės ir socialinės paramos. Kiekvienas socialinės paramos reikalingas mokinys mokykloje nemokamai maitinamas, aprūpinamas vadovėliais ir mokymo priemonėmis. Reikalui esant, jam parūpinami drabužiai, laikina gyvenamoji vieta. Kiekvienas socialinės rizikos šeimoje gyvenantis vaikas turi galimybę lavintis ir praleisti laisvalaikį mokykloje esančiame dienos centre. Dauguma socialinės rizikos šeimų vaikų ugdomi vasarą pagal jiems pritaikytas neformalaus švietimo programas, įgyvendinamas įvairaus pobūdžio vaikų stovyklose, kaimiškų vietovių mokyklose.

Nuo 2006 metų socialinės stipendijos imamos teikti ne tik paramos reikalingiems profesinių mokyklų mokiniams, bet ir gimnazistams.

Nuosekliai taikant įvairias pedagogines ir socialines paramos mokiniams priemones per dešimtmetį esmingai **sumažinamas mokinių antramečiavimas ir iškritimas iš mokyklos.**

C. Mokyklos tampa pasirengusios ugdyti įvairių gebėjimų ir poreikių vaikus.

Per 2003–2010 metus bendrasis lavinimas bei profesinis mokymas papildomas įvairiomis specialiojo ugdymo formomis, užtikrinant kiekvienam specialiujų poreikių mokiniui įgyti jo asmenines galias atitinkantį išsilavinimą ir kompetenciją. Visiems tai daryti įstengiantiems specialiujų poreikių mokiniams sudaromos galimybės ugdytis, mokytis ir studijuoti kartu su savo bendraamžiais. Kitų mokinių ugdymasis ir mokymasis užtikrinamas specialiosiose mokyklose.

Specialiujų poreikių vaikai gali būti ugdomi pagal esmingai modifikuotas ir adaptuotas pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo (brandos) programas arba tik specialiai pritaikytus jų modulius. Visiems specialiujų poreikių vaikams, neįgijusiems pagrindinio išsilavinimo, sudaroma galimybė pereiti į aukštesnę bendrojo lavinimo mokyklos pakopą arba į profesinę mokyklą ir čia mokytis pagal ugdymo programas, atitinkančias asmeninius gebėjimus bei poreikius.

Specialiujų poreikių mokiniai aprūpinami ugdymuisi, moky-

muisi, studijoms skirta kompensacine technika, specialiosiomis mokymo priemonėmis. Jiems teikiamos skaitovų, palydovų, gestų kalbos vertėjų, pedagogų padėjėjų paslaugos.

Per 2003–2010 metus bendrojo lavinimo, profesinėse ir aukštosiose mokyklose išplėtojama **neformaliojo (papildomojo) švietimo programų pasiūla**. Įvairios neformaliojo švietimo programos pasiekia kiekvieną vaiką bendrojo lavinimo mokykloje. Neformalusis (papildomasis) vaikų ugdymas per 2003–2004 metus pradedamas finansuoti remiantis principu „pinigai paskui mokiniui“. 2008 metais 75 nuošimčiai visų bendrojo lavinimo mokyklos mokinių pagal savo poreikius pasirenka ir ugdomi pagal neformaliojo (papildomojo) ugdymo programas.

Per 2003–2005 metus sukuriama **paramos ypač gabiems vaikams sistema**. Tokių vaikų poreikiams pritaikomos formaliojo ir neformaliojo (papildomojo) ugdymo programos. 2008 metais 5 nuošimčiai bendrojo lavinimo mokyklų mokinių, kaip itin gabūs vaikai, sulaukia „praturtinto ugdymosi“ galimybių.

D. Pagerinamos sąlygos mokytis ir studijuoti tautinių mažumų vaikams.

Per 2003–2012 metus tęsiama krašto tautinių mažumų švietimo tradicija: Lietuvos valstybė remia tautinių mažumų siekį švietimo priemonėmis išsaugoti ir puoselėti savo kalbą, kultūrą, religiją. Baltarusių, lenkų, rusų vaikams sudaromos sąlygos įgyti bendrąjį išsilavinimą mokantis gimtąja kalba, remiantis savo tautine kultūra. Kitoms, ne tokioms gausioms, tautinėms bendruomenėms sudaromos galimybės mokytis gimtosios kalbos, pažinti gimtąją kultūrą neformaliojo švietimo būdais: šeštadieninėse, sekmadieninėse tautinių mažumų mokyklėlėse, valstybinėse bendrojo lavinimo mokyklose neformalaus, papildomojo ugdymo renginiuose.

Atsižvelgiant į tautinių mažumų jaunimo poreikius išsaugoti savo tautinę tapatybę ir sykiu sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenės gyvenimą, per 2003–2007 metus tiek lietuviškose, tiek baltarusiškose, lenkiškose, rusiškose bendrojo lavinimo mokyklose išplėtojamos naujos mokymosi formos. Lietuviškose mokyklose besimokančių tautinių mažumų vaikų grupėms sudaromos sąlygos kartu mokytis ir gimtosios kalbos, savo tautos istorijos bei kultūros, taip pat šiose mokyklose jiems suteikiamos galimybės lietuvių kalbos mokytis kaip negimtosios, valstybinės kalbos

bei mokytis jos intensyviau ir papildomai. Kita vertus, tautinių mažumų mokyklose baigiamojo – vidurinio ugdymo – programos dalykų vis dažniau pradedama mokytis valstybine kalba. Taip tautinių mažumų jaunimui sudaromos palankesnės sąlygos po bendrojo išsilavinimo tęsti mokslus Lietuvos aukštosiose mokyklose.

Papildomas dėmesys skiriamas negausių tautinių bendrijų etninio švietimo reikmėms. Per 2003–2012 metus išplėtojamas šių bendrijų šeštadieninių ir sekmadieninių mokyklėlių, jų gimtųjų kalbų, istorijos ir kultūros pažinimo būrelių tinklas. Neformalus negausių tautinių bendrijų švietimas remiamas valstybės, savivaldybėms, apskritims bei Švietimo ir mokslo ministerijai finansuojant ilgalaikes tokio švietimo programas.

Iki 2005 metų pasodinami į mokyklos suolą visi izoliuoti gyvenančių čigonų (romų) vaikai. Jiems sudaromos sąlygos įgyti bendrąjį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją bei integruotis į Lietuvos visuomenės gyvenimą.

Artimiausiu metu sudaromos reikiamos galimybės mokytis ir gauti išsilavinimą migruojančių šeimų vaikams. Lietuvoje dirbančių užsieniečių, migrantų, pabėgėlių vaikams rengiami individualūs mokymosi planai ir pamokų tvarkaraščiai, jiems sudaromos sąlygos intensyviai mokytis lietuvių kalbos, esant galimybėms – mokytis ir jų gimtosios kalbos.

E. Sukuriama saugi, sveika ir jauki mokymosi aplinka.

Per 2003–2012 metus plečiant mokyklose socialines, psichologines, medicinos paslaugas, atnaujinant mokyklų pastatus, pasiekama, kad didžioji dauguma Lietuvos vaikų mokytųsi fiziškai ir dvasiškai saugioje, sveikoje ir jaukioje aplinkoje.

Nuosekliai **keičiama bendroji mokymosi kultūra**. Mokyklų bendruomenėse koreguojami prievarta, baime, asmens žeminiumu grindžiami mokymosi ir bendravimo santykiai. Tobulinama mokymosi kultūra, siekiant užtikrinti, kad kiekvienas mokinys, kiekviena mokinė būtų gerbiami, moraliai palaikomi ir skatinami mokytis, kad būtų vertinama kiekvieno mokinio, kiekvienos mokinės sėkmė, kad būtų gerbiama kiekvieno mokinio, kiekvienos mokinės asmeninė nuomonė, pažiūros ir įsitikinimai. Mokiniai skatinami savo nuomonę turėti, ją išsakyti ir argumentuoti ginti.

Kiekviena bendrojo lavinimo ir profesinė mokykla pasirengia ir įgyvendina **priemonių planą saugiai ir sveikai mokymosi aplinkai sukurti**. Mokytojai, mokiniai ir tėvai įsipareigoja laikytis pačių nusistatytos tvarkos. Nė vienoje mokykloje neleidžiama mokiniams išeiti iš mokyklos teritorijos per „laisvas pamokas“ ar „profiliavimo langus“. Iš esmės **pakinta „laisvo laiko“ supratimas ir jo naudojimas**. Laisvo laiko mokykloje nebelieka: kiekviena mokykla susikuria savą šio laiko naudojimo tvarką – savarankiškam mokymuisi, projektų įgyvendinimui, konsultacijoms, pedagoginei pagalbai, pasirengimui pamokoms, neformaliajam (papildomam) ugdymui. Naujoms mokymosi formoms pritaikomos mokyklų erdvės.

Išplėtojamas visuotinis saugių ir sveikų mokyklų tinklas. Sveikos gyvensenos įgūdžių ugdymas tampa privaloma bendrojo ugdymo dalimi. Visose bendrojo lavinimo (nuo pradinės iki gimnazijos) ir profesinėse mokyklose įdiegiama **medicininės pagalbos sistema**: kiekvienam mokiniui užtikrinamos minimalios pirminės sveikatos priežiūros paslaugos, mokyklos duomenų bazėje kaupiama informacija apie kiekvieno mokinio sveikatos būklę.

Sukuriamos efektyvios **kliūtytys narkotikų platinimui ir vartojimui** mokyklų teritorijose. Visose mokyklose veikia anoniminiai telefonai, kuriais galima pranešti policijai apie narkotikų platinimą, reketą, prievartą prieš mokinius. Narkotikus vartojantys mokiniai laiku pastebimi ir sulaukia medikų pagalbos.

F. Sudaromos palankios studijų sąlygos visiems aukštojo mokslo siekiantiems Lietuvos žmonėms.

Per 2003 metus parengiama, per 2004–2012 metus įgyvendinama **nacionalinė studentų finansavimo programa**. Ji nustato būdus, kaip aukštojo mokslo kaštai turėtų būti teisingai paskirstyti tarp valstybės, studentų bei jų tėvų ir kitų šaltinių, kad studijos taptų visuotinai prieinamos. Ji numato, kaip ir kokiais etapais bus išplėtoti efektyvi studijų kreditavimo, socialinių stipendijų ir apgyvendinimo bendrabučiuose sistema, kad ji taptų prieinama visiems paramos reikalingiems studentams.

Programą įgyvendinant, iki 2005 metų sukuriami **lanksti ir efektyvi paramos studentams sistema**. Ji grindžiama diferencij-

juotu mokesčiu už studijas: skirtingai mokama už studijas kolegijose ir universitetuose, už pirmosios ir antrosios pakopos studijas, už dienes ir atvirąsias (neakivaizdines, vakarines, nuotolines) studijas, už paklausių ir mažiau paklausių specialybių studijas; skirtingai už studijas moka geriau ir blogiau besimokantys studentai. Ji grindžiama diferencijuotomis socialinėmis stipendijomis ir diferencijuotais mokesčiais už bendrabutį: skirtinga socialinė parama teikiama labiau ir mažiau jos reikalingiems studentams. Ji grindžiama visiems studentams vienodai prieinamomis paskolomis. Paramos studentams sistema skatina asmeninę studijų motyvaciją ir akademinį bendradarbiavimą.

Iki 2008 metų pasiekama, kad studijos kolegijose ir pirmosios pakopos (bakalauro) universitetinės studijos būtų prieinamos visiems bendrąjį vidurinį išsilavinimą turintiems ir norintiems bei gebantiems studijuoti Lietuvos žmonėms, nepriklausomai nuo jų ekonominės padėties, geografinės vietos ir kitų aplinkybių.

Iki 2010 metų pasiekama, kad antrosios pakopos (magistro) studijos būtų prieinamos visiems bakalauro laipsnį ar jam tolygų aukštąjį išsilavinimą turintiems ir toliau studijuoti norintiems bei gebantiems žmonėms.

Iki 2012 metų pasiekama, kad visiems norintiems ir gebantiems studijuoti Lietuvos gyventojams būtų prieinamos atvirosios (nuotolinės, vakarinės) studijos.

Visiems magistro laipsnį turintiems ir toliau studijuoti norintiems bei gebantiems žmonėms tampa prieinamos trečiosios pakopos (daktaro) studijos.

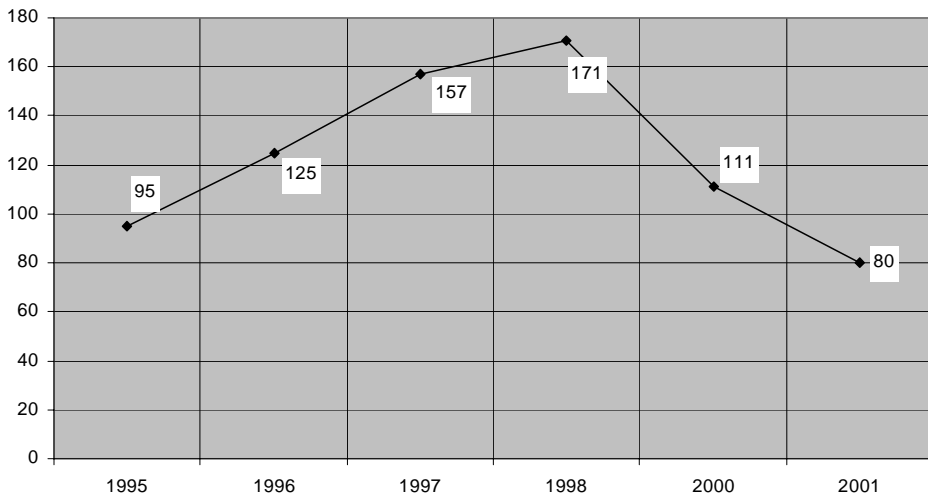
Per 2003–2012 metus išplėtojama paramos Lietuvos gyventojams, studijuojantiems užsienyje, sistema. Ji lanksti ir diferencijuota, grindžiama Lietuvos valstybės ir visuomenės poreikiais. Palapsniui ši sistema apima vis didesnę dalį užsienyje studijuojančių žmonių.

G. Sukuriamos socialinės ir finansinės galimybės nuolat mokytis suaugusiems.

Per 2003–2004 metus parengiamos **nacionalinė ir regioninės suaugusiųjų tęstinio mokymosi (mokymosi visą gyvenimą) plėtrų programos**. Per 2004–2012 metus jos įgyvendinamos.

Nr. 74

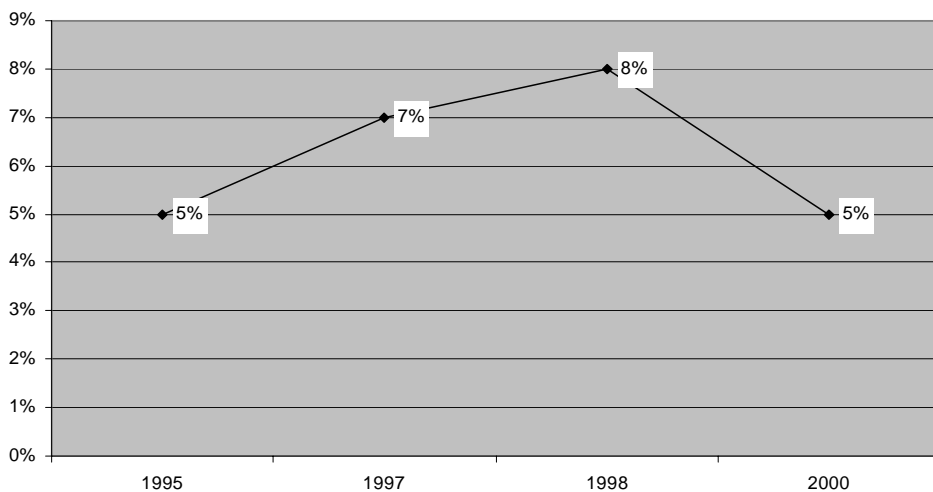
Profesinę kvalifikaciją tobulino arba įgijo naują suaugusieji asmenys, tūkst.

Šaltinis: „Švietimas 2001“, Lietuvos statistikos departamentas

Nr. 75

Profesinę kvalifikaciją tobulino arba įgijo naują darbingo amžiaus gyventojų dalis, %

Šaltinis: „Švietimas 2001“, Lietuvos statistikos departamentas

Šios programos tiesiogiai siejamos su Lietuvos intelektualinio potencialo ir ūkinio konkurencingumo stiprinimu. Jos apima visumą įvairių priemonių, kurių paskirtis – padėti įtraukti kuo platesnį ratą suaugusiųjų Lietuvos gyventojų į tęstinio mokymosi sistemą.

Iki 2004 metų sukuriama **visuomenės informavimo apie tęstinio mokymosi paslaugas sistema**.

Valstybė ir savivaldybės iš dalies remia suaugusiųjų tęstinio mokymosi programas. Nuo 2004 metų pradama teikti platesnė diferencijuota parama jos reikalingiems suaugusiesiems, siekiantiems įgyti bendrąjį išsilavinimą ir pirmąją profesinę kvalifikaciją. Nuo 2005 metų palaipsniui vis plačiau imama teikti kryptinga parama žmonėms, siekiantiems įgyti naują kvalifikaciją arba atnaujinti turimą.

Per 2003–2004 metus įteisinamos mokestinės lengvatos, skatinančios žmones investuoti į asmeninį mokymąsi ir teikti paramą kitų mokymuisi.

H. Sudaromos sąlygos mokytis įkalinimo įstaigose ir kariuomenėje.

Per 2003–2006 metus pasirūpinama visuotiniu įkalinimo įstaigose esančių žmonių, ypač paauglių, bendruoju ugdymu ir profesiniu mokymu. Nuo 2006 metų bendrasis lavinimasis, profesinis mokymasis ir studijos tampa prieinamos visiems mokytis norintiems asmenims.

Per 2003 metus užtikrinama, kad visi vaikai įkalinimo įstaigose privalomai būtų ugdomi ir mokomi profesijos. Nuo 2004 metų įkalinimo įstaigose realiai pakviečiami mokytis visi jaunesni nei 30 metų asmenys, neįgiję bendrojo išsilavinimo ir profesinės kvalifikacijos. Nuo 2005 metų tokio kvietimo sulaukia visi jaunesni nei 40 metų asmenys, neįgiję bendrojo išsilavinimo ar profesinės kvalifikacijos. Nuo 2007 metų sudaromos sąlygos mokytis ir įgyti paklausią profesinę kvalifikaciją visiems mokslo siekiantiems asmenims.

Iki 2006 metų palaipsniui į laikinosios kariuomenės karių ugdymo programas įtraukiami asmeninius poreikius atitinkantys

atskiri bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo moduliai. Visiems kariams sudaromos sąlygos įgyti informacinio raštingumo pradmenis bei plėtoti informacinius gebėjimus.

3. MOKYMASIS VISĄ GYVENIMĄ: ŠVIETIMO FORMŲ ĮVAIROVĖ IR ATVIRUMAS

Mokymasis visą gyvenimą žinių visuomenėje, į kurią orientuojasi Lietuva, tampa pagrindiniu švietimo principu. Naujos žinios šiandien labai greitai kuriamos, jos turi būti greitai priimanamos, savarankiškai vertinamos, išmintingai pritaikomos. Šių dienų poreikis mokytis visą gyvenimą kelia naujus ugdymo tikslus ir uždavinius, laužo tradicinius santykius tarp mokyklos, išsilavinimo ir profesijos, transformuoja nusistovėjusią švietimo struktūrą, keičia mokymosi kultūrą ir mokyklos paskirtį. Mokykla šiandienos visuomenėje turėtų būti atvira, visokeriopais ryšiais įjungta į bendrą žinių ir mokymosi erdvę. Ji palaipsniui turėtų tapti ne tiek žinių perdavėja, kiek gebėjimų mokytis, gebėjimų žinias tvarkyti, interpretuoti, sisteminti, pritaikyti ugdytoja.

Per 2003–2012 metus atnaujinta švietimo sistema turi padėti žmonėms išmokti mokytis visą gyvenimą ir sudaryti sąlygas nuolat mokytis visiems visuomenės nariams.

To siekiant:

- A. Sukuriama vientisa švietimo erdvė, pagrįsta atviromis, sąveikaujančiomis švietimo formomis.**

Per 2003–2005 metus **teisinė švietimo sistema suderinama su mokymosi visą gyvenimą nuostata**. Padedami teisiniai pagrindai atviroms ir sąveikaujančioms švietimo formoms rasti. Sukuriamos teisinės sąlygos mokytis nuolat.

Iki 2012 metų sukuriama bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų dermė, leidžianti išvengti griežto šių švietimo grandžių atskyrimo. Tokią dermę užtikrina lanksčios ir atviros

bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo struktūros.

Pasiekiami pusiausvyros tarp akademinės ir technologinės mokymosi krypties. Šiuo metu Lietuvoje vyrauja akademinis mokymosi kelias: per 80 nuošimčių mokinių renkasi bendrojo lavinimo vidurines mokyklas ir gimnazijas, mažiau nei 15 nuošimčių mokinių – profesines mokyklas. Europos šalyse šias skirtingas kryptis renkasi apylygis jaunimo skaičius. Tad siekiant, kad kuo daugiau Lietuvos jaunuolių įgytų jų poreikius atitinkantį išsilavinimą, išplėtojama technologinė mokymosi kryptis, o akademiniai profiliai priartinami prie praktikos. Mokiniam nutiesiami keliai iš profesinių į aukštąsias mokyklas.

Per dešimtmetį išplėtojama **formalaus, neformalaus ir informalaus švietimo sąveika**. Kur kas didesnio švietimo politikos dėmesio sulaukia neformalus ir informalus švietimas. Tokio švietimo programos (pavyzdžiui, edukacines žiniasklaidos programos) nuosekliau ima remti valstybė ir savivaldybės. Formalus, neformalus ir informalus mokymasis ima darniai papildyti vienas kitą. Tokiu būdu palaipsniui sukuriama **visaapimančio švietimo** erdvė.

Išplėtojamas atvirasis, nuotolinis mokymasis: sudaromos galimybės nuotoliniu būdu įgyti bendrojo lavinimo brandos, profesinio mokymo teorinių bei studijų programų modulius.

Esmingai patobulinama, prie švietimo formų įvairovės pritaikoma **mokymosi rezultatų – žinių, gebėjimų, kvalifikacijų – vertinimo ir pripažinimo sistema**. Ji turi skatinti mokinių mobilumą ir mokymąsi visą gyvenimą. Sukuriama neformaliu ir informaliu būdu įgytos kompetencijos pripažinimo tvarka. Įvedamos įvairios ankstesnio mokymosi akreditavimo, „kaupiamojo diplomo“ formos. Palaipsniui pereinama prie kreditinio, modulinio, „kaupiamojo“ mokymosi.

Apskritai švietime ir visuomenėje įdiegiama nauja kvalifikacijos įgijimo samprata: šiuolaikinėje, sparčiai kintančių technologijų visuomenėje kvalifikacijos tarsi nėra užbaigtos, jos nuo-

lat tobulinamos. Todėl tampa būtinas nuolatinis darbdavių ir specialistus rengiančių mokyklų ryšys: mokyklos parengtas specialistas neišvengiamai turi tobulinti, atnaujinti savo kvalifikaciją. Sustiprinama švietimo ir gamybos bei paslaugų verslo sąveika. Švietimo erdvė išplečiama: ji apima gamybos ir paslaugų sritis. Šiose srityse išplėtojami mokymosi santykiai. Įmonės vis labiau tampa besimokančiomis organizacijomis.

B. Kryptingai nuo mažumės stiprinami žmonių gebėjimai mokytis nuolat.

Šiandienos visuomenėje kiekvienam žmogui darosi būtina išsiugdyti nuostatą ir gebėjimą mokytis visą gyvenimą, gebėjimą savarankiškai organizuoti savo mokymąsi, naudojantis įvairių švietimo formų bei naujų informacinių ir telekomunikacinių technologijų teikiamomis galimybėmis.

Gebėjimas mokytis pradedamas lavinti nuo mažumės. Per dešimtmetį pasiekama, kad pagrindinę mokyklą baigę vaikai būtų išsiugdę gebėjimą mokytis nuolat. Nuostata mokytis visą gyvenimą ir gebėjimas savarankiškai mokymąsi organizuoti imami ugdyti visose švietimo grandyse. Tam talkina ir sukurta mokymosi konsultavimo bei orientavimo sistema.

C. Esmingai išplečiamos žmonių galimybės mokytis visą gyvenimą.

Per dešimtmetį kryptingai siekiama, kad kiekvienas Lietuvos žmogus įgytų galimybę laisvai pasirinkti savo mokymosi kelią – jam patogiausią ir efektyviausią. Tam nuosekliai mažinami esami švietimo prieinamumo apribojimai ir didinamos pasirinkimo galimybės.

Įveikiamos dirbtinės mokymosi kliūtys: mokymosi laiko ir spartos, mokymosi vietos apribojimai, itin griežti išsilavinimo reikalavimai pradedant mokymąsi ar studijas. Lanksti stipendijų, paskolų, mokesčių lengvatų sistema padeda įveikti finansinius nuolatinio mokymosi apribojimus. Ji skatina žmones investuoti į savo ir savo vaikų mokymąsi, o darbdavius – į savo darbuotojų švietimą.

Sukurta švietimo formų įvairovė ir jų jungtys leidžia atsirasti

įvairiems ir lankstiems mokymosi keliams. Taip sudaroma žmoniems **galimybė pasirinkti ar susikurti asmeninę mokymosi strategiją**.

Išplėtojama ir visuomenės naudojimuisi pritaikoma informacinė švietimo sistema. Per 2003–2006 metus pasiekama, kad informacija apie esamas mokymosi galimybes Lietuvoje, Europoje ir pasaulyje būtų patogia prieinama visiems mokytis norintiems krašto žmonėms. Per dešimtmetį sukuriama moderni **mokymosi konsultavimo ir orientavimo sistema**. Ji sujungiama su profesinio informavimo ir konsultavimo sistema. Konsultavimas apie mokymosi ir darbo galimybes, orientavimas tarp švietimo ir darbo pasaulio teikiamų galimybių tampa kiekvienam visuomenės nariui nuolat prieinama paslauga. Ši paslauga padeda asmeniui susiorientuoti šiandienos informacijos gausoje, išvengti mokymosi nesėkmių, pasirinkti jo gyvenimo siekius, interesus ir galimybes geriausiai atitinkantį mokymosi kelią.

Per dešimtmetį esmingai išplečiamos ir tampa visiems norintiems prieinamos nuotolinio mokymosi paslaugos. Lietuvos nuotolinio mokymosi sistema įtraukiama į pasaulinę distancinio mokymosi centrų sistemą.

IV. KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS

Švietimui ir jo sistemai šiandien keliami bendrieji siekiai bei tikslai gali būti įgyvendinti tik užtikrinus deramą ugdymo, profesinio mokymo ir studijų kokybę. Todėl į nuolatinį kokybės gerinimą nuosekliai kreiptina tolesnė švietimo plėtotė. Būtina pasiektos kokybės išlaikymo ir jos gerinimo sąlyga – nuolatinis viešas atsiskaitymas už švietimo rezultatus.

Kokybės užtikrinimas ir vieša atskaitomybė lieka vienas pagrindinių švietimo politikos prioritetų.

Švietimo kokybė yra kontekstuali: ji priklauso nuo socialinio, kultūrinio, ūkinio konteksto. Vienas pagrindinių kokybės rodiklių – kaip švietimas atitinka nuolat kintančius asmens ir visuomenės poreikius. Šiandien reikalinga laiduoti tokią šalies švietimo kokybę, kuri atitiktų atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens reikmes. **Atviros visuomenės ir rinkos ūkio tikrovė nėra ir negali būti ideali. Kokybiškas švietimas turi padėti žmogui ne tik prie šios tikrovės prisitaikyti, bet ją kritiškai vertinti bei tobulinti ir, kas ypač svarbu, neprarasti šioje tikrovėje savo tapatybės, savarankiškumo ir gyvenimo prasmės siekio.**

Vienas esminių kokybės matmenų – švietimo gebėjimas laiduoti bendrąją kultūrinę asmens brandą. **Bendroji kultūrinė branda tvirtai sieja dorines ir pilietines asmens nuostatas su šiuolaikine socialine bei profesine kompetencija. Tokia asmens kultūrinė branda – būtina ir tautos demokratinės gyvensenos, ir jos tapatybės išsaugojimo bei kūrimo sąlyga.**

Užtikrinti švietimo kokybę tai:

- keliant naujus tikslus bei uždavinius atnaujinti bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų turinį;
- iš esmės pagerinti mokytojų pasirengimą bei darbą;
- užtikrinti reikiamą intelektualinį ir materialinį švietimo sistemos aprūpinimą;
- įdiegti patikimą ugdymo kokybės nuolatinio vertinimo sistemą, užtikrinti šiuolaikišką kokybės valdymą.

1. ŠVIETIMO TURINIO KAITA: NAUJOS ASMENS KOMPETENCIJOS

Naujų iššūkių akivaizdoje Lietuvos švietimui pagrįstai keltinas senas klausimas: ko ir kaip šiandien turėtų mokytis vaikai ir suaugusieji?

Bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų turinį šiuo metu reikia suderinti su bendraisiais švietimo siekiais ir tikslais. Švietimo turinys turi būti atnaujintas taip, kad padėtų asmeniui ir visuomenei atsakyti į dabarties iššūkius, padėtų pasinaudoti dabarties atveriamomis naujomis galimybėmis. Jis turėtų padėti žmonėms rasti savo vietą ir konstruktyvų vaidmenį šiandienos visuomenėje.

Tad švietimo turinys visų pirma kreiptinas į savarankiško ir pilietiško, bendruomenei įsipareigojusio asmens ugdymą. Artimiausia ateitis reikalaus daug autonomiškesnio žmogaus elgesio, negu praeityje. Asmeniui bus svarbu suvokti ir išsaugoti savo tapatybę, suvokti ir mokėti siekti savo gyvenimo tikslų. Jam reikės labiau pasitikėti savimi, nebijoti rizikuoti, sugebėti laiku imtis reikiamos iniciatyvos, veikti kryptingai ir nuosekliai.

Asmens savarankiškumą ir bendruomeniškumą atviros visuomenės, globalizacijos, sparčios kaitos, informacijos sprogimo sąlygomis gali užtikrinti tik derama kultūrinė branda ir šiuolaikinės kompetencijos.

Švietimo turinys nuosekliai sietinas su skaitmeniniu raštingumu, naujais informaciniais ir komunikaciniais gebėjimais, būtinais žinių visuomenėje gyvenančiam žmogui.

Šiandien Lietuvos švietimui reikalinga nauja turinio politika, kuri būtų orientuota ne į žinių perteikimą, siaurų profesinių įgūdžių lavinimą, bet į bendrųjų gebėjimų (visų pirma gebėjimo mokytis, savarankiškai naudotis žiniomis), vertybinių nuostatų ugdymą ir dabarties asmeniui būtinų kompetencijų suteikimą. Reikalinga turinio politika, kuri būtų grindžiama ne žinių reprodukcavimu (atkartojimu), bet jų interpretavimu (analize, kritišku vertinimu, naudojimu praktikoje). Reikalin-

ga politika, kuri glaudžiai susietų švietimo turinį su įvairių sričių gyvenimo praktika, realiomis problemomis ir jų sprendimų paieška.

Taigi, kad būtų kokybiškas dabarties sąlygomis, švietimo turinys turi būti esmingai atnaujintas.

To siekiant:

A. Turinys peržiūrimas ir suderinamas.

Per 2003 metus **sustiprinama Švietimo ir mokslo ministerijos atsakomybė už bendrąją švietimo turinio politiką.** Sykiu tiksliau apibrėžiamas savivaldybių, mokyklų ir mokytojų vaidmuo formuojant ir perteikiant švietimo turinį. Aiškiai reglamentuojamos turinio formavimo procedūros. Padedami pagrindai nuolatinio švietimo turinio atnaujinimo sistemai, kuri užtikrintų standartų, bendrųjų programų bei egzaminų programų periodišką atnaujinimą atsižvelgiant į visuomenės poreikius, mokslo ir kultūros raidą bei konkrečius nacionalinių ir tarptautinių tyrimų rezultatus.

Per 2003–2004 metus nacionaliniu lygmeniu peržiūrimas esamas bendrojo ugdymo turinys: kiek jis atitinka šiuolaikinius ugdymo tikslus ir uždavinius. Atliekama turinio atranka. Apibrėžiamas minimalistinis bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinio branduolys, orientuotas į mokinių vertybines nuostatas, bendruosius gebėjimus, naujas kompetencijas, į bendrąjį ir funkciniį raštingumą. Atsižvelgiant į minimalistinį turinio branduolį **pakoreguojamas bendrosios programos ir standartai.** Ypatin gas dėmesys skiriamas pagrindinio ugdymo paskutiniųjų metų – dešimtosios klasės – programai. Ji turi būti pakoreguota taip, kad būtų prieinama visiems įvairių gabumų mokiniams. Taip pat patobulinama ir padaroma lankstesnė, labiau įvairius mokinių gabumus ir poreikius atitinkanti vidurinio ugdymo arba brandos programa. Ji tampa įvairesnė, labiau susieta su profesiniu mokymu. Šitaip kartu **subalansuojami ir su sveikatos reikavimais suderinami mokinių mokymosi krūviai:** jie neperkrauna mokinio padrikų žinių gausa, bet stiprina jo norą pažinti,

atrasti, suvokti, skatina mokymosi motyvaciją ir teikia mokymosi malonumą.

Iki 2006 metų **bendrosios programos ir standartai pertvarkomi iš esmės**. Jie pakeičia dabartinę ugdymo turinio struktūrą nauja struktūra – labiau integruota ir tarpdalykinius ryšius įtvirtinančia. Nauji standartai parengiami ne tik atskiriems dalykams, bet ir dalykų sritims (blokams). Tokiu būdu bendrojo ugdymo turinys suderinamas tarp dalykų – visų pirma atsižvelgiant į mokinio, o ne į mokojo dalyko (jį dėstančių mokytojų, programos rengėjų ir vadovėlių autorių) interesus.

2002 metais baigus **brandos egzaminų reformą**, per 2003–2012 metus pagal modernizuojamas bendrąsias programas ir standartus palaipsniui nuolat atnaujinamos valstybinių ir mokyklinių brandos egzaminų programos. Jos nuosekliai orientuojamos į šiandieninius ugdymo tikslus bei uždavinius ir padeda jų siekti. Egzaminų užduotys skiriamos ne tiek įgytoms žinioms atkartoti, kiek bendriesiems gebėjimams ir kompetencijoms atskleisti. Atitinkamai patobulinama ir brandos egzaminų organizavimo bei vertinimo tvarka. Egzaminų rengėjai labiau rūpinasi, kaip atskleisti tai, ką mokinys moka, o ne tai, ko jis nemoka.

Per 2005–2012 metus pagal keičiamas bendrąsias programas ir standartus **atnaujinami vadovėliai ir kiti ugdymo turinio šaltiniai**. Liberalizuojama vadovėlių kūrimo ir leidybos tvarka. Tačiau sustiprinama Švietimo ir mokslo ministerijos atsakomybė už bendrųjų reikalavimų vadovėliams ir kitiems turinio šaltiniams nustatymą, nešališką ir kvalifikuotą vadovėlių ekspertizę bei vertinimą, patikimos ir išsamios informacijos apie vadovėlius bei kitus turinio šaltinius teikimą mokykloms ir visuomenei. Kad tai būtų pasiekta, per 2003–2004 metus sukuriama išsami vadovėlių duomenų bazė, įdiegiama autorių konsultavimo praktika, esmingai patobulinama vadovėlių ekspertavimo ir sukuriami nuolatinio jų vertinimo sistema.

Per 2003–2006 metus **išplečiamos bendrojo ugdymo turinio individualizavimo mokykloje galimybės**. Mokyklų bendruome-

nėms, mokytojams padedama savarankiškai formuoti jiems patikėtą turinio dalį taip, kad ji būtų kuo geriau panaudojama mokinių ugdymo poreikiams. Mokyklose įdiegiama kolegialaus mokytojų darbo praktika planuojant ir konkretinant ugdymo turinį. Mokytojams ir mokyklų bendruomenėms padedama atrasti ir efektyviai naudotis įvairiais šiuolaikiniais turinio šaltiniais. Mokytojai skatinami ugdymo turinį suvokti plačiau – ne tik kaip programas, standartus, vadovėlius, bet ir kaip patį ugdymo procesą, ugdymo metodus, visas mokyklos gyvenimo sritis: projektinį ir savarankišką darbą, konsultacijas, visuomenei naudingą veiklą, neformalųjį papildomą ugdymą, mokyklos savivaldą, profesinį informavimą ir konsultavimą bei kitas veiklas. Kaip svarbų turinio šaltinį, reikalingą kasdienių interpretacijų ir vertinimų, mokykloms padedama atrasti mokinius supančią aplinką – socialinę, kultūrinę, ekonominę, pilietinę, bei patį mokyklos gyvenimą.

Turinio pertvarką lydi plati naujovių sklaidos mokytojams programa: mokykloms ir mokytojams teikiamos specialistų konsultacijos, rengiami specialūs kvalifikacijos tobulinimo renginiai, aprūpinama metodine literatūra.

Per 2003–2012 metus nuosekliai **atnaujinamas profesinio mokymo turinys**. Jis suderinamas su šiuolaikiniais būsimos profesinės veiklos ir darbo rinkos reikalavimais.

Sutelkus reikiamus intelektualinius ir finansinius išteklius, per 2003–2004 metus parengiami **nauji profesinio mokymo standartai**. Prieš tai kartu su socialiniais partneriais, ūkio šakų ekspertais nustatoma aiški nacionalinių kvalifikacijų struktūra ir standartų rengimo principai. Standartai pagrindžiami tinkamai atlikta rinkos paklausos analize.

Per 2004–2005 metus pagal naujus standartus profesinės mokyklos, bendradarbiaudamos su socialiniais partneriais ir atsižvelgdamos į vietos poreikius, sudaro konkrečių specialybių bendrąsias programas. Šiam mokyklų darbui Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užtikrina efektyvią konsultacinę ir ekspertinę paramą. Esmingai patobulinamos programų vertinimo, sertifikavimo ir kokybės užtikrinimo sistemos.

Taikant skatinimo priemones užtikrinamas aktyvus socialinių partnerių dalyvavimas formuojant mokymo turinį: ypač tiriant šalies bei regionų darbo rinkas ir vertinant baigiamuosius egzaminus.

Visuotinai įdiegiama šiuolaikinė profesinio mokymo turinio struktūra. Ją sudaro dvi dalys: a) bendrojo ugdymo bei bendrieji kultūriniai dalykai; b) teoriniai bei praktiniai profesinio mokymo dalykai. Šie pastarieji apima bazinį profesijos mokymą, specialybės mokymą ir specializacijų mokymą. Tokia struktūra padeda pereiti prie lankstaus profesinio mokymo turinio, atviro socialinėms, ekonominėms, techninėms ir technologinėms profesijų naujovėms bei kintančiai darbo rinkai. Ji leidžia orientotis ne tik į siauras specializacijas, bet visų pirma į bendruosius mokinio gebėjimus, kurie reikalingi dabartiniam darbo pasauliui.

Per 2003–2006 metus suderinamos tarpusavyje profesinių mokymų ir darbo rinkos profesinio mokymo centrų teikiamos programos. Jos iš dalies pagrindžiamos bendrų modulių principu. Darbo rinkos profesinio mokymo turinys nuosekliai pertvarkomas į modulinę struktūrą, leidžiančią atskirus modulius akredituoti pereinant iš vieno profesinio išsilavinimo lygio į kitą.

Per 2003–2012 metus **atnaujinamas universitetų ir kolegijų studijų turinys**. Jis suderinamas ne tik su šiuolaikiniais profesinės veiklos reikalavimais, bet ir su bendraisiais šalies bei regionų kultūriniais, socialiniais bei ekonominiais poreikiais. Patobulinama studijų kokybės vertinimo sistema: jos darbas skiriamas ne tiek atskiroms studijų programoms ekspertuoti, kiek bendriesiems programų kriterijams nustatyti, atskirų sričių programoms su tarptautiniais standartais derinti bei, kas ypač svarbu artimiausioje ateityje, atviruoju, vėliau – ir neformaliu, informaliu, būdu įgytoms kompetencijoms pripažinti.

Tobulinant studijų turinį sumažinamas bendras dėstomų kursų skaičius, atsisakoma dalies ypač smulkių ir specializuotų kursų. Humanitarinių ir socialinių mokslų kursai paverčiami integralia studijų programų dalimi, nepriklausomai nuo studento pa-

sirinktos pagrindinės studijų srities. **Mažinamos paskaitų ir seminarų apimtys: daug daugiau laiko skiriama individualiam, projektiniam, tiriamajam studento darbui.** Užtikrinama ne deklaratyvi, bet reali studijų ir mokslinių tyrimų sąveika. Studijų programos suderinamos su tarptautiniais standartais.

Per 2003–2010 metus suderinamas tarpusavyje bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų turinys: mokiniams sudaromos sąlygos sklandžiai pereiti iš vienos ugdymo, mokymosi bei studijų pakopos į kitą.

Per 2003–2012 metus **sukuriamą plati formalaus ir neformalaus suaugusiųjų mokymosi modulių pasiūla**, atitinkanti darbo rinkos poreikius, kultūrinės asmens reikmės ir visuomenės pilietinio gyvenimo iššūkius. Ši modulių pasiūla sudaro sąlygas Lietuvos žmonių tęstiniam mokymuisi, užtikrina įvairias šiuolaikines šio mokymosi formas.

B. Turinys tiesiogiai susiejamas su asmens ir visuomenės gyvenimui būtinų vertybinių nuostatų, bendrųjų gebėjimų bei kompetencijų suteikimu.

Peržiūrint, tobulinant, pildant bendrojo ugdymo, profesinio mokymo programas bei standartus, egzaminų programas, kuriant vadovėlius, individualizuojant programas bendrojo lavinimo mokyklose, jas rengiant profesinėse ir aukštosiose mokyklose, keičiant bendrąją mokyklos kultūrą ir mokinius supančią aplinką, visų pirma siekiama, kad atnaujintas švietimo turinys perteiktų asmens ir visuomenės gyvenimui būtinas vertybines nuostatas, kad suteiktų dabarties žmogui reikalingų bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų.

Švietimo turinys kryptingai susiejamas su šiandienine moraline ir pilietine problematika. Jis nuosekliai kelia klausimus, kurie reikalauja vertybinio asmens apsisprendimo, jo moralinės ir pilietinės pozicijos. Jis perteikia demokratinio gyvenimo pagrindus sudarančias vertybes.

Atnaujintas švietimo turinys turėtų išryškinti ir ugdyti šias asmens vertybines nuostatas:

- savigarbą ir pagarbą kitam žmogui, meilę artimiesiems;
- pagarbą gyvybei;
- pasitikėjimą savimi;
- sąžiningumą ir pareiškumą;
- pasitikėjimą demokratijos principais (žmogaus teisėmis ir laisvėmis, teisėtumu, socialiniu teisingumu ir kitais), pagarbą jiems, nusiteikimą juos ginti bei puoselėti;
- toleranciją;
- patriotizmą;
- solidarumą;
- pagarbą savo tautos ir krašto kultūros tradicijai ir nusiteikimą ją puoselėti;
- pagarbą Europos kultūros tradicijai ir pasaulio kultūrų įvairovei;
- pagarbą gamtinei aplinkai, nusiteikimą ją saugoti ir puoselėti.

Atnaujintas švietimo turinys padeda įgyti bendruosius gebėjimus, reikalingus pilietinėje bendruomenėje, žinių visuomenėje ir šiuolaikiniame darbo pasaulyje gyvenančiam asmeniui. Jis padeda įgyti gebėjimų, būtinų subalansuotai krašto plėtrai. Švietimo turinys turėtų ugdyti žmogų, gebantį:

- nuolat mokytis;
- kritiškai mąstyti, spręsti problemas, priimti sprendimus, remiantis išsamia ir visapusiška informacija;
- laikytis moralinių principų;
- prisiimti įsipareigojimus ir jų laikytis;
- prisiimti atsakomybę už savo veiksmus;
- prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi, asmenybės tobulėjimą ir sveiką gyvenseną;
- išsikelti gyvenimo, veiklos, darbo tikslus bei prioritetus, jų nuosekliai siekti racionaliai tvarkant turimus išteklius;
- būti atviram naujoms idėjoms, naujai patirčiai;
- būti iniciatyviam;
- susirasti ir kritiškai naudotis įvairių sričių žiniomis;
- pažinti, pripažinti ir gerbti skirtybes, kitą nuomonę bei požiūrį;
- dirbti savarankiškai ir kartu su kitais;
- bendrauti ir bendradarbiauti;
- būti aktyviu demokratinės visuomenės nariu.

Atnaujintas švietimo turinys turi suteikti šiandienos asmeniui reikalingą **socialinę (pilietinę), kultūrinę ir komunikacinę kompetenciją**. Jis turėtų:

- ugdyti žmogų, gebantį konstruktyviai dalyvauti pilietinės bendruomenės gyvenime, asmeniškai ir kartu su kitais įgyvendinti visuomenei svarbius uždavinius;
- ugdyti asmens kūrybiškumą ir išplėtoti jo gebėjimus dalyvauti kultūriniam visuomenės gyvenime, juo domėtis, jį vertinti;
- išlavinti asmens gebėjimą racionaliai veikti rinkos ūkyje, ugdyti verslumą;
- išplėtoti žinių visuomenės nariui svarbius metakognityvinius ir komunikacinius gebėjimus bei informacinę kultūrą (gerą gimtosios ir užsienio kalbų mokėjimą, kompiuterinį raštingumą).

Per 2003–2006 metus bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų lygmenyse esmingai sustiprinamas dėmesys **informacinės kultūros ugdymui**. Visuose švietimo lygmenyse įdiegiamos pragmatiškos kompiuterinio raštingumo programos, įvedami tarptautinius standartus atitinkantys kompiuterinio raštingumo egzaminai. Per 2003–2005 metus informacinio ir kompiuterinio raštingumo ugdymas peržengia vienos specialios disciplinos rėmus: jis integruojamas į kitus mokomuosius dalykus. Iki 2005 metų pasiekama, kad visi bendrojo lavinimo mokyklą baigiantys mokiniai turėtų kompiuterinio raštingumo pagrindus.

Visuose švietimo lygmenyse sustiprinamas **užsienio kalbų mokymasis**. Iki 2008 metų pasiekama, kad visi gimnazijas baigę mokiniai galėtų bendrauti dviem užsienio kalbom, viena iš jų – anglų. Visi profesinių mokyklų absolventai turėtų laisvai komunikuoti bent viena užsienio kalba. Išplečiamas užsienio kalbų mokymosi pasirinkimas universitetuose ir kolegijose. Geras dviejų–trijų užsienio kalbų mokėjimas tampa privaloma aukštojo išsilavinimo dalimi.

Visuose švietimo lygmenyse sustiprinamas dėmesys **verslumo ir ekonominio raštingumo ugdymui**. Pasiekama, kad eko-

nominio raštingumo pradmenis įgytų visi pagrindinės mokyklos mokiniai, kad šio raštingumo ir verslumo pagrindai būtų suteikti visiems pageidaujantiems gimnazistams, kolegijų ir universitetų studentams bei visiems profesinių mokyklų mokiniams.

Kompiuterinio ir ekonominio raštingumo, verslumo ugdymo ir užsienio kalbų programos tampa svarbia testinio suaugusiųjų mokymosi turinio dalimi.

Per 2003–2012 metus esmingai sustiprinamas **bendrasis kultūrinis mokinių ir studentų raštingumas bei kūrybingumas**. Tam kokybiškai atnaujinamos bendrojo ugdymo gimtosios kalbos ir menų programos. Išplečiamas bendrojo kultūrinio pobūdžio ir menų programų pasirinkimas aukštosiose mokyklose. Mokiniais ir studentams sudaromos sąlygos rinktis įvairias neformalaus meninio bei kultūrinio švietimo programas.

Per 2003–2012 metus ypatingas dėmesys skiriamas mokinių ir studentų **pilietinės kultūros ugdymui**. Bendrojo ugdymo ir studijų turinys nuosekliai atveriamas pilietinei šalies problematikai. Į pilietinių vertybių, gebėjimų, įgūdžių ugdymą orientuojamas kasdienis mokyklų ir universitetų gyvenimas: išplėtota savivalda, mokinių ir studentų organizacijų veikla, neformalus, papildomas švietimas.

Per dešimtmetį reikiamas dėmesys skiriamas mokinių ir studentų šiuolaikinei **technologinei kultūrai ugdyti**. Tam būtinos išsamios ir su gyvenimo praktika susietos matematikos žinios, modernios įvairių technologijų dalykinės programos bendrojo lavinimo mokykloje, kokybiškos, tarptautinius standartus atitinkančios technologijų programos profesinėse ir aukštosiose mokyklose. Modernios technologinės kultūros ugdymo prielaida – švietimo turinio atvirumas šiuolaikiniam darbo pasauliui. Per 2003–2006 metus pagrindinėse, vidurinėse mokyklose ir gimnazijose kaip svarbi ugdymo turinio dalis įdiegiamas profesinis informavimas ir konsultavimas.

Išsamiau bendrojo ugdymo perteikiamos vertybinės nuostatos, bendrieji gebėjimai ir įgūdžiai aptariami leidinyje *Lietuvos bendrojo lavini-*

mo mokyklos bendrosios programos, Vilnius, Švietimo ir mokslo ministerija, Pedagogikos institutas, 1997, p. 7–48.

C. Padidinama turinio įvairovė, išplečiamos jo pasirinkimo galimybės.

Švietimo turinio standartizavimas turi būti suderintas su jo įvairovės išplėtimu. Įvairovė būtina, kad turinys atitiktų skirtingus mokinių gebėjimus ir poreikius. Ji reikalinga, kad būtų ugdomas mokinių kūrybiškumas, stiprinama mokymosi motyvacija.

Švietimo turinio politika turi **išvengti klaidinančios lygiavos. Lygios teisės – tai ne tik standartų tolygumas, bet ir įvairovės skatinimas, įteisinimas ir pripažinimas.** Turinio įvairovės toleravimas – būtina švietimo sistemos pažangos sąlyga.

Bendrosiomis programomis ir standartais apibrėžus minimaliųjų visiems privalomą ugdymo turinį, per 2003–2012 metus išplėtojama jo įvairovė, suteikianti mokiniams didesnių mokymosi pasirinkimo galimybių.

Tobulinant pradinę, pagrindinę ir profiline vidurinio ugdymo (brandos) programas, mokiniams sudaromos galimybės rinktis įvairias mokymosi strategijas, alternatyvius turinio variantus. Bendrojo ugdymo programos praturtinamos įvairiais technologijų dalykais, pasirenkamų užsienio kalbų įvairovė, profiliuoti brandos programa – naujais socialiniais ir humanitariniais dalykais. Patobulinta valstybinė brandos egzaminų sistema turi atitikti ir skatinti šią turinio įvairovę. Abiturientams sudaromos galimybės laisvai pasirinkti laikytinus egzaminus iš plataus lygiaverčių gamtos, socialinių ir humanitarinių dalykų egzaminų spektro.

Švietimo turinio įvairovę užtikrina aktyvus savivaldybių ir mokyklų bendruomenių dalyvavimas įgyvendinant turinio politiką. Valstybinė švietimo turinio politika sudaro galimybes regioninėms, vietinėms, mokyklų bei individualioms švietimo turinio strategijoms rasti. Turinio įvairovę išplečia neformalus, papildomas ir informalus švietimas. Valstybė ir savivaldybės remia specialią technologinių, kalbų, meno, sporto mokyklų kūrimą ir iš-

laikymą, skatina jų atvirumą ir prieinamumą kuo platesniam mokinių ratui.

Profesinio mokymo ir studijų turinio įvairovę užtikrina glaudus turinio ryšys su darbo pasauliu, su darbinės praktikos įvairove. Konkreti profesinė praktinė veikla tampa sudėtine profesinio mokymo ir studijų dalimi.

D. Išplečiami turinio šaltiniai ir atnaujinami jo perteikimo būdai.

Per dešimtmetį švietimo sistema iš esmės išplečia tradicinius turinio šaltinius. Greta įprastų vadovėlių imama efektyviai naudotis internetu pasiekiamomis duomenų bazėmis, kompiuterių programomis, bibliotekų fondais, žiniasklaida, mokinių socialine, kultūrine, ekonomine aplinka.

Sustiprinami mokytojų ir mokyklų bendruomenių gebėjimai **edukaciniams tikslams pritaikyti visą supančią aplinką, visą informacinę erdvę**. Mokytojams ir mokykloms padedama atrasti su šia erdve kūrybingą interpretacinį santykį, suteikti informacinei erdvei edukacinį matmenį.

Nauji turinio šaltiniai gali būti efektyviai naudojami tik kartu su naujais mokymosi metodais.

Turinio perteikimo būdams skiriamas ypatingas dėmesys. Realiai įvertinama naujų metodų svarba tobulinant turinio ir viso švietimo kokybę: „Visuomenės visada labiau keitė bendravimo priemonės, negu bendravimo turinys“ (Marchal McLuhan).

Per 2003–2008 metus visose švietimo pakopose įdiegiami aktyvūs, savarankiškumą ir bendradarbiavimą skatinantys ugdymo, mokymosi ir studijų metodai bei savarankiškos veiklos praktika. Ypač plačiai imamas taikyti projektinis darbas.

E. Sukuriama turinio nuolatinio atnaujinimo sistema.

Per 2003–2005 metus sukuriama nuolatinio turinio vertinimo (ekspertavimo, analizės), peržiūrėjimo, atrankos ir atnaujinimo sistema, apimanti nacionalinį, savivaldybės ir mokyklos lygmenis. Ji užtikrina nuolatinį turinio derinimą su švietimui keliamais tikslais ir uždaviniais.

Išplėtojami šios sistemos būtini komponentai: lyginamieji

tarptautiniai (TIMSS, CIVIC, PISA) ir vietiniai turinio tyrimai, diagnostinis testavimas, nepriklausoma programų, standartų, vadovėlių ekspertizė, neformalus profesinio mokymo ir studijų programų akreditavimas, lanksčios brandos ir kvalifikacinių egzaminų sistemos.

Bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų turinys imamas iš esmės peržiūrėti ir atnaujinti kas ketveri–penkeri metai. Kai kurių programų turinys gali būti esmingiau atnaujinamas ir greičiau.

Per 2003–2006 metus, kaip jau minėta, sukuriama profesinių kvalifikacijų derinimo su darbo rinka sistema. Ši sistema tampa svarbiu profesinio mokymo ir studijų turinio atnaujinimo veiksmu.

Nuolatinį turinio atsinaujinimą turi skatinti brandos ir kvalifikacinių egzaminų sistemos. Nuolat atnaujinamas valstybinių brandos egzaminų turinys įtvirtina esmines ugdymo turinio permainas: visų pirma turinio orientaciją į bendruosius gebėjimus ir įgūdžius. Per 2003–2008 metus pasiekama, kad didesnė dalis baigiamųjų kvalifikacijos suteikimo egzaminų vyktų už mokyklos durų. Tokia sąlyga papildomai užtikrina nuolatinį ir savalaikį profesinio mokymo bei studijų atsinaujinimą.

2. MOKYTOJŲ RENGIMO IR DARBO ATNAUJINIMAS

Švietimo kokybė artimiausioje ateityje labai daug priklausys nuo mokytojų pasirengimo dirbti naujomis sąlygomis, nuo to, ar bus „imtasi esminės mokytojų rengimo reformos“. Neseniai Lietuvos švietimo sistemą vertinusių OECD ekspertų nuomone, „**nepakankamai reformuojama pedagogų rengimo sistema yra viena iš rimčiausių švietimo reformos spragų. Šiai sričiai turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys**“ (*Reviews of National Policies for Education. Lithuania. OECD, 2002*).

Viena vertus, mokytojų rengimo sistema iki šiol neatitinka per pastarąjį dešimtmetį mokyklose įvykusių pokyčių. Antra vertus, ši sistema nėra pasirengusi mokytojo profesiją modernizuoti, ruošti mokytoją darbui žinių visuomenėje.

Žinių visuomenėje esmingai **keičiasi pats mokytojo vaidmuo**: mokytoją – žinių turėtoją ir perteikėją keičia mokytojas – mokymosi organizatorius, mokymosi galimybių kūrėjas, mokymosi talkininkas, patarėjas, partneris, tarpininkas tarp mokinio ir įvairių šiuolaikinių žinių šaltinių. Jo priedermė – kuo daugiau padėti mokiniams ir juos palaikyti savarankiško mokymosi kelyje, taip pat rūpintis nuolatiniu savo pačių mokymusi.

Atvirame šiandienos pasaulyje mokytojas turi išlikti ir ugdytojas, gyvenimo tiesų liudytojas, perduodantis tradiciją (bendruomenės gyvenimo pagrindus sudarančias vertybes, jos patirtį) bei mokantis ją kūrybingai plėtoti.

Šiandien, kad būtų plačiau pasinaudota mokytojo darbo galimybėmis, būtinas **platesnis mokytojo pareigų spektras**. Reikalingi mokytojo gebėjimai teikti papildomą ugdymo pagalbą socialinių problemų turintiems vaikams, mokyti specialiųjų poreikių vaikus, dirbti su itin gabiais mokiniais, mokyti suaugusiuosius, teikti neformalaus, papildomo švietimo paslaugas bei kita. Tokiam platesniam pareigų spektrui rasti turėtų padėti mišrus – etatinis ir valandinis – apmokėjimas už darbą. Sykiu šiandienos mokykla turi būti atverta mokytojams, atėjusiems iš praktikos pasaulio: verslo, meno, mokslo.

Dabartis mokytojo profesijai kelia iš esmės naujus socialinius, pedagoginius ir dalykinius reikalavimus. Mokytojui tampa būtinas kur kas platesnis bendrasis ir dar labiau specializuotas dalykinis išsilavinimas. Dabarties mokykloje mokytojas privalo tapti savarankiško mokymosi procesų moderatoriumi. Jis turi gebėti plėsti socialines mokyklos funkcijas, bendradarbiaudamas su kolegomis, mokiniais bei tėvais projektuoti ir nuolat tobulinti ugdomąją mokyklos veiklą. Jam būtini geri informaciniai ir komunikaciniai įgūdžiai, reikalinga šiuolaikinė socialinė kompetencija, geras orientavimasis šiandieninėje švietimo kaitoje, aktyvi ir savarankiška pilietinė laikysena.

Todėl reikalinga iš esmės atnaujinti mokytojų rengimą ir darbą, kad jie atitiktų esamos ir būsimos mokyklos tikslus ir uždavinius.

To siekiant:

A. Pertvarkoma mokytojų rengimo sistema.

2003 metais patobulinama ir priimama Švietimo ir mokslo ministerijos parengta Pedagogų rengimo koncepcija. Sykiu atliekamas ir **mokytojų rengimo sistemos efektyvumo auditas bei tarptautinė studijų programų ekspertizė**. Koncepcija ir audito bei ekspertizės išvadamis remiantis sudaroma Pedagogų rengimo pertvarkos programa. Per 2004–2007 metus ši programa nuosekliai įgyvendinama.

Tam, kad programa būtų įgyvendinama sėkmingai, **sustiprinamos Švietimo ir mokslo ministerijos galios mokytojų rengimo srityje**. 2003 metais užtikrinamos visos teisinės ir vadybinės prielaidos ministerijai tapti realia mokytojų rengimo užsakovė. Ministerija pradeda formuoti aiškią šios srities politiką, privalomą visoms pedagogus rengiančioms mokykloms.

Per 2003 metus ministerija patobulina ir patvirtina **mokytojų rengimo standartus** ir apibrėžia skirtingas **standartų įgyvendinimo strategijas**. Standartais remdamosi per 2004–2005 metus aukštosios mokyklos esmingai atnaujina studijų programas. Atliekama tarptautinė programų akreditacija.

Lietuvos aukštosiose mokyklose sudaromos galimybės mokytojus rengti pagal dviejų tipų keturmetes, penkiametes ir vadinamąsias penktųjų (vienų) metų programas. Rengiant mokytojus pagal keturmetes 1 plus 3 tipo programas, pirmieji metai skiriami bendrosioms arba akademinėms studijoms, pedagoginės studijos pradedamos antraisiais metais. Dirbant pagal 2 plus 2 tipo programas, pirmuosius dvejus metus studijuojami bendrieji akademiniai dalykai, nuo trečiųjų metų pradedamos pedagoginės studijos. Penkiametės programos turi išplėstą akademinę dalį. Jos taikytinos rengiant kelių dalykų mokytojus. Penktųjų (vienų) metų programą sudaro tik pedagoginės studijos. Tokia programa skiriama jau atskirų dalykų bakalauro laipsnį įgijusiems asmenims. Aukštosios mokyklos skatinamos daugiau dėmesio negu iki šiol skirti mokytojų rengimui pagal penkiametes ir penktųjų (vienų) metų programas.

Pagrindinių, vidurinių mokyklų, gimnazijų mokytojai turėtų įgyti bakalauro arba magistro laipsnį. Pradinių mokyklų mokytojai, priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo specialistai gali būti rengiami kolegijose ir neturėti bakalauro laipsnio. Išimties atvejais kolegijose gali būti kurį laiką rengiami trūkstančių specialybių mokytojai pagrindinėms mokykloms (pavyzdžiui, užsienio kalbų, dailės ir kiti).

Mokytojų rengimo standartai susieja teorines pedagogines studijas su praktika ir padidina pedagoginės praktikos trukmę. Sukuriama tobulesnė pedagoginės praktikos organizavimo tvarka: studentų darbui vadovauja tam parengti mokytojai praktikai. Pedagoginė praktika imama rengti ne pagal „pameistrystės“, bet pagal „kūrybinės laboratorijos“ modelį. Studentui praktikos metu sudaromos galimybės pačiam išmėginti įvairias ugdymo strategijas, o ne tik atkartoti patyrusio mokytojo veiksmus.

Per 2005–2008 metus įvedami **kvalifikaciniai mokytojo egzaminai už universiteto ir kolegijos durų**. Jie laikomi po vienu metu darbo – stažuotės – mokykloje.

Pedagoginių studijų kreditavimo ir stipendijų sistema susiejama su darbiniais absolventų išsipareigojimais. Skatinamos savivaldybių sutartys su jų teritorijoje ketinančiais dirbti studentais.

Išplėtojama patikima, demografiniais rodikliais pagrįsta **mokytojų poreikio prognozavimo sistema**. Ja ir šalies ekonominės būklės rodikliais remdamasi, Švietimo ir mokslo ministerija kasmet tikslina mokytojų rengimo užsakymą bei teikia rekomendacijas bei finansinę paramą mokytojų kvalifikacijos tobulinimui (naujų kvalifikacijų įgijimui).

Per 2003–2005 metus sukuriama nuosekli **mokyklų vadovų rengimo ir profesinio tobulinimo sistema**, išplečiamos švietimo politikos ir švietimo vadybos magistro studijos.

Per 2003–2007 metus išplėtojama lanksti, įvairias mokymosi ir studijų strategijas apimanti **profesijos mokytojų rengimo sis-**

tema. Ji glaudžiai susiejama su sustiprinta profesijos mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema.

Kad būtų gerai parengiami mokytojai, turi nuolat mokytis juos rengiantys aukštųjų mokyklų dėstytojai. Universitetų ir kolegijų dėstytojams padedama perimti šiuolaikinius dėstyimo, vadovavimo studijoms metodus. Įdiegiama **nuolatinio dėstytojų profesinės kvalifikacijos tobulinimo sistema.**

Pakankamai išsami informacija apie galimas mokytojų rengimo perspektyvas pateikiama leidinyje: Gintautas Dzemyda, Pranas Gudynas, Vydūnas Šaltenis, Vytautas Tiešis, *Lietuvos pedagogai ir moksleiviai: analizė ir prognozė*, Vilnius, Atviros Lietuvos fondas, Švietimo ir mokslo ministerija, Matematikos ir informatikos institutas, 2001.

B. Pertvarkoma mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema.

Siekiant nuolatinio mokytojų darbo atsinaujinimo ir darbo kokybės per 2003–2008 metus pertvarkoma mokytojų kvalifikacijos tobulinimosi sistema.

Šios sistemos paskirtis – padėti kiekvienam mokytojui nuolat atnaujinti savo gebėjimus, įgūdžius ir žinias, kad jis įstengtų sėkmingai dirbti individualiai bei komandoje žinių visuomenės sąlygomis, kad jis galėtų padėti mokiniams siekti kuo geresnio išsilavinimo. Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema nėra savitikslių. Ji tiesiogiai nukreipiama į pagrindinį siekį – geresnę mokinių ugdymo kokybę.

Per 2003–2004 metus sukuriama skaidri mokytojų kvalifikacijos tobulinimosi finansavimo sistema. Kvalifikacijos tobulinimo programos imamos nuosekliai finansuoti iš trijų pagrindinių šaltinių: valstybės, savivaldybių ir mokyklų biudžetų. Tokios programos iš dalies gali būti finansuojamos ir pačių mokytojų. Švietimo ir mokslo ministerija inicijuoja ir finansuoja programas, skirtas valstybinės švietimo politikos įgyvendinimui. Savivaldybės inicijuoja ir finansuoja regionui aktualias mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programas. Mokyklos inicijuoja ir finansuoja konkrečius jų atsinaujinimo poreikius atitinkančias kvalifikacijos tobulinimo programas. Lėšos mokytojų kvalifikacijos

tobulinimui mokyklas pasiekia kartu su mokinių „krepšeliais“. Mokyklos taryba sprendžia, kaip efektyviau panaudoti šias lėšas. Jos gali būti naudojamos tiek formaliam, tiek neformaliai kvalifikacijos tobulinimui, tiek naujų kvalifikacijų įgijimui.

Pagrindiniu kvalifikacijos tobulinimo **užsakovu tampa mokykla**. Kvalifikacijos tobulinimo turinys ir formos imamos orientuoti ne tik į bendruosius švietimo plėtotės tikslus ir uždavinius, bet ir į konkrečių mokyklų kaitos kryptis.

Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo sistema apima ne tik turimų kvalifikacijų atnaujinimą, bet ir naujų įgijimą (persikvalifikavimą). Šiuo metu tik 78 nuošimčiai bendrojo lavinimo mokyklos mokytojų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą ir dirba pagal specialybę. Dėl kintančios demografinės padėties mokytojų poreikis įgyti naujų kvalifikacijų dar labiau išaugs. Todėl **naujų kvalifikacijų įgijimo programoms**, apimančioms dienes, vakarines, neakivaizdines, netolimoje ateityje – ir atvirąsias, nuotoline studijas, skirtinas reikiamas dėmesys. Kaip ir kvalifikacijų atnaujinimas, šios programos gali būti inicijuojamos ir finansuojamos tiek valstybės, savivaldybių, tiek ir mokyklų bei mokytojų.

Per 2003–2006 metus sukuriama mokytojų kvalifikacijos tobulinimo paslaugas teikiančių institucijų akreditavimo sistema. Įdiegiama valstybės ir savivaldybių, vėliau – ir mokyklų, finansuojamų kvalifikacijos tobulinimo programų ekspertavimo ir vertinimo praktika. Sukuriama mokytojų tobulinimo institucijų jų siūlomų programų duomenų bazė. Mokyklos ir mokytojai turi galimybę rinktis įvairias programas ir modulius, komplektuoti jų dalis į didesnius rinkinius, kuriuos aukštosios mokyklos gali pripažinti kaip kreditinius kursus.

Iki 2005 metų užtikrinamas visuotinis kvalifikacijos tobulinimo prieinamumas. Iki 2007 metų įteisinamas nuolatinis privalomas mokytojų kvalifikacijos tobulinimas. Palaipsniui mokytojų atestavimo sistema suderinama su įdiegtu mišriu (etatiniu ir valandiniu) darbo užmokesčiu, išplėstu mokyklų finansinės ir personalo politikos savarankiškumu, naujomis mokytojų profesinės karjeros galimybėmis.

Per 2004–2010 metus mokytojų kvalifikacijos tobulinimo (sykiu ir naujų kvalifikacijų įgijimo) sistema palaipsniui suderinama su mokytojų rengimo sistema. Šias sistemas į darnią visumą sujungia sertifikuoti studijų moduliai ir vieninga mokytojų kvalifikacijų suteikimo bei pripažinimo sistema. Tokie pokyčiai esmingai išplečia mokytojų kvalifikacijos atnaujinimo ir naujų kvalifikacijų įgijimo galimybes, padidina profesinį mokytojų atvirumą ir mobilumą.

C. Mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemos nukreipiamos į šiandienos mokytojui būtinų vertybinių nuostatų stiprinimą, bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų suteikimą.

Pertvarkant mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemas esminis dėmesys skiriamas suteikimui tų vertybinių nuostatų, bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų, kurios šiandien reikalingos mokytojui, kad jis galėtų atlikti savo profesinę misiją atviroje, nuolat besimokančioje šiuolaikinėje visuomenėje.

Mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemos turėtų nuosekliai remtis ir kryptingai stiprinti šias mokytojo vertybines nuostatas:

- savigarbą ir pagarbą kitam asmeniui, jo nuomonei bei įsitikinimams;
- toleranciją;
- veiklų patriotizmą ir pilietiškumą;
- pasitikėjimą savimi;
- pagarbą demokratijos principams (žmogaus teisėms ir laisvėms, teisėtumui, socialiniam teisingumui ir kitiems), nusiteikimą juos ginti bei puoselėti;
- pagarbą Lietuvos kultūros tradicijai ir nusiteikimą ją perteikti bei puoselėti;
- pagarbą Europos kultūros tradicijai ir pasaulio kultūrų įvairovei.

Tik savarankiškas mokytojas gali išugdyti savarankišką mokinį. Šiandienos mokytojui būtina savarankiška pilietinė laikysena, kritiškas ir konstruktyvus santykis su tikrove.

Mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistema turėtų parengti mokytoją, gebantį:

- nuolat mokytis ir padėti mokytis kitiems;
- kritiškai mąstyti ir ugdyti kitų kritinį mąstymą;
- spręsti šiandienos problemas ir mokyti jas spręsti kitus;
- būti atviram naujoms idėjoms, naujai patirčiai ir skatinti kitų atvirumą;
- susirasti bei kritiškai naudotis įvairių sričių žiniomis ir mokyti tai daryti kitus;
- būti kūrybiškam ir ugdyti kitų kūrybiškumą;
- pripažinti bei gerbti skirtynes ir mokyti tai daryti kitus;
- bendradarbiauti, dirbti komandoje ir mokyti to kitus;
- būti aktyviu pilietinės visuomenės nariu ir padėti tokiais tapti kitiems.

Pertvarkytos mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemos turėtų padėti mokytojams įgyti šiuolaikinę socialinę (pilietinę), kultūrinę ir komunikacinę kompetencijas. Mokytojams suteikiami tvirtesni humanitarinės kultūros pagrindai. Jie būtini, kad mokytojai galėtų pereiti nuo reprodukcinio prie interpretacinio santykio su švietimo turiniu. Išplėtojami mokytojų gebėjimai planuoti, konkretinti, individualizuoti švietimo turinį, pasirinkti ir sėkmingai naudoti šiuolaikinius ugdymo ir mokymo metodus. Gebėjimas kurti bei naudoti atvirus ir bendrus mokymo bei mokymosi metodus tampa vienu svarbiausių profesinių mokytojo gebėjimų.

Padedama išplėtoti vadybinius, tiriamojo darbo bei darbo komandoje įgūdžius. Jie reikalingi, kad mokytojas galėtų savarankiškai vertinti ir tobulinti mokyklos darbo kokybę.

Esmingai sustiprinamas informacinis, kompiuterinis mokytojų raštingumas. Per 2003–2005 metus kiekvienam mokytojui sudaromos sąlygos naudotis elektroninėmis ryšio priemonėmis ir duomenų bazėmis. Iki 2005 metų įvedamas visiems mokytojams privalomas kompiuterinio raštingumo kvalifikacinis egzaminas.

D. Sustiprinamas mokytojo vaidmuo, išplečiamas jo pareigų ir galimybių spektras.

Per 2003–2012 metus **padedama mokytojui įgyti naują – mokytoji padėjėjo, organizatoriaus, moderatoriaus, partnerio – vaidmenį**. Sykiu sustiprinamas mokytojo socialinis, pilietinis, kultūrinis vaidmuo. Mokytojams padedama tapti įtakingais kultūros tradicijos perteikėjais, socialinės sanglaudos, socialinio teisingumo stiprintojais, visuomenės pilietinės kultūros ugdytojais.

Siekiant padidinti mokytojo visuomeninį vaidmenį, išplečiamas jo savarankiškumas ir atsakomybė. Mokytojas tampa vienas iš švietimo turinio kūrėjų, konkretizuojantis turinį, pritaikantis jį prie savo mokinių galimybių ir poreikių. Mokytojas, veikdamas kartu su kolegų komanda, tampa mokyklos darbo vertintoju ir jo tobulintoju.

Išplečiamas mokytojo veiklos spektras: be tradicinių pamokų, mokytojas imasi vadovauti savarankiškam mokinių mokymuisi bei kolektyviniams projektams, imasi konsultacijų, įvairių neformalaus švietimo formų, socialinio darbo. Mokytojas taip organizuoja savo ir padeda organizuoti mokinių laiką, kad jis būtų kuo efektyviau panaudotas įvairiopam mokymuisi.

Pereiti prie naujos mokytojo darbo tvarkos, išplėsti jo veiklos spektrą, sustiprinti socialinį vaidmenį įmanoma tik įvedus mišrų (etatinį ir valandinį) darbo užmokestį ir nuosekliai keičiant mokytojų bei dėstytojų atlyginimus. Vyriausybė per 2003 metus parengia, iki 2012 metų įgyvendina ilgalaikę pedagogų atlyginimų didinimo programą.

3. ŠVIETIMO TYRIMŲ MODERNIZAVIMAS

Tolesnei švietimo pertvarkai, ypač švietimo kokybei užtikrinti, reikės daug labiau išplėtotų, kryptingesnių ir patikimesnių švietimo tyrimų. Išsamūs tyrimų duomenys yra būtini sėkmingam švietimo valdymui: politikos analizei, strateginiam planavimui, kasdieniams politikų, valstybės ir savivaldybių parei-

gūnų, mokyklų vadovų ir mokytojų sprendimams. Todėl labai svarbu per 2003–2012 metus **pereiti nuo epizodinių, dalinių, apžvalginių, ne visada aktualių prie nuoseklių, sisteminių, reprezentatyvių ir švietimo kaitai reikšmingų tyrimų**. Esamus švietimo tyrimus būtina iš esmės atnaujinti.

To siekiant:

A. Švietimo tyrimai susiejami su švietimo kaitos, švietimo kokybės tobulinimo poreikiais.

Per dešimtmetį suformuojami tvirti instituciniai švietimo valdymo ir tyrimų ryšiai, pagrįsti informacijos apie tyrimų poreikį ir vykdomus tyrimus keitimusi, kryptingais tyrimų užsakymais ir programiniu tyrimų finansavimu. Sukuriama švietimo kaitos mokslinės analizės, prognozavimo ir argumentavimo tradicija.

Užtikrinamas esamas fundamentinių švietimo tyrimų (pedagogikos, edukologijos mokslo) savarankiškumas. Šie tyrimai vykdomi aukštosiose mokyklose ir mokslo centruose. Skatinamas fundamentinių tyrimų aktualumas ir atvirumas, siekiama glaudesnių šių tyrimų sąsajų su taikomaisiais tyrimais. Kryptingai palaikomi tarpdisciplininio pobūdžio pedagogikos, edukologijos darbai.

Ypatingas dėmesys skiriamas **taikomiesiems švietimo tyrimams**. Jie imami finansuoti programų principu, konkursų būdu. Nacionalinio lygmens taikomųjų švietimo tyrimų temas ir užsakymus ima formuoti Švietimo ir mokslo ministerija per Švietimo plėtotės centrą. Švietimui ir visuomenei aktualios, užsakytinės ir biudžeto lėšomis remtinės tyrimų temos viešai aptariamos su mokslo ir švietimo bendruomene bei visuomene. Skatinama, kad švietimo tyrimų programos ir projektus įgyvendintų mišrios – mokslininkų ir praktikų – grupės.

Lietuva nuosekliai įsitraukia į tarptautinius lyginamuosius švietimo tyrimus. Skatinami apskričių, savivaldybių ir mokyklų atliekami taikomieji švietimo tyrimai. Taikomiesiems švietimo tyrimams suteikiamas sisteminis pobūdis, jie grindžiami patiki-

momis metodikomis, reprezentatyviomis apklausomis. Šie tyrimai tiesiogiai susiejami su švietimo kokybės tobulinimo poreikiais.

B. Sukuriama efektyvi švietimo tyrimų finansavimo tvarka, užtikrinama tyrimų rezultatų sklaida ir tyrėjų atskaitomybė visuomenei.

Per 2003–2004 metus sukuriama lanksti švietimo tyrimų finansavimo tvarka. Ji sudaro galimybes Švietimo ir mokslo ministerijai bei kitoms švietimo valdymo institucijoms teikti papildomą finansinę paramą visuomenei aktualiems fundamentiniams švietimo tyrimams bei konkursų būdu užsakyti ir remti taikomųjų švietimo tyrimų programas. Ši tvarka įteisina ir skatina tyrimų finansavimą iš kelių šaltinių. Valstybė finansiškai užtikrina Lietuvos dalyvavimą svarbiausiuose tarptautiniuose švietimo tyrimuose.

Per 2003–2008 metus išplėtojamos švietimo tyrimų ir mokytojų rengimo bei kvalifikacijos tobulinimo sąveikos formos. Švietimo tyrimų duomenys nuosekliai pritaikomi tiek formuojant politiką bei valdant, tiek rengiant mokytojus bei tobulinant jų kvalifikaciją. Užtikrinama studijų ir mokslinių tyrimų sąveika. Mokytojai išmokomi naudotis darbe mokslinių tyrimų duomenimis bei patys atlikti elementarius jų ir mokyklos darbo tobulinimui reikalingus tyrimus.

Per 2003–2005 metus įtvirtinama vieša tyrėjų atskaitomybė visuomenei už biudžeto lėšomis finansuojamų tyrimų rezultatus. Įdiegiama tyrimų rezultatų skelbimo, jų kritinio vertinimo spaudoje, viešų pristatymų ir aptarimų su visuomene praktika. Žiniasklaidai teikiama išsami informacija apie valstybės ir savivaldybių paremtas švietimo tyrimų programas ir jų įgyvendinimo rezultatus. Viešas tyrėjo atsiskaitymas visuomenei tampa privaloma švietimo tyrimų programos biudžetinio finansavimo sąlyga.

4. MOKYKLŲ ATNAUJINIMAS IR ŠVIETIMO APRŪPINIMAS

Šiuolaikinio švietimo kokybė daug priklauso nuo ugdymo, mokymosi ir studijų sąlygų, nuo deramo materialinio ir intelektualinio švietimo aprūpinimo.

Šiuolaikinė mokymosi aplinka turėtų ne tik atitikti sanitarijos ir higienos reikalavimus, būti saugi, prieinama negalia turintiems mokiniams, bet ir aprūpinta mokymosi priemonių įvairove, kuri leistų rinktis įvairius mokymosi kelius. Ji turėtų būti pritaikyta savarankiškam mokinių mokymuisi, projektiniam ir kitokiam švietimo darbui.

Iki šiol švietimo aprūpinimui neįstengta skirti reikiamo dėmesio. Lietuvoje trūksta naujų mokymosi priemonių kūrimo, eksperimentavimo praktikos. Trūksta ir užsienio produkcijos platintojų. Kol kas nėra ir aiškaus strateginio plano, kaip Lietuvos švietimas turėtų būti aprūpintas šiuolaikinėmis priemonėmis.

Tad šios srities atsilikimui įveikti reikalingas kryptingas valstybės dėmesys, aiškus ilgalaikis nacionalinis švietimo aprūpinimo planas ir tikslinės investicijų programos.

Norint užtikrinti švietimo kokybę, per dešimtmetį būtina esmingai pagerinti ugdymo, mokymosi ir studijų sąlygas, **sukurti mokymuisi palankią aplinką.**

To siekiant:

A. Mokyklos renovuojamos ir modernizuojamos.

Per 2003–2004 metus parengiami dabarties reikalavimus atitinkantys **nacionaliniai mokymosi aplinkos standartai**: sanitarijos, higienos, saugumo, pritaikymo mokiniams su negalia, mokymosi erdvės ir priemonių. Pastarieji standartai yra dviejų lygių: minimalaus būtinojo ir valstybės siekiamo. Steigėjai gali numatyti tarpinius arba aukštesnius standartus.

Iki 2004 metų parengiami ilgalaikiai (dešimties metų) savivaldybių ir apskričių mokyklų pastatų atnaujinimo, profesinių

ir aukštųjų mokyklų bei mokinių ir studentų bendrabučių renovavimo planai. Jų pagrindu sudaromas **nacionalinis mokyklų atnaujinimo planas**. Jis suderinamas su nacionaline investicijų į švietimą programa. Šis planas remiasi su Pasaulio banko pagalba 2003–2005 metais įgyvendinamu mokyklų renovavimo ir modernizavimo projektu bei jį pratęsia. Iki 2012 metų atnaujinama ir modernizuojama 80 nuošimčių Lietuvos mokyklų. Mokyklų erdvės pritaikomos savarankiškam ir projektiniam darbui, neformaliai, papildomam mokinių ir studentų ugdymuisi bei tęstiniam suaugusiųjų mokymuisi. Per dešimtmetį renovuojamos aukštųjų mokyklų laboratorijos, atnaujinami mokinių ir studentų bendrabučiai.

Įdiegiama mokymosi aplinkos priežiūros ir nuolatinio savaikio atnaujinimo sistema. Ji grindžiama tikslinių investicijų į mokymosi aplinką ir švietimo aprūpinimą programomis. Šios programos remiasi aiškiais ir skaidriais kriterijais, finansavimo racionalumo ir efektyvumo principais, o ne „politinio lobizmo“ praktika.

Į mokymosi aplinkos tobulinimą ir aprūpinimą skatinamos investuoti pačios mokyklos. Įteisinama tokia mokyklų finansavimo tvarka, kuri palieka mokyklai per metus jos sutaupytas lėšas: mokyklos skatinamos taupyti ir už sutaupytas lėšas gerinti mokymosi aplinką.

B. Mokyklos aprūpinamos šiuolaikinėmis informacijos technologijomis ir šaltiniais.

Modernizuojant mokyklas išskirtinis dėmesys skiriamas jų aprūpinimui šiuolaikinėmis informacijos ir komunikacijos technologijomis. Per dešimtmetį Lietuva turi įveikti šioje srityje patirtą atsilikimą. 2001 metais vienu kompiuteriu Lietuvoje naudojosi 40 bendrojo lavinimo mokyklos mokinių, Europos Sąjungos šalyse – vidutiniškai 12 mokinių. Prie interneto Lietuvos mokyklose buvo prijungti tik 2 kompiuteriai iš 10, Europos Sąjungos šalyse – vidutiniškai 9 iš 10.

Siekiant esamą atsilikimą įveikti, per 2003–2012 metus nuo-

sekliai įgyvendinama **nacionalinė informacijos ir komunikacijos technologijų diegimo mokyklose programa**. Jos įgyvendinimui sutelkiamos valstybės ir savivaldybių biudžetų, verslo bei struktūrinių Europos Sąjungos fondų lėšos.

Per 2003–2004 metus pasiekama, kad visų mokyklų mokytojai ir mokiniai galėtų naudotis internetu ir juo prieinamais žinių ištekliais.

Per 2003–2005 metus visiems mokytojams sudaromos sąlygos naudotis naujomis technologijomis ir taikyti jas ugdymui. Per šį laiką į bendrąsias dalykų programas integruojamos informacijos ir komunikacijos technologijos bei jomis pagrįsti nauji mokymosi metodai.

Iki 2005 metų užtikrinama, kad bendrojo lavinimo mokyklą baigiantys mokiniai įgytų **kompiuterinio raštingumo pagrindus**. Tais metais bus pasiekta, kad vienas kompiuteris tektų dešimčiai bendrojo lavinimo mokyklos mokinių. Esmingai sustiprinama aukštųjų ir profesinių mokyklų kompiuterinė bazė.

Per 2003–2004 metus kompiuterizuojamos visos mokyklų bibliotekos. Jose įrengiamos kompiuterizuotos darbo vietos. Gerokai išplečiamas tokių darbo vietų skaičius aukštųjų mokyklų bibliotekose ir skaityklose. Iki 2005 metų baigiamos kompiuterizuoti viešosios bibliotekos. Jos pritaikomos tęstiniam, nuotoliniam mokymuisi.

Iki 2006 metų sukuriama informacijos ir komunikacijos technologijų bazės palaikymo ir nuolatinio atnaujinimo sistema.

2012 metais **Lietuva pagal mokyklų kompiuterizavimo rodiklius pasiekia Europos Sąjungos šalių vidurkį**.

C. Užtikrinamas nuoseklus švietimo priemonių kūrimas, leidimas ir apsirūpinimas jomis.

Per 2003–2004 metus lėšos vadovėliams ir kitoms mokymosi priemonėms įsigyti patikimos mokykloms. Mokyklos skatinamos pereiti prie vadovėlių naudojimo kelerius metus tvarkos: imdamos mokesť iš mokinių už vadovėlių naudojimą ir atleisdamos nuo tokio mokesčio nepasiturinčių šeimų vaikus, jos pasiekia,

kad visi mokiniai būtų aprūpinti reikiamais vadovėliais už prieinamą kainą.

Švietimo ir mokslo ministerija sukuria **patikimą vadovėlių ekspertavimo ir mokyklų bei visuomenės informavimo apie vadovėlius sistemą**. Vadovėlių rinkoje užtikrinama sąžininga konkurencija, skatinanti leidyklas tobulinti vadovėlių kokybę, investuoti į naujų – kokybiškesnių – vadovėlių kūrimą. Mokyklų bendruomenėms sudaromos galimybės išsamiai susipažinti su alternatyviais vadovėliais ir savarankiškai pasirinkti joms tinkamiausius.

Valstybės ir savivaldybių lėšos skiriamos vadovėlių prieinamumui padidinti, taip pat naujų reikalingų vadovėlių ir kitų šiuolaikinių mokymosi priemonių inicijavimui ir jų kūrimo paremimui.

Švietimo ir mokslo ministerija, bendradarbiaudama su aukštosiomis mokyklomis ir mokslo institutais, pasirūpina reikiama originalių ir verstinių studijų šaltinių gausa. Užtikrinama, kad svarbiausi pasaulyje pasirodę socialinių ir humanitarinių mokslų darbai būtų laiku išleisti lietuvių kalba ir naudojami kaip studijų šaltiniai.

Ypatingas valstybės dėmesys skiriamas originalių **mokomųjų kompiuterinių programų kūrimui bei adaptavimui**, audio- ir videopriemonių kūrimui. Per dešimtmetį suformuojama ir išplėtojama šių modernių priemonių gamybos ir platinimo sistema.

D. Pagerinamas psichologinis, socialinis, mokslinis, kultūrinis, medicininis švietimo aprūpinimas.

Palaiapsniui plečiant mokyklų savarankiškumą ir jų socialines, edukacines bei kultūrinės funkcijas, turi būti gerinamas ir jų psichologinis, socialinis, mokslinis, kultūrinis, medicininis aprūpinimas.

Per 2003–2008 metus esmingai išplečiamos mokyklų finansinės ir teisinės galimybės pačioms apsirūpinti įvairių sričių reikiama pagalba: vadybine, socialine, psichologine, moksline ir kita. Mokyklos gali sudaryti darbo sutartis su įvairių sričių kon-

sultantais bei steigti tokių konsultantų etatus, jei tai reikalinga jų veiklos tobulinimui.

Švietimo ir mokslo ministerija, apskritys ir savivaldybės iš esmės patobulina mokykloms bei mokiniams psichologinę, specialią pedagoginę, vadybinę bei kitokią pagalbą teikiančių institucijų darbą. Pasiekama, kad šių institucijų veikla kuo efektyviau tarnautų mokyklų darbo ir mokymosi sąlygų gerinimui.

Valstybė ir savivaldybės ima teikti kryptingą paramą mokykloms, siūlydamos joms įvairias socialinio, mokslinio, kultūrinio aprūpinimo programas ir konkursų būdu remdamos mokyklų inicijuojamas programas.

Per dešimtmetį suformuojama efektyvi, patikimai veikianti socialinės, psichologinės, mokslinės, kultūrinės bei kitokios intelektualinės paramos mokykloms sistema.

5. PATIKIMAS KOKYBĖS VERTINIMAS IR VIEŠA ATSKAITOMYBĖ

Išsamus, objektyvus, sisteminis vertinimas – būtina švietimo kokybės palaikymo ir tobulinimo sąlyga. Reikalingas patikimas visų lygmenų: mokinio, mokytojo (klasės, grupės), mokyklos, savivaldybės (valsčiaus), apskrities, šalies, kiekvienos švietimą valdančios institucijos, kartos (amžiaus grupės), švietimo vertinimas.

Šiuo metu Lietuva dar neturi patikimos švietimo kokybės vertinimo sistemos: matuojami, vertinami tik kai kurie atskirų sričių rezultatai, neretai tai daroma nenuosekliai, epizodiškai. Esamas švietimo vertinimas per mažai orientuotas į kokybės tobulinimą, per mažai skatina nuolat atnaujinti švietimo turinį, mokytojų darbą, aprūpinimą. **Vertinimas vis dar labiau siejamas ne su veiklos tobulinimu, bet su kontrole ir baudomis. Nėra išplėtotą įsivertinimo tradicija. Beveik nėra vertinamas švietimo valdymo institucijų darbas.**

Todėl per dešimtmetį būtina išplėtoti išsamų ir patikimą, kokybės tobulinimui tarnaujantį švietimo vertinimą, užtikrinti viešą visų švietimo grandžių atskaitomybę.

To siekiant:

A. Įdiegiama moderni vertinimo ir įsivertinimo sistema.

Modernizuojant švietimo valdymą sukuriama integrali, visus lygmenis apimanti išorinio kokybės vertinimo sistema. Ji remiasi per 2003–2005 metus suformuota švietimo informacine sistema, monitoringo bei išorinio audito, programų akreditavimo bei egzaminų sistemomis, nuosekliais švietimo tyrimais.

Išorinis vertinimas tiesiogiai susiejamas su kokybės tobulinimu. Jo rezultatus draudžiama naudoti bet kokioms baudmėms pagrįsti. Nuobaudos gali būti taikomos ne dėl prastos kokybės, bet dėl nepakankamų pastangų kokybei siekti. Pasiekama, kad vertinimas, užuot skatinęs institucijų savignyą, stiprintų jų motyvaciją tobulinti savo veiklą. **Imamas vertinti ne tik rezultatas, bet ir pažanga jo siekiant.**

Kokybės vertinimas decentralizuojamas. Per dešimtmetį **sukuriama ir išplėtojama įsivertinimo tradicija, įsivertinimo kultūra.** Ji remiasi visuotinai švietime įdiegta vidinio audito sistema bei išorinio mokyklų konsultavimo paslaugomis. Palaipsniui atsakomybė už mokymosi rezultatų gerinimą perkeliama visai mokyklai ir jos aplinkai: mokyklos vadovams, mokytojams, tėvams, mokiniam, vietos valdžios institucijoms ir vietos bendruomenei. Mokyklos tampa suinteresuotos objektyviu vidiniu ir išoriniu savo darbo kokybės vertinimu.

Išsamūs vertinimų ir įsivertinimų rezultatai imami skelbti viešai. Jie analizuojami ir aptariami su visuomene. Skelbiant rezultatus būtinai nurodomos tos nesėkmių priežastys, kurios nuo pačios mokyklos ar valdymo institucijos nepriklauso. Per 2003–2006 metus įdiegiama mokyklų, valdymo institucijų ir visos švietimo sistemos viešos atskaitomybės praktika. Užtikrinamas visų vertinimo procesų skaidrumas. Nuoseklia praktika tampa visuomenei skelbiamos metinės mokyklų ir švietimo valdymo institucijų ataskaitos, kuriose pateikiami praėjusių metų kokybės vertinimo rezultatai ir kiti svarbūs kokybės rodikliai. Viešai pristatomi ir analizuojami visų lygių švietimo valdymo institucijų veiklos

vertinimai. Vieša atskaitomybė sudaro būtinas prielaidas visuomenei dalyvauti formuojant švietimo politiką.

Vertinimas susiejamas ne tik su ankstesnės veiklos rezultatais, bet ir su tolesnės veiklos planais. Kokybės vertinimo rezultatai imami kryptingai naudoti planuojant tolesnį švietimo kokybės tobulinimą: turinio atnaujinimą, mokytojų rengimo ir darbo kaitą, geresnį aprūpinimą, geresnį valdymą.

B. Esmingai atnaujinamas mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimas, patobulinama vertinimo kultūra.

Šiuolaikinė mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo, įgytų žinių, gebėjimų, kvalifikacijų pripažinimo sistema turi būti pritaikyta prie naujų – mokymosi visą gyvenimą – sąlygų ir visokeriopai skatinti tokį mokymąsi. Ji turi atitikti švietimo formų atvirumą ir įvairovę bei skatinti nuolatinį kokybės tobulinimą.

Nors pastaruosiu metu keitėsi švietimo tikslai ir turinys, tačiau neįvyko esminių mokinių vertinimo pokyčių. Tradicinė mokinių pasiekimų vertinimo kultūra nebeatitinka dabartinių švietimo tikslų ir uždavinių. Ja besiremiantis vertinimas yra vienpusiškas, labiau skatinantis įsiminti žinias, negu kritiškai mąstyti, spresti problemas, naudotis įvairiais žinių šaltiniais. Tradicinė vertinimo kultūra neskatina mokinių kūrybiškumo, nestiprina mokymosi motyvacijos, nepakankamai skatina siekti aukštesnės mokymo ir mokymosi kokybės.

Todėl per dešimtmetį būtina tęsti ir įgyvendinti mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo reformą. Reikia pakeisti vertinimo kultūrą, sukurti naują mokinių vertinimo tradiciją, įdiegti naujus vertinimo būdus.

Kokybiškas vertinimas turi tapti sudėtine ugdymo, mokymosi, studijų proceso dalimi. Jis turi tapti svarbiu mokymosi metodu. Vertinimas turi užtikrinti veiksmingą mokymo ir mokymosi grįžtamąjį ryšį.

Vertinimas pradedamas grįžti standartais. Pirmenybė pradedama teikti ne norminiam, bet kriteriniam (pagrįstam konkrečiais vertinimo kriterijais) vertinimui.

Siekiant užtikrinti vertinimo veiksmingumą, per 2003–2006 metus palaipsniui pasiekama, kad išsami informacija apie pažangą ir pasiekimus būtų nuosekliai teikiama patiems mokiniams, tėvams, mokytojams, vadovams, politikams, socialiniams partneriams. Švietimo informacinėje sistemoje sukuriama mokinių pažangos ir pasiekimų posistemė. Joje tiek politikai, vadovai, tiek tėvai, mokytojai bei kitos suinteresuotos visuomenės grupės gali susirasti įvairią apibendrintą informaciją apie mokinių mokymo ir mokymosi rezultatus. Apibendrinta informacija teikiama skirtingai skirtingiems adresatams. Ji skatina tolesnę mokinių pažangą, stiprina mokymosi motyvaciją, bet nežadina besaikės konkurencijos, nežemina mokinių. Įveikiama tradicija pagrindinį dėmesį vertinant skirti mokinių klaidoms ir žinių spragoms nustatyti. Nauja vertinimo kultūra suteikia mokiniui galimybių atskleisti savo žinias ir gebėjimus, skatina jį siekti tiek, kiek įstengia.

Visų lygių mokyklose imamas kryptingai ugdyti mokinių **gebėjimas įsivertinti savo pažangą ir pasiekimus**. Šis gebėjimas yra esminė gebėjimo nuolat mokytis dalis. Jis būtinas nuolat besimokančios žinių visuomenės nariams. Per 2003–2005 metus peržiūrint švietimo turinį (standartus, programas, planus, vadovėlius) numatomos ir palaipsniui įdiegiamos specialios priemonės, padedančios mokyti mokinius įsivertinti savo pažangą ir pasiekimus bei skatinti mokymosi motyvaciją. Sukuriamos ir įdiegiamos įvairios mokinių įsivertinimo mokymo bei mokymo motyvacijos skatinimo metodikos.

Per dešimtmetį sukuriama plati kokybiškų vertinimo įrankių (standartizuotų diagnostinių testų, standartizuotų užduočių, kompiuterinių įsivertinimo testų) pasiūla. Tampa pastovus diagnostinis mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimas bei įsivertinimas.

Per 2003–2005 metus į mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo programas, kaip privaloma studijų dalis, įtraukiami vertinimo teorijos ir praktikos kursai. Mokytojai perima naują vertinimo kultūrą. Jie išmoksta įvairių formaliojo ir neformaliojo vertinimo ir įsivertinimo būdų, išmoksta naudotis įvairiais vertinimo informacijos šaltiniais, vertinti mokinių gebėjimus įvairiuose su praktika susijusiuose kontekstuose.

Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimas decentralizuojamas. Per 2003–2004 metus valstybė nustato minimalius bendruosius reikalavimus (kaip mokinių pažanga vertinama, kaip apskaičiuojami rezultatai, kaip informuojami tėvai bei vadovai). Jais remdamasi kiekviena mokykla susikuria savą mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo tvarką bei procedūras, kurios geriausiai atitinka mokyklos bendruomenės poreikius. Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimas tampa būtina sudėtine mokyklos vidaus ir išorinio audito dalimi.

Per dešimtmetį išplėtojama nacionalinė mokinių pažangos ir pasiekimų tyrimų sistema. Ji leidžia visapusiškai įvertinti nacionalinio lygmens švietimo turinį (bendrasias programas, standartus, vadovėlius), bendruosius mokinių mokymosi rezultatus bei jų netolygumus pagal regionus ir švietimo sritis. Lietuva ima nuosekliai dalyvauti tarptautiniuose lyginamuosiuose mokinių pasiekimų tyrimuose.

Prie naujos vertinimo kultūros pritaikoma egzaminų sistema. Pagrindinės mokyklos baigiamieji egzaminai per 2004–2005 metus pakeičiami bendrojo raštingumo testu, kuris leidžia mokiniui ir mokyklai labiau kompleksiskai įsivertinti savo pasiekimus. Patobulinami valstybiniai brandos egzaminai: įdiegiamos procedūros, laiduojančios, kad egzaminų užduotys atitiktų ugdymo programą, vertinant egzaminų darbus palapsniui atsiskaidoma norminio ir pereinama prie kriterinio vertinimo. Aukštesiose mokyklose nuosekliau pereinama prie objektyvesnių egzaminų raštu. Per dešimtmetį pereinama prie visuotinės praktikos, kai egzaminai kvalifikacijai įgyti rengiami už profesinių ir aukštųjų mokyklų durų.

Sukuriama lanksti, įvairias bei atviras mokymosi formas atitinkanti ir sąlygas mokymuisi visą gyvenimą užtikrinanti kvalifikacijų pripažinimo sistema. Ji leidžia mokiniui pasitvirtinti, formalizuoti neformaliu ir informaliu būdu įgytą kompetenciją. Ji įteisina anksčiau įgytos patirties pripažinimą, „kaupiamąjį diplomą“. Ji leidžia rasti ir išsiplėsti moduliniam, kreditiniam, kaupiamajam mokymuisi.

V. STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMO NUOSTATOS

Iki 2002 metų gruodžio 15 dienos Lietuvos švietimo plėtotės strateginių nuostatų projektas aptariamasis su švietimo bendruomene ir visuomene. Projektas koreguojamas, atsižvelgiant į visuomenės vertinimus ir konstruktyvius siūlymus. Pakoreguotą projektą Respublikos Prezidentas teikia Seimui tvirtinti.

Lietuvos Respublikos Seimui patvirtinus Lietuvos švietimo plėtotės strategines nuostatas, Vyriausybė per penkis mėnesius, tardamasi su Lietuvos savivaldybių asociacija ir savivaldybių bei apskričių švietimo padalinių vadovais, parengia ir patvirtina (arba tik parengia, o tvirtina Seimas) dešimties metų **Strateginių nuostatų įgyvendinimo veiksmų programą**. Ši programa susiejama su ilgalaikiais socialiniais, ekonominiais ir kultūriniais Lietuvos valstybės prioritetais, konkrečiomis šių sričių plėtros programomis.

Veiksmų programa pagrindžiama **konkrečiais finansiniais valstybės įsipareigojimais** – ilgalaikiu švietimo finansavimo, investicijų į švietimą planu. Veiksmų programa taip pat papildoma jos įgyvendinimui reikalingų intelektualinių išteklių sutelkimo ir efektyvaus panaudojimo planu.

Būtina veiksmų programos dalis – aiškiai apibrėžti jos **įgyvendinimo sėkmės kriterijai**. Programoje nurodomi standartai, pagal kuriuos bus vertinama pažanga siekiant numatytų tikslų ir pagal kuriuos bus atsiskaitoma visuomenei.

Švietimo plėtotės strateginių nuostatų ir veiksmų programos įgyvendinimo sėkmė iš esmės priklauso nuo:

- nuoseklaus naujovių diegimo,
- nepertraukiamo finansavimo,
- visų į reformą įtrauktų šalių bendradarbiavimo.

Todėl labai svarbu per Strateginėse nuostatose numatytą artimiausią laikotarpį pertvarkyti švietimo valdymą ir finansavimą. Tik efektyvus valdymas pajėgs užtikrinti naujovių diegimo nuoseklumą ir visų suinteresuotų šalių darnų bendradarbiavimą.

Į programos įgyvendinimą, jos kritinį vertinimą ir tobulini-

mą įtraukiami įvairūs visuomenės sluoksniai, sykiu – socialiniai partneriai bei žiniasklaida.

Suprantama, kad investicijos į švietimą artimiausiu metu augs ne taip greitai, kaip norima. Tačiau reikia užtikrinti, kad švietimo finansavimas būtų pagrįstas aiškiais principais ir prioritetais, nepertraukiamas ir palaiapsniui kylantis. Planuojant ribotą švietimo finansavimą ypač svarbu atsižvelgti į ankstyvąjį mokymosi amžių: priešmokyklinį, pradinį, pagrindinį ugdymą. Tarpautinė patirtis rodo: kuo greičiau investuojama į ankstyvesnį mokymosi laikotarpį, tuo mažiau nesėkmių patiriama vėliau.

Strateginių nuostatų ir veiksmų programos įgyvendinimo sėkmei neišvengiamai **reikalingos Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšos**. Užtikrinti šių lėšų pritraukimą į švietimo sektorių ir efektyvų jų panaudojimą – ypatingos svarbos Vyriausybės uždavinys.

Veiksmų programos įgyvendinimą koordinuoja Vyriausybė. Ji kas treji metai peržiūri ir, reikalui esant, koreguoja programą.

Lietuvos švietimo plėtotės strateginių nuostatų ir jos programos įgyvendinimo bendrąją priežiūrą atlieka Seimas.

LIETUVOS ŠVIETIMO PLĖTOTĖS
STRATEGINĖS NUOSTATOS

Š V I E T I M O
airės

2003-2012 metai
PROJEKTAS

2002 09 30. 11 sp. l. Tiražas 2500 egz. Užsakymas 1815
Išleido „Dialogo“ redakcija,
Antakalnio g. 31, LT-2055 Vilnius.
Spausdino AB „Spauda“,
Laisvės pr. 60, LT-2056 Vilnius, LISPA narė